

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ)
ANABİLİM DALI

İÇ SAVAŞ ve TAİF ANLAŞMASI BAĞLAMINDA
LÜBNAN'IN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

Yüksek Lisans Tezi

Reem AL RACHID

Ankara-2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ)
ANABİLİM DALI

İÇ SAVAŞ ve TAİF ANLAŞMASI BAĞLAMINDA
LÜBNAN'IN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

Yüksek Lisans Tezi

Reem AL RACHID

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Serdal BAHÇE

Ankara-2018

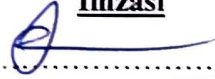
T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE (KAMU EKONOMİSİ)
ANABİLİM DALI

İÇ SAVAŞ ve TAİF ANLAŞMASI BAĞLAMINDA
LÜBNAN'IN SOSYO-EKONOMİK DURUMU

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serdal BAHÇE

Tez Jürisi Üyeleri

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası</u>
Doç. Dr. Serdal BAHÇE	
Doç. Dr. Meltem Kuyucu	
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Ağdemir	

Tez Sınavı Tarihi: (02/07/2018)

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Serdal BAHÇE danışmanlığında hazırladığım “İç Savaş ve Taif Anlaşması Bağlamında Lübnan’ın Sosyo-Ekonomik Durumu” (Ankara 2018) adlı yüksek lisans ☒ - doktora/bütünleşik doktora ☐ tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 07.08.2018

Adı-Soyadı ve İmza

Reem AL RACHID

TEŞEKKÜR

Bu tezin hazırlanmasında yardımcı olan ve tez konusu seçerken beni yönlendiren tez danışmanım Doç. Dr. Serdal Bahçe'ye teşekkür etmek isterim.

Tezimin her aşamasında emeği geçen, Türkçe hatalarımı düzelten ve her zaman bana destek veren sevgili eşim Nusret Ersöz'e teşekkür ederim, İyi ki varsın, sen olmasaydın bu tezi yazmayı başaramazdım.

Tezimi yazarken manevi destekte bulunan sevgili dostlarım Dr. Bilgen Eren Taşdoğan ve Arş. Gör. Aysel Doğan'a teşekkür ederim. Ayrıca, Türkiye Bursları kapsamında Türkçe hazırlık kursundan itibaren Yüksek lisans derslerine kadar hep yanımda bulunan sevgili dostum Sevil Alieva'ya teşekkür ederim.

Sevgili Annem ve Ablam, bana güvendiğiniz ve inandığınız için teşekkür ederim. Son olarak, 16.12.2016 tarihinde hayatımızı aydınlatan biricik kızım Sibel'e bu tezi armağan etmek isterim ve ona güzel, sağlıklı ve başarılı bir hayat dilerim.

İÇİNDEKİLER

ŞEKİL, RESİM ve TABLO LİSTESİ.....	iii
KİLİT KELİMELER VE KISALTMALAR.....	iv
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: LÜBNAN SOSYO-EKONOMİK YAPISINI ETKİLEYEN OLAYLAR: İÇ SAVAŞ, TAİF ANLAŞMASI, HARİRİ SUİKASTI.....	12
1.1. SEBEPLERİ VE SONUÇLARI İLE LÜBNAN İÇ SAVAŞI.....	12
1.2. İÇ SAVAŞIN SONA ERMESİ VE TAİF ANLAŞMASI.....	16
1.3. TAİF ANLAŞMASININ VE LÜBNAN EKONOMİSİNİN KİLİT İSMİ: REFİK AL HARİRİ.....	17
1.4. LÜBNAN DEVRİMİ İLE ARAP BAHARİ ARASINDAKİ FARKLILIKLAR....	19
1.5. LÜBNAN DEVRİMİ VE HARİRİ SONRASI LÜBNAN.....	20
II. BÖLÜM: LÜBNAN EKONOMİSİNİN AYIRT EDİCİ BAŞLICA ÖZELLİKLERİ.....	21
2.1. SABİT ORANLI VERGİ SİSTEMİ VE LÜBNAN EKONOMİSİNE ETKİLERİ..	22
2.2. DOLARİZASYON, SABİT DÖVİZ KURU VE ENFLASYON.....	26
2.3. GELİR DAĞILIMI, EŞİTSİZLİK VE YOKSULLUK.....	32
III. BÖLÜM: LÜBNAN'DAKİ ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI ve ÖZELLEŞTİRMENİN LÜBNAN EKONOMİSİNE ETKİLERİ.....	38
3.1.BELİRLİ DÖNEMLERDE LÜBNAN GSYİH'I VE BÜYÜME ORANLARI.....	38
3.2. ÖZELLEŞTİRMENİN LÜBNAN EKONOMİSİNDE BENİMSENMESİ VE EKONOMİK GERİLEMEDEKİ ROLÜ.....	46
3.3. LÜBNAN TELEKOMÜNİKASYON KURUMUNUN ÖZELLEŞTİRİLMESİ.....	49
3.4. POSTA, ÇÖP TOPLAMA/DÖNÜŞTÜRME VE EĞİTİM SEKTÖRLERİ ÖZELLEŞTİRMELERİ.....	50
3.5. LÜBNAN ELEKTRİK KURUMUNUN (ELECTRICITÉ DU LİBAN –EDL-) ÖZELLEŞTİRİLME PLANLARI VE TARTIŞMALARI.....	51

3.6. ZAHİRANİ VE BADDAWİ RAFİNERİLERİNİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ.....	56
3.7. LÜBNAN ÜZERİNDEKİ OLASI DIŞ ETKİLER VE HİDROKARBON KAYNAĞININ ÖZELLEŞTİRİLME İHTİMALİ.....	56
 IV. BÖLÜM: SİYASİ YOZLAŞMANIN LÜBNAN EKONOMİSİNE ETKİLERİ VE YOLSUZLUK ÖRNEKLERİ.....	 64
4.1. SİYASİ YOZLAŞMANIN VE YOLSUZLUĞUN AÇIK BİR ÖRNEĞİ: ÇÖP TOPLAMA İHALELERİ.....	68
4.2.YOZLAŞMANIN VE YOLSUZLUĞUN ÜSTÜ KAPALI HALİ: KAYIRMACILIK.....	70
4.3.KAYIRMACILIK EKSENİNDE RÜŞVET VE OY RANTI.....	72
 SONUÇ.....	 76
 KAYNAKÇA.....	 88
 ÖZET.....	 98
 ABSTRACT.....	 99

ŞEKİLLER

Şekil 1. Ortadoğu'daki KDV oranları.....	26
Şekil 2. Yılda yıla aylık enflasyon oranları.....	28
Şekil 3. Para birimine göre banka mevduatları.....	31
Şekil 4. İllere göre kişi başına düşen nominal tüketim.....	34
Şekil 5. GSYİH'de katkıda bulunan sektörler.....	39
Şekil 6. Reel GSYİH büyüme oranına katkıda bulunan sektörler.....	42
Şekil 7. Nominal GSYİH değerleri.....	43
Şekil 8. Petrol için mali rejimi.....	61
Şekil 9. Lübnan'ın yolsuzluk sıralaması.....	65

RESİMLER

Resim 1. Levant bölgesinde Doğalgaz dağılımı.....	57
Resim 2. Lübnan deniz sınırındaki Doğalgaz Blokları.....	58

TABLolar

Tablo 1. Seçili yıllarda enflasyon oranı.....	30
Tablo 2. İllere göre yoksulluk ölçümü.....	35
Tablo 3. Lübnan'ın GSYİH'i	41

KİLİT KELİMELER VE KISALTMALAR

KİLİT KELİMELER:

Lübnan iç savaşı, Taif anlaşması, Yolsuzluk, Kayırmacılık, Doğalgaz, Özelleştirme, EDL, Bankacılık sistemi ve mezhepçilik.

KISALTMALAR:

PLO	Filistinli Al Tahrir Örgütü
LBP	Lübnan Para Birimi
MENA (ODKA)	Orta Doğu ve Kuzey Afrika Bölgesi
CPI	Tüketici Fiyat İndeksine
EDL	Lübnan Elektrik Kurumu
IMF	Uluslararası Para Fonu
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasılatı

GİRİŞ

Bu tezin ana konusu olan Taif anlaşması ve onun altında bulunan etkiler anlatmadan önce Lübnan'ın güncel sosyal, politik ve ekonomik özeti verilmesi gerekmektedir. 2015'te "Pis Kokuyorsunuz" adı altında başlayan protestolar, Lübnan yakın tarihinde, iç savaşın sona ermesinden sonraki süreçte yaşanan yolsuzluk ve istikrarsızlık durumlarına ayna tutmuştur. Protestocular, 2005'teki devrimde olduğu gibi sokaklarda isyan başlatmışlar, fakat bu protestoların nedeni 2005'teki gösterilerden farklı olmuştur. 2005'te "Syria Go Out" adı altında yapılan protestonun nedeni büyük ölçüde siyasi boyutlu olmuş ve sadece Suriye kontrolündeki siyasilerin ve askerlerin çıkması amacıyla başlamıştır; yine de bu amaca tam olarak ulaşamamış, Suriye bağlantılı siyasi kişiler Lübnan'da bulunmaya devam etmiştir (Nisan, 2000: 69).

"Pis Kokuyorsunuz" protestonun nedeni, devletin ilgisizliği nedeniyle sokaklarda biriken çöpler olmuştur. Fakat "Pis Kokuyorsunuz" protestosu ve buna bağlı gösteriler her ne kadar çöp problemine bağlı görünse de altında daha derin sosyo-ekonomik-politik sorunlar bulunmaktadır. Bu protesto, yıllarca yapılan aleni yolsuzluğa halkın artık tahammülünün kalmamasının bir dışa vurumu olmuştur (Kraidy, 2016: 20).

Lübnan, Arap Baharı sürecinde devrimlerle sarsılan Arap ülkelerinden biri olmamıştır; fakat Lübnan'daki siyasi kriz daha sonra, Lübnan'ın eski cumhurbaşkanı Michelle Süleyman'ın görevinin Mayıs 2014'te sona ermesiyle yaşanmıştır. Ülke, çeşitli siyasi ve mezhepsel anlaşmazlıklardan dolayı 28 ay boyunca cumhurbaşkanı olmadan yönetilmiştir.

Cumhurbaşkanlığı seçiminin bu kadar uzun sürmesinin nedeni, resmi mevkilerin politikacılar ve dini gruplar arasında paylaşımında çıkan anlaşmazlık olmuştur (Vaughan, 2018: 6). Dolayısıyla, bu süre boyunca ülke geçici bir hükümet tarafından yönetilmiş ve bu durumdan dolayı ülke ekonomik ve sosyal bir krize girmiştir. Politikacıların kendi

ıkarlarını ve mevkilerini gözetmeleri ülkeyi bataklığa sürüklemiştir. Bu tez asıl olarak bu durumun altını çizmeyi ve politikacıların sebep olduğu ekonomik kaos, sosyal hizmet eksikliği, zelleştirme, kayırmacılık ve yolsuzluk gibi sorunları örneklerle açıklamayı amaçlamaktadır.

Bunlarla beraber Suriye İç Savaşı Lübnan’ın politik hayatını derinden etkilemiştir. 2005’e kadar Suriye istihbaratının elinde olan Lübnan her ne kadar sözde bağımsızlığını almış da olsa Hizbullah nedeniyle Suriye savaşına dhil sayılmaktadır. Lübnan’da bulunan bütün Hizbullah gleri Suriye’de Esed’i desteklemekte ve onun yanında savaşmaktadır; savaş başladığından beri yaklaşık 1200 Hizbullah militanı öldürülmüştür (Baumann, 2016:156-157). Ayrıca Mayıs 2014’e kadar Cumhurbaşkanı olarak görev yapan Micheal Sulaiman’ın görev süresinin dolmasıyla Cumhurbaşkanlığı makamı iki yıl boyunca boş kalmış, ülkedeki politik istikrarsızlık ve farklı siyasi görüşlerin anlaşmazlığı şiddetlenmiştir. Hizbullah’ın ittifakıyla aday olan Micheal Aoun, 31 Ekim 2016’da Cumhurbaşkanı olmuştur (CRF, 2018). “Hizbullah’ın mttefikisi olan Micheal Aoun, parlamentonun 128 oyundan 83’n alarak Cumhurbaşkanı olmuştur”¹ (SCMP, 2016).

2011’de başlayan Suriye İç Savaşı’nın, Suriye’ye komşu ülkeleri sosyoekonomik ve kültürel açıdan etkileyeceği, savaşın ilk zamanlarından itibaren tahmin edilmekteydi. Bu ülkelerden biri olarak Lübnan, “2012’den 2015’in sonuna kadar, BMMYK’ya kayıtlı 1.2 milyondan fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmıştır; fakat mlteciiler belirli kamplara değil, ülkenin tamamına, özellikle, yoksul halkın bulunduğu Bekaa (Arsal) ve Kuzey (Akkar) bölgelerine yerleşmiştir” (Cherri, Gonzalez & Delgado, 2016). Bu mülteci akınından sonra Lübnan’ın ekonomisi şu şekilde etkilenmiştir: 2013’te ülkenin borçları %141 artmıştır, 2010’da %10 olan GSYİH mülteci sayısı arttıktan sonra 2014’te %1’e kadar düşmüştür ve 2015’te %2 olmuştur. Beşeri sermaye mlteciilerin gelmesiyle

¹ Bu çalışmada yer alan tüm çeviriler aksi belirtilmedikçe yazara aittir.

%50 artmış, Lübnan işgücünde her beş kişiden biri işsiz kalmıştır ve işsizlik oranı %34'e ulaşmıştır (Cherri, Gonzalez & Delgado, 2016). Dolayısıyla, işsizlik oranının artması yoksulluk oranının artmasına neden olmuştur. Devletin ve Dünya Bankasının verilerine göre yoksul kişi sayısı 170.000'den 2.1 milyon kişiye kadar ulaşmıştır; bunların yaklaşık 336000'i günlük 2.4\$'dan az ücretle geçinmek zorunda kalmaktadır ve bu, aşırı yoksulluk çizgisinin altındadır (Cherri, Gonzalez & Delgado, 2016).

Ayrıca ülkede nüfusun artmasıyla birlikte ev kiralama talebi ve arzı arasındaki kesişme noktası zarar görmüştür; talep daha yüksek kaldığı için 2012 ile 2013 yılları arasında kiralar %44 zamlanmıştır (Cherri, Gonzalez & Delgado, 2016). Ayrıca, Suriye savaşı başlamadan önce, Suriye'den geçerek diğer Arap ülkelerine ulaşan Lübnan'ın ticaret güzergâhı (ihracat ve ithalat) savaş nedeniyle büyük zarar görmüştür. "Savaşın başlamasıyla birlikte kara yolundan yapılan ithalat ve ihracat olanakları yok olmuştur; bu süreçte Lübnan, sadece Suriye'nin ihtiyaçlarını karşılayabilmiş, diğer ülkelerle deniz yoluyla ticaret yapmaya devam etmiştir. Fakat mülteci sayısının artması, Lübnan'daki gıda ithalatını da büyük ölçüde arttırmıştır (World Bank, 2015) .

Suriye iç savaşı ve savaştan kaçıp Lübnan'a sığınan mülteciler sadece ülkenin ekonomisini değil, sosyal hizmetlerini, altyapısını ve güvenliğini de etkilemiştir. "Devlet okullarına giren mültecilerin eğitim sistemine uyum sağlamaları için, Lübnan devlet okullarının eğitim seviyesi düşürülmüştür; aynı durum sağlık hizmetlerinde de bulunmaktadır" (Cherri, Gonzalez & Delgado, 2016). Ek olarak, ülkenin nüfusu arttıktan sonra yaşam standartları düştüğü için ülkedeki güvenlik önlemleri azalmıştır. "2011'den itibaren küçük cinayetler ve şiddet içerikli vakalar %60 yükselmiştir ve Lübnan hapishanelerindeki mahkûmların yaklaşık %26'sı Suriyelilerden oluşmaktadır (Salloukh, 2017).

Bu tez Lübnan'ın güncel politik ve sosyo-ekonomik durumunu, Lübnan İç Savaşı (1975-1990), Taif Anlaşması ve Hariri suikastı (2005) gibi, Lübnan yakın tarihinde iz bırakmış olaylarla bağlantılı olarak tartışmaktadır. Lübnan, batıda, baştan aşağı Akdeniz'e kıyısı olması, kuzey kesimde ve doğu hattı boyunca Suriye ile sınır komşusu olması ve güneyde ise Filistin² ile komşu olması açısından jeopolitik öneme sahiptir. 10452 km² yüzölçümüne sahip olan Lübnan, gerek din ve mezhep çeşitliliği gerekse coğrafi konumu bakımından diğer Ortadoğu ülkelerine göre daha özel bir konumdadır.

Diğer Arap ülkelerinde nüfusun tamamına yakını Müslümanlardan oluşurken Lübnan'da bundan farklı bir durum söz konusudur. Lübnan farklı dinlerin bir arada yaşadığı, nüfusun tamamına yakınının yarı yarıya Hristiyan ve Müslümanlardan oluştuğu ve bu iki dinin 18 mezhebinin bulunduğu bir ülkedir. Ayrıca, Lübnan'ın geleneksel kurallarına ve anayasasına göre cumhurbaşkanı, Marunî kilisesine bağlı bir Hristiyan, başbakan Sünni bir Müslüman ve meclis başkanı da Şii mezhebinden olmalıdır. Sünni Müslümanların dışında, Şiiilerin ve Hristiyanların ülkedeki oranı ve yönetimdeki nüfuzu Lübnan'ı dini açıdan diğer Arap ülkelerinden farklı kılmaktadır.

Lübnan'ın batı şeridinin tamamen Akdeniz kıyısı olması, ülkenin doğal olarak dış ticarete açık olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca Lübnan'ın, dünyadaki en güçlü bankacılık sistemlerinden birine sahip olması ve ülke gelirinin büyük kısmının turizmden elde edilmesi, Lübnan ekonomisinin temelinde hizmet sektörünün olduğunu göstermektedir.

Geçmişte, başkenti Beyrut'un "Orta Doğunun Paris'i" olarak anıldığı Lübnan Cumhuriyeti, Osmanlı imparatorluğunun elinden çıktıktan sonra Fransız sömürgesinin bir parçası olmuştur. 1943 yılında Fransa'dan bağımsızlığı kazansa da, Lübnan, frankofon

² Birçok ülke İsrail'i devlet olarak tanıırken, Lübnan İsrail'i işgalci olarak görür ve resmi olarak Filistin'i devlet olarak tanıır. Lübnan'da İsrail'i bir devlet olarak gören ve İsraillilerin işgal ettiği bölgelere seyahat eden Lübnan vatandaşları vatan haini olarak kabul edilmektedir.

kimliğinden vazgeçmemiştir. Eğitim sisteminde anaokulu sınıflarından liseye kadar tüm ders materyallerinin olması ve ana dili Arapça olan Lübnan halkının çoğunun Fransızca da konuşması Lübnan'daki Fransız etkisini açıkça yansıtır.

Tezin ilk bölümü, 1975'te başlayan iç savaş dönemini ve savaş sırasındaki ekonomik durumu anlatmaktadır. Ayrıca, bu bölümde Taif anlaşmasıyla birlikte sona eren iç savaştan ve sonuçlarından bahsedilmektedir. Lübnan tarihinde bir dönüm noktası olarak nitelendirilebilecek bu anlaşmayı oluşturanların ve anlaşmanın tarafları konumunda olan güç odaklarının, ülkenin kaderini yolsuzluğa ve kayırmacılığa sürüklediği görülmektedir. Diğer bir deyişle Taif anlaşması, Lübnan iç savaşının sona ermesini sağlamış olsa da, Lübnan'ın, bugün hala yaşamakta olduğu ekonomik ve sosyal sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Taif anlaşmasına bağlı olarak Refik Hariri'nin ismi 1990'ların başında Lübnan'da duyulmaya başlamıştır. Yurtdışından dönen Hariri, Taif'in gerçekleşmesini sağlayan asıl kişi olduğunu bilinmektedir. Her ne kadar bu anlaşma günümüzde ülkenin ilerlemesini engelleyen bir unsur olsa da, aynı zamanda Lübnan iç savaşının bitişinin bir simgesi haline gelmiştir.

Taif anlaşmasıyla Lübnan'a dönen Hariri siyasete girerek savaş sonrası ülkenin alt yapısını geliştirmiş ve ekonomik reformları başlatmıştır. Çok kısa sürede halkın güvenini kazanan Refik Hariri, Lübnan'da bulunan Suriye istihbaratına karşı çıkmış ve tehlikeli bir siyasi güç olarak görünmeye başlamıştır (Blanford, 2006: 87-92). 14 Şubat 2005'te büyük meclisten çıktıktan sonra suikasta uğrayan ve hayatını kaybeden Refik Hariri Lübnan'a büyük bir devrim yaşatan bir halk kahramanı olarak görülmüştür. Hariri'nin ölümünden sonra Suriye istihbaratının Lübnan içindeki varlığına tahammülü kalmayan halk, ülke menfaatlerini savunarak ayaklanma başlatmıştır. 2005'teki bu ayaklanma "Lübnan Baharı" olarak tanımlanmıştır. Ayaklanmadan çok kısa süre sonra,

1990'dan beri ülkede illegal şekilde bulunan ve işgalci konumunda olan Suriye askeri Lübnan'dan çıkmaya başlamıştır.

Lübnan Baharı esnasında ülkede birçok suikast düzenlenmiştir. Bu suikastlardaki kurbanlar sürekli, Refik Hariri'nin partisine bağlı isimler ve onun yakın siyasi arkadaşları olmuştur. Ülkeden çıkış sürecinde olan ve hezimetini sindiremeyen Suriye istihbaratı Hizbullah yardımıyla ülkeyi karıştırma girişiminde olmuş ve o tarihten bu yana Hizbullah ülkeyi doğrudan yönetmeye çalışmıştır (Blanford, 2006: 104).

Tezin ikinci bölümü ise, Lübnan ekonomisini ele alan ve tanımlayan unsurlardan oluşmaktadır. Bir ülkenin nasıl yönetildiğini anlamak için vergi sistemine ve o sistemin nasıl uygulandığına bakılmalıdır. Lübnan yabancı sermayeyi çekmek amacıyla karışık olmayan bir vergi sistemi kurmuş ve bu sistem, ilk bölümde bazı örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca bu bölümde, enflasyon oranından ve Lübnan'daki Dolarizasyonun yaygınlaşmasından bahsedilmiştir. Dolarizasyonun başlaması ve kabul görmesi, Lübnan'ın para birimi olan Lübnan Lira'sının sabit döviz kuruna bağlanması ile gerçekleşmiştir. Bunun yanında, bu sistem altında bulunan gelir dağılımı, eşitsizlik ve yoksulluk oranlarını gösteren bir alt bölüm bulunmaktadır. Bu oranların şehirler arasında nasıl bir değişiklik gösterdiği belirtilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde Lübnan'ın ekonomik olarak hangi sektörlerden destek aldığı ve hangi sektörlerin GSYİH'ye ne kadar katkıda bulunduğu açıklanmaktadır. Hizmet ve bankacılık sektörlerinin, Lübnan ekonomisinin temelinde bulunduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca, bu bölümde Hariri'nin suikastından sonra GSYİH büyüme oranının hangi yıllarda iniş veya çıkış yaşadığını; hangi nedenlerden dolayı bu değişimin yaşandığı anlatılmaktadır.

Lübnan'ın ekonomisiyle ilgili incelenmesi gereken en önemli konulardan biri özelleştirme. Bu tezde özelleştirmenin Lübnan'da nasıl ve ne zaman yaygınlaşmaya

başladığı gösterilmektedir. Bununla beraber, özelleştirilmiş ve özelleştirilecek sektörlerden bahsedilmektedir. Ek olarak, bu bölüm özelleştirilmiş sektörlerin performansını yansıtmakla beraber, özelleştirme uygulamasıyla karşılaşılan olumlu ve olumsuz sonuçlar karşılaştırılmaktadır. Bu şekilde, özelleştirmenin, Lübnan ekonomisini savaş sonrası dönemden günümüze nasıl etkilediği gösterilmektedir.

Özelleştirme başlığı altında, tartışması bitmeyen Telekomünikasyon sektörü bulunmaktadır. Bu sektörün tam olarak özelleştirilmiş olduğu söylenemez; zira Telekom'un yerel hatları hala devletin yönetimindedir. GSM hatları ise iki özel şirket olan Alfa ve MTC'nin elindedir. Devlet GSM hizmetini bu şirketlere tamamen devretmeyip, onlarla, her sene yenilenen yıllık bir sözleşme yapmaktadır. Tezin ilerleyen bölümlerinde detaylandırılacağı gibi her iki şirketin de sahipleri siyasi uzantılı kişilerdir; bu durum, başka şirketlerin ortaya çıkmasını, rekabet ortamının oluşmasını, hizmet kalitesinin yükselmesini ve fiyat tarifelerinin düşmesini engellemektedir. Dolayısıyla, Telekom örneği, özelleştirmenin kötü/yanlış uygulanmasında ortaya çıkaracağı sonuçları göstermektedir. Lübnan'daki yerel hatlar ise devletin tekelinde bulunmaktadır. Yerel hatlarda verilen hizmet kötü olsa da fiyatı mobil operatörlerin tarifelerine göre daha aşağıdadır (Al Khatib, 2013). Bu nedenle, hane internet hizmetinin sadece yerel telefon hattı üzerinden sağlanabilmesinin de etkisiyle, halk yerel hattı kullanmak zorunda kalmaktadır.

Özelleştirme bağlamında değinilecek diğer bir konu posta sektörünün durumudur. Posta sektörü özelleştirildikten sonra tarifeler düşmemiş, tam aksine, daha çok yükselmiştir. Hizmetin kalitesi ise alınan tariflere göre çok düşük kalmaktadır. Lübnan devletine bağlı olan posta şirketi çok ucuz bir fiyat karşılığında özelleştirilmiş ve yeni işletmecisi firma posta gönderim fiyatlarını çok yükseltmiştir (Al Khatib, 2013). Dolayısıyla Lübnan'da halk mecbur kalmadığı sürece postayla mal veya doküman göndermemektedir.

Lübnan’da çöp toplama ve dönüşüm kurumu özelleştirilmiş kurumlar arasında bulunmaktadır. Bu hizmetin özelleştirilmesinin ülkeyi ne derecede kötü etkilediği bu dönemlerde daha belirgin hissedilmektedir. Çöp sektörü özelleştirilerek “So Clean” adlı bir şirkete vermiş, fakat bu şirket geri dönüşüm tekniklerini kullanmadan çöpleri yakarak veya deniz kenarına atarak Naime çöp dağı ve Tripoli çöp dağı gibi çevresel kaos yaratmıştır (Abou Mouslih, 2010). Bu konu son bölümde daha açık bir şekilde anlatılacaktır.

Eğitim sektörü, Lübnan’da özelleştirme uygulamalarından etkilenen bir alan olmuştur. Gerçek anlamda ve tamamen özel şirketlere bırakılmamış olsa da, eğitim hizmetleri en etkin şekilde özel kurumlar tarafından sağlanmaktadır. Devletin verdiği ücretsiz eğitim kurumlarıyla yarışan özel okul ve üniversiteler en kaliteli ve en iyi eğitimi sunmaktadır. Bu okullar ve üniversiteler Lübnan’ı dünyanın en iyi eğitim sistemleri arasında koymaktadır (Bilbao-Osorio, 2013). Bu sistem altında öğrencilere Arapça yanında Fransızca ve İngilizce de ana dil seviyesinde verilmektedir ve bu şekilde, özellikle genç nüfus 3 dili de konuşabilmektedir.

Bu tezde “EDL” (Electricite du Liban) yani Lübnan elektrik kurumunun durumu da özelleştirme bağlamında ve özelleştirmeden bağımsız olarak incelenmektedir. Bu kurum, günümüzde kapatılması neredeyse imkansız olan bir bütçe açığı ve yönetim krizi yaşamaktadır. Bu kurum ayrıca yedi gün yirmi dört saat elektrik tedarik etmekten acizdir; kurumun üzerinde özelleştirme planı bulunmaktadır. Fakat bu kurum, yaşadığı finansal ve altyapı problemlerinin yanında risk alabilecek bir yatırımcı bulamamasından dolayı halen devletin elindedir. EDL elektrik hizmetini olması gereken şekilde veremediği için Lübnan halkı elektrik kaynağını farklı şekillerde sağlamaktadır. Şehirlerde yaşayan insanlar özel jeneratör şirketlerinden abonelik yapıp elektrik kullanmaktadır. Şehir dışındakiler ise dizelle çalışan özel jeneratörler satın almaktadır (World Bank, 2008: 1).

Özelleştirmenin olumsuz sonuçları, Baddawi ve Zahrani petrol rafinerilerinin özelleştirilmesi ile açık şekilde görülmektedir. Bu rafineriler çok düşük fiyat karşılığında satılıp özelleştirildikten sonra bakımı yapılmamış ve o zamandan beri bu rafineler kullanım dışı olmakla kalmamış çürümeye terk edilmiştir. Şu anda rafineriler paslanmış demir-çelik yığınından ibarettir. Baddawi ve Zahrani rafinerilerinin özelleştirme sonrası durumu, özelleştirmenin her zaman bir kurtarma planı olarak görülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Nitekim Lübnan devleti, bu rafinerileri kaybettikten sonra, doğalgaz kaynağı işletecek bir rafineri bulamamıştır.

Tezin son bölümünde, kozmopolit ve frankofon bir ülke olarak Lübnan'ın dış ülkelere bağıllığı açıklanmaktadır. Ülkenin bütün siyasi ve ekonomik kararları alınırken bazı diğer ülkelerin görüşü alınmaktadır (Ruben, 2009: 13-15). Bazı durumlarda dış devletler, kendi isteklerini Lübnanlı devlet yöneticilerine dayatabilmektedir. Bir bakıma, Lübnan, yakın tarihi boyunca farklı ülkelerle olan ilişkilerinden büyük oranda etkilenmiştir (Salloukh ve ark. 2015: 20-21) ; örneğin, Lübnan iç savaşının başlamasında Filistinli mültecilerin etkisi büyük olmuştur. Savaşın bitimi ise Suudi Arabistan ve Suriye'nin müdahalesi ile olmuştur. İç savaşın sonrasında ise 1990'dan 2005'e kadar tüm siyasi kararlar Suriye tarafından alınmıştır.

Son dönemde, Lübnan'da ve Levent kıyısında bulunan ülkelerde doğalgaz deposu bulunduğu ortaya çıkmıştır. Lübnan'ın bu doğal kaynağı kullanma şansı ve planı oluşmadan bununla ilgili sorunlar başlamıştır; tezin son bölümünde bu sorunlardan bahsedilecektir. Bu sorunlardan dolayı Lübnan, sınırları içinde bulunan kıyılarındaki doğalgazı halen değerlendirememiştir. Bu doğal kaynak dünyanın yeni yakıt deposu olarak görüldüğünden gelecekte dış ülkelerin bu kaynağa müdahil olması kuvvetli bir ihtimaldir (Ayat, 2015). Lübnan'ın milli borcunu kapatabilmek için son şans olarak görülen doğalgazın işlenmesi için bazı reformlar yapılması, onu işletecek bir rafineri inşa edilmesi ve yolsuzluk yapan politikacılardan arıtılması gerekmektedir.

Son bölümde ayrıca Lübnan'ın en ciddi problemlerinden olan yolsuzluk örnekleri gösterilmektedir. Son 4 yılda yolsuzluğun en az yaşandığı ülkeler sıralamasında 138 ülke arasında yapılan araştırmada Lübnan'ın sıralaması 127 ile 136ncı ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum, Lübnan'ın yolsuzluk seviyesinin en yüksek 10 ülke arasında olduğunu göstermektedir (Trading Economics, 2016). Bu yüksek yolsuzluk oranı; projelerin gerçekleştirilmemesi, sahte projeler yapılması, devlet kurumlarının nerdeyse bedavaya özelleştirilmesi, gerekli olmayan kurumların kurulması gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktadır.

Bu tezde yolsuzluk örneği olarak çöp ihaleleri gösterilmektedir. Önceden devletin imkânlarıyla toplatılan çöpler bugün özel şirketlere toplatılmaktadır. Bu şirketler meclisten geçen ihalelerle seçilmektedir. Bu şirketler politikacıların yakınlarına veya bizzat kendisine aittir (Yatim, 2015). İhaleyi kazanan şirket, ülkenin çöpleri toplama karşılığında devletten para almaktadır. Dolayısıyla, politikacılar devletten para alıp kendi şirketlerine kazanç sağlamaktadır. Bu nedenle, çöpün geri dönüşüm ile değerlendirilmesi, bu şekilde hazineye gelir sağlanması, çöpten elektrik üretimi ve elektrik probleminin çözülmesi gibi gelişmeler ütopya olarak kalmaktadır.

Son bölümde, yolsuzluğun temeli olan kayırmacılığın nasıl ortaya çıktığı ve ülkeyi nasıl etkilediği açıklanmaktadır. Kayırmacılığa yol açan faktörlerden biri olarak “Taif Anlaşması” görülmektedir. Bu anlaşmadan sonra birçok mezhep ve din gruplarının siyasi parti formunda hüküm sürdüğü bir ülkeye dönüşen Lübnan'da, her bir grup kendine bir lider seçip kayırmacılığı ortaya çıkarmıştır (Salloukh ve ark. 2015: 21). Kayırmacılığın altında yatan temel fikir gruplar arasındaki var olma mücadelesi veya egemenlik savaşıdır. Dolayısıyla temel sosyo-ekonomik ihtiyaçların doğrudan devlet tarafından sağlanması yerine grupların liderleri kendi, mevkilerini kullanarak bu ihtiyaçları kendilerinden halka sağlamış gibi göstermektedir(Salloukh ve ark. 2015: 6).

Bu tez ayrıca rüşvet ve oy rantının, yolsuzluğun bir parçası olduğunu göstermektedir. Yolsuzluk yapan kimsenin, istediğini elde etmek amacıyla rüşvet verdiği, siyasi ve yüksek sınıftaki kişilerin rüşvet vererek istediklerini elde ettiği açıklanmaktadır. Rüşvet, alınan kararlarda, yürütülen projelerde ve diğer uygulamalarda belirleyici ve çoğu zaman saptırıcı bir rol oynamaktadır. Lübnan'ın devlet kurumlarında sık karşılaşılan rüşvet problemi çoğu zaman ihalelerin yanlış taraflara gitmesine, kurumlara gereksiz veya niteliksiz personel alınmasına ve dolayısıyla devletin bütçesine doğrudan zarar verilmesine yol açmaktadır. Rüşvetin aynı zamanda bir firmanın güçlülüğünün veya zafiyetinin göstergesi olduğu söylenebilir. Büyük şirketler ekonomik ve politik açıdan güçlü olduğu için rüşvet ödeyerek, engel olarak gördükleri küçük firmaları piyasadan silbilmektedir. Diğer bir deyişle, Lübnan'da büyük şirketler gücünü ve nüfuzunu rüşvet aracılığı ile arttırır; bu süreçte, piyasaya girmeye çalışan yeni ve hırslı rakipleri ile rekabet etmek yerine belirli mercilere rüşvet vererek rakiplerini tamamen yok etmeyi amaçlamaktadır. Firmalar, çıkarları doğrultusunda genellikle devlet kurumlarına rüşvet verseler de bazı durumlarda vergiden kaçmak için vergi ve maliye müfettişlerine de doğrudan rüşvet vermektedir (Wickberg, 2012). Ayrıca rüşvet sadece kurumları yolsuzlaştırmakla kalmaz, ülkenin geleceğini de olumsuz yönde etkiler. Rüşvet siyasete girdiğinde oy rantı mekanizmasına dönüşmektedir. Adaylar oy alabilmek için rüşvet kullanmaktadır. Bu durumda ülkenin geleceği yolsuzluk yapan siyasetçilerin inisiyatifinde kalacak ve bütün devlet kaynakları onların elinde olacaktır.

I. BÖLÜM

LÜBNAN SOSYO-EKONOMİK YAPISINI ETKİLEYEN OLAYLAR: İÇ SAVAŞ, TAİF ANLAŞMASI, HARİRİ SUİKASTI

1970’li yıllardan 2000’li yılların başlarına kadarki zamanı kapsayan iç savaş, Taif Anlaşması ve Hariri Suikastı olayları, Lübnan yakın tarihinde derin bir iz bırakmış, Lübnan toplumunu ve ekonomisini de yeniden şekillendirmiştir. İç savaş toplum düzenini ve psikolojisini bozmakla beraber Lübnan ekonomisini sarsmıştır; savaşın ekonomi üzerindeki etkileri uzun yıllar devam etmiştir. Savaşı bitiren Taif Anlaşması başta, toplumsal ve ekonomik sorunlara yönelik bir çözüm umudu olarak görülse de yeni bozuklukların nedeni olmuştur. Hariri suikastı ise zaten var olan ekonomik sorunları ve siyasi anlaşmazlıkları içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Bu bölümde, bu olayların Lübnan toplumunda ve ekonomisinde hangi açılardan iz bıraktığı detaylı şekilde analiz edilecektir.

1.1.Sebepleri ve Sonuçları ile Lübnan İç Savaşı

Lübnan’ın iç savaşı ülke üzerinde, sosyal ve ekonomik açıdan radikal değişikliklere neden olmuştur. Bu savaş 1975’te başlayıp 1991’de bitmiştir. Savaşın başladığı dönemde Dürzî, Sünni, Alevi ve Şii mezheplerinden oluşan Müslümanlar Lübnan nüfusunun yarısını oluşturmaktaydı ve geri kalan nüfus Hristiyanlardan (Marunî, Yunan Hristiyanlar “Ortodoks”, Yunan Katolikleri ve Ermeni) oluşmaktaydı. Fakat iç savaştan sonra Müslümanların nüfusunun önemli derecede azaldığı görülmektedir; bu durum göstermektedir ki Lübnan İç Savaşında Müslümanlar hedef olmuş ve onlara karşı katliam yapılmıştır (Global Security, 2011: 1-5).

İç Savaşta Lübnan nüfusunun yaklaşık %7’si hayatını kaybetmiştir ve 17-20 bin arasında kişi kayıplara karışmıştır (Global Security: 1). Ölenlerin çoğunluğu Müslüman

olduğu için bu %7'lik oran Lübnan'ın demografik yapısının değişmesine nedeni olmuştur. Lübnan'ın istiklalinden itibaren politikanın temeli din olmuştur ve bu temele göre yönetim mekanizmalarının paylaşımı yapılmıştır. Dolayısıyla Lübnan'ın yönetim şekli her ne kadar cumhuriyet olarak görünse de örf ve adetlere göre yönetme daha baskın olmaktadır.

Lübnan iç savaşına neden olan durumlardan biri Filistinli mülteciler olmuştur. 1967'de Arap-İsrail savaşında yüz binlerce Filistinli, Filistin'den göç edip komşu ülkelere gitmiştir (Saseen, 1990: 60). Bu mültecilerin komşu ülkelerde geçici olarak kalması gerekirken sınır kapıları kapanmış, bütün ülkelerin dengesi değişmiştir. Ürdün ve Suriye gibi bazı ülkeler mültecileri kendi vatandaşı olarak benimsemiş, isteyene vatandaş olma hakkı vermiştir. Fakat Lübnan küçük bir ülke olduğu için Filistinlilere hiçbir şekilde vatandaşlık vermemiştir; Lübnan'daki Filistinliler hala mülteci kimlikle ülkede bulunmaktadır.

Filistin ve İsrail arasındaki savaş başladığında mültecilerle beraber, Filistinli Al Tahrir örgütü de diğer ülkelere girmiştir. Bu örgüt PLO olarak bilinmektedir. 28 Kasım 1973' Arap Birliği, Cezayir'de bir Arap zirvesi düzenlemiştir. Bu zirvede Tahrir örgütü Filistin halkının tek meşru temsilcisi olduğuna karar verilmiştir; fakat Ürdün ve Lübnan bunu reddetmiştir (Saseen, 1990: 67). Sonraki dönemde Ürdün, Filistinlilere bazı haklar vermeye başlamıştır ancak Lübnan, Filistinliler konusunda daha katı kalmıştır.

2 Mayıs 1973'te, İsrail'in Filistin'i işgali sonrası PLO örgütü Lübnan'a girdiğinde bu örgüt ve Lübnan askeri arasında bazı çatışmalar başlamıştır. Her iki taraf da bu çatışmaları kimin başlattığı konusunda birbirini suçlamıştır. O dönemdeki Savunma Bakanı Fuat Gouson şu açıklamayı yapmıştır: "PLO örgütü 30 Nisan 1973'te Amerikan büyükelçiliğine bir saldırı yapmak üzereyken Lübnan hükümeti tarafından tutuklanmıştır. Bu hadiseden sonra Mayıs'ın başında PLO fedailerini 2 baş çavuşu kaçırmıştır. Marunî

liderler, PLO örgütünün yaptığı bu provokasyonları Kataib Partisi'ne yönelik bir tehdit olarak almıştır (Moqatel,2001).

İsrail-Filistin savaşıyla Lübnan'a göçen Filistinlilerin neredeyse tamamı PLO örgütü mensubu veya destekleyicisi konumundaydı. Bu durum, Lübnan hükümetini tedirgin etmekteydi. Nitekim, 3 Mayıs 1973'te, Lübnan hükümeti, Filistinlilerin Lübnan'daki PLO kamplarına saldırmaya karar vermiştir; sonrasında bu saldırılar karşılıklı çatışmaya dönüşmüştür. Birkaç günlük çatışmadan sonra her iki taraf da masaya oturup anlaşma yapmak istemiştir. Yapılan toplantıda Yassir Arafat ve Lübnan başbakanı Saib Salam anlaşmaya varıp, Lübnan askeri generali İskender Al Ghanim'i aramışlardır. Fakat İskender Al Ghanim, Lübnan ordusu içinde bu anlaşmaya karşı isyan çıkaran bazı gruplar bulunduğunu bildirmiş ve bu nedenle anlaşma iptal edilmiştir (Moqatel, 2001). Bundan sonraki süreçte, Lübnan ile Filistin arasındaki anlaşmaya karşı çıkan ve Filistinlileri hiçbir şekilde Lübnan'da istemeyen, çoğunlukla Marunilerden oluşan çok sayıda Lübnanlı asker ordudan ayrılarak bağımsız milis gücü haline gelmiştir (Moqatel,2001).

Ordudan ayrılan bu askerler, başta General Michel Aoun olmak üzere çok sayıda generalden oluşmuştur; bu grup ayrıca Lübnan ordusundaki askeri teçhizatın da önemli bir kısmını yanında götürmüştür (Saseen, 1990:57). Bu durum Lübnan ordusunun zayıflamasına neden olmuştur. Orduda kalan askerler ve komutanlar yönetime olan güvenini yitirerek orduyu bırakmış ve küçük milis grupları haline gelmişlerdir. Bu milislerden bazıları PLO'ya destek verirken, bir grup Samir Jaajaa'yı desteklemiş, bir diğeri de Nebih Berri'yi takip etmiştir. Dolayısıyla, önceden düzenli bir birlik olan Lübnan ordusu parçalanmış ve yönetim için bir biri ile çatışan gruplara dönüşmüştür. Lübnan iç savaşının başlaması da temelde bu şekilde gerçekleşmiştir. Anlaşılacağı üzere iç savaşın başlamasında Filistinli PLO örgütü önemli bir noktada durmaktadır .

Lübnan iç savaşının başlamasının esas nedenlerinden biri siyasi iktidarı elde etme isteği olmuştur. Bu amaca ulaşmak için gruplaşmalar olmuş ve herkes bağlı olduğu kendi grubunu korumaya geçmiştir. Bununla beraber, İlerici Sosyalist Partisi gibi bazı sosyalist gruplar, bir prensip meselesinden dolayı bu savaşı katılmıştır; çünkü Maruni liderleri İsrail'den silah almaya başlamış ve bu hareket, Lübnan'daki bütün askeri/siyasi oluşumları rahatsız etmiştir.

Kamal Beik Jumblat yönetimi altında bulunan Sosyalist Parti, Maruni grubunun karşında durmuş, PLO örgütünü desteklemiş, Suriye Baas Partisi ve Müslüman grupları ile müttefik olmuştur (Krayem, 2010); Sosyalist Parti ayrıca Hristiyanların planlarını bozmaya çalışmıştır. Hristiyanlar iç savaşta Lübnan'daki Filistinlileri temsil eden PLO örgütü ile çatışmış ve İsrail'in yardımıyla, Jounieh şehrinde ayrı bir Hristiyan ülke kurmaya çalışmıştır. Buna karşı, Sosyalist Parti ve müttefikleri, Hristiyanların ırkçılık ve din ayrımcılığı ile suçlamış ve onlara karşı savaşmaya başlamıştır. Bu müttefik gruba göre Filistin halkı bir misafir olarak kabul edilecek; PLO örgütü silahını Lübnan halkına doğrultmadığı müddetçe yasal bir örgüt olarak görülecek; siyaset, din ve ırkçılıktan bağımsız olacaktı (Moqatel, 2001).

İç savaş sırasında imalat, finans ve ticaret sektörlerinde bir kriz yaşanırken ve bütün ülke kıtlıktan geçerken Sosyalist Parti ve müttefikleri küçük ekonomik sektörleri teşvik etmek için çiftçilere yönelik piyasa düzenlemesi başlatmıştır. Sosyalist Parti emek değerine önem verdiği için savaş sürerken tarım arazilerinin kalkınmasını sağlamış ve elde edilen mahsulleri özellikle savaş olmayan bölgelere satmıştır; artanını da Suriye'ye ihraç etmiştir (Moqatel, 2001). Fakat iç savaştan sonra gelen yönetim tarım sektörüne önem vermemiştir; hatta tarım ürünlerini ithal etmeyi daha az masraflı gördüğünden, mahsullerin fiyatlarını azaltmış ve tarım faaliyetlerini engellemeye çalışmıştır. Bir ürünün mevsimi gelince yerel mahsulün fiyatı düşürülmüştür. Dolayısıyla yeni yönetim bütün piyasayı bankacılık, turizm ve hizmet sektörlerine yönlendirmiştir.

1.2. İç Savaşın Sona Ermesi ve Taif Anlaşması

Lübnan küçük bir ülke olmasına rağmen, tarihi boyunca politik ve ekonomik sıkıntılar yaşamıştır. Beyrut'u bir muharebe meydanına dönüştüren iç savaş 1990'da sona ermiştir. Hristiyan bir lider olan Solayman Frangiye Marunî, savaşı sona erdirmesi için Suriye'nin müdahalesini istemiştir. Bu yüzden 1989'da Lübnan milletvekilleri Suudi Arabistan'a gidip Taif'te toplantı yapmıştır (Saseen, 1990: 67-68). Taif toplantısı neticesinde Taif Anlaşması imzalanmıştır; bu anlaşmaya göre Suriye askeri ve istihbaratının Lübnan'a girip 2 yıl içinde iç savaşı durdurması kararı alınmıştır. Anlaşmaya göre, bu amaca ulaşıldıktan sonra Suriye askerinin Lübnan'dan geri çekileceği kararlaştırılmıştır (Preston, 2005: 43).

Taif Anlaşması'nı takip eden 2 yıl boyunca çatışmalar giderek azalmış ve 2 yıl sonunda iç savaş sona ermiştir. Fakat Lübnan iç savaşı bitmesine rağmen Suriye askeri Lübnan'dan çekilmemiştir. 1991'de Lübnan'dan çıkmamak için ve onu yönetip kalkındırma bahanesiyle Suriye, Lübnan'la 'kardeşlik, işbirliği ve koordinasyon' misakı imzalamıştır (Preston, 2005: 43-45). Bu misak uygulaması başlar başlamaz Suriye istihbaratı, Lübnan'ın politikalarını ve ekonomisini karıştırmaya başlamıştır.

İç savaş sonrasında oluşturulan Lübnan parlamentosunda 128 milletvekili yer almaktadır. Taif anlaşması kapsamında, siyasi istikrarı sağlamak ve dini grupların menfaatini eşit seviyede korumak amacıyla, parlamentoda Hristiyan ve Müslüman adaylara bir kota konulmuştur; buna göre 64 milletvekili Hristiyan, diğer 64 milletvekili Müslüman olacağı belirlenmiştir. Bu dağıtım sistemi sadece parlamentoda değil, diğer önemli rütbeleri de kapsamaktadır. Buna göre, cumhurbaşkanının Maruni "Hristiyan" olması ve her 6 yılda bir milletvekilleri tarafından seçilmesi; büyük meclis başkanının Şii "Müslüman" olması ve her dört yılda bir büyük meclis seçimi yapıldıktan sonra atanan milletvekillerinin onu seçmesi; ve son olarak başbakanın Sünni "Müslüman" olması ve

yine milletvekilleri tarafından seçilmesi kararlaştırılmıştır. Bu sistem bugün hala uygulanmaktadır ve artık Lübnan'ın değişmez yönetim sistemi haline gelmiştir. Bu şekilde, din ve mezhebe dayalı bir sistem altında kayırmacılık seviyesi de daha güçlü olmuştur (Daher, 2004: 9).

1.3.Taif Anlaşmasının ve Lübnan Ekonomisinin Kilit İsmi: Refik Al Hariri

Taif anlaşması sırasında Suudi Arabistan'da bir diplomat ve iş adamı olarak görev yapan Refik Al Hariri, Suudi Arabistan'dan Lübnan'a dönme kararı almış ve Lübnan'da yapılacak yenileme çalışmalarına katılmak istemiştir. İç savaştan sonra imar ve geliştirme planları oluşturan Hariri, Beyrut'u daha iyi hale getirmek ve Lübnan'ın kalkınmasını sağlamak için çaba göstermiş; Lübnan ekonomisini canlandırıp yatırımcıları geri getirmek için altyapıları düzeltmeye başlamıştır. Bu nedenle Hariri, çok kısa bir süre içerisinde Lübnanlıların güvenini kazanmıştır.

İç Savaş döneminde Hariri, savaşı durdurmak amacıyla savaş militanlarıyla aynı masaya oturtmaya çalışmıştır. 1989-1990'da Hariri'nin çabası ve Arap ülkelerinin desteğiyle Taif toplantısı düzenlenmiş ve Lübnan liderleri anlaşıp savaşı sona erdirmiştir. Hariri, Suudi Arabistan Kraliyet Ailesinin (Suud Ailesi) güvenilir bir dostu olduğundan, Taif Anlaşması'nın kararlarının uygulanmasını denetlemek için Lübnan'a gitmiştir. Lübnan'da bulunduğu sürede halkın ve politikacıların da desteğini kazanan Refik Hariri 1992'de Lübnan'ın başbakanı seçilmiştir (Knudsen, 2005:2). Onun hükümeti kurulduktan sonra, önceki dönemde kriz yaşayan Lübnan Lirasının değeri %15 yükselmiştir. Aynı dönemde ülkenin büyüme oranı da %8 yükselip 1994'te enflasyon oranı %131'den %29'a kadar inmiştir (BBC, 2005).

Lübnan halkı, iç savaş bittiğinde kişisel sermayesiyle Lübnan'a dönüp ülkenin kalkınmasını sağlayan Refik Al Hariri'nin Lübnan'ı olumlu bir şekilde etkilediğinin farkındadır. Hariri'nin hedefi Lübnan ekonomisini ve altyapısını yeniden canlandırmak

olmuştur. İç savaş bittikten sonra Lübnan'da hiçbir altyapı ve üstyapı kalmamıştır. Ek olarak, ölüm ve düzensiz göç nedeniyle beşeri sermaye kaybı olmuştur. Ayrıca Lübnan'ın kalkınmasını sağlamak için hiçbir sermaye bulunamamıştır. Dolayısıyla, savaşın ekonomik ve sosyal yıkımını yaşayan Lübnan'da, Hariri bir kurtarıcı olarak görülmüştür.

Savaştan sonra ayağa kalkmak ve gelişmek için sermaye gerekmiştir. Lübnan'ın riskli durumundan dolayı hiçbir yatırımcı güvenip borç vermemiştir. Özellikle, borç vereceği ülkelerin gelecekteki ekonomik kalkınma ve gelişme ihtimalini göz önüne alan uluslararası finansal kurumlar, Lübnan'ı ekonomik açıdan gelecek vaat eden bir ülke olarak görmemiş ve Lübnan'a borç vermeyle ilgili bir adım atmamıştır (Lucke & Zotti, 2007: 1). Hariri o dönemde kendi şirketi olan 'Saudi Oger'i kullanarak bir milyar Dolar'dan fazla bir sermaye ile Lübnan'ın altyapısını ve Beyrut'un ana altyapılarını imar etmiştir. Altyapının bir kısmı bittikten sonra borç verebilecek dış kurumları etkilemek ve teşvik etmek için Hariri bazı ekonomik reformlar yapmıştır. Birinci reform, hazineye nakit getirmek amacıyla 2002 yılında KDV üzerinde yapılmıştır. Bu vergi sistemi reform edildikten sonra Lübnan'da bir sermaye kaynağı oluşmuştur. Aynı yılda, yatırımcıları çekmek için ve borç veren kurumların güvenini kazanmak için Paris toplantısı düzenlenmiştir. Bu toplantının amacı Lübnan'da özelleştirmenin yayılması ve borç alınması olmuştur. Ek olarak, Hariri'nin döneminde AB ülkeleriyle Lübnan arasında dış ticaret liberalleştirilmiştir (Lucke & Zotti, 2007: 1-2). Hariri'nin KDV reformlarını ve ticaret serbestleşmesini yapmasının doğru bir karar olduğu söylenebilir. Fakat ParisII toplantısından çıkan sonuçlar özelleştirmeye dayalı olduğu için bu reformlar eleştiriye açıktır.

1.4. Lübnan Devrimi ile Arap Baharı Arasındaki Farklılıklar

Bugün farklı isimlere sahip ülkelerden oluşan Arap coğrafyası, Osmanlı döneminde ve öncesinde ayrı sınırları olmayan, halkın karışık, ekonomik işlemlerin de ortak olduğu tek bir bölgeydi. Bu bölgenin, Osmanlı Devleti'nin elinden çıkması ve batılı devletlerin sömürgesi haline gelmesinden sonra her şey değişti; bir Arap Birliğinden küçük, ayrı devletler ortaya çıktı (Wolfe, 2013). Sömürgecilik sonrası dönemde ise, bağımsızlığa kavuşmuş olan bu devletler tekrar birleşmemiş, her ülkenin başına bir lider gelmiş ve her ülke kendine özgü bir kültür ve ekonomi oluşturmuştur. Arap ülkelerine bakıldığında 19 MENA ülkesinde farklı ekonomik, sosyal ve politik özellikler bulunmaktadır. 19 farklı coğrafya, kültür, etnik grup, din, politik sistem, büyüme oranı, gelir dağılımı, eğitim ve doğal kaynaklar bulunmaktadır. Bu yüzden, her ülkede devrimin nedeni farklı olmuştur.

Arap Baharı ve ekonomik/politik sonuçları hakkında bilgi sahibi olmak için devrimin gerçekleştiği ülkelerdeki siyasi, ekonomik ve sosyal ölçütlere bakılmalıdır. Bu ölçütler, devrimlerin gerçekleşmesindeki iç etkenler olarak bilinmektedir. Her ülkede farklı faktörlerden dolayı o ülkenin tarihi değişmektedir. Devrimler başladığında halklar kendi ülkelerindeki liderleri suçlamıştır çünkü devrimlerin yaşandığı ülkeler cumhuriyet olarak tanımlansa bile bir diktatörlüğün çatısı altında kalmıştır. Fakat devrimin temelinde, politika ile bağlantılı olarak, hem ekonomik hem sosyal boyutlar merkezi bir rol oynamaktır (Charafeddine, 2012:1-9). Eşitsizlik, yolsuzluk, gelir dağılımı, özelleştirme, işsizlik, düzensiz politikalar ve hizmetlerin eksikliği gibi ekonomik durumlar Arap devriminin fitilini ateşlemiştir.

Libya ve Suriye'de devrim temelde diktatör rejimin halk üzerindeki baskısı ile başlamışken Tunus'ta devrimin en önemli sebebi işsizlik ve kötü yaşam şartları olmuştur. Mısır'da devrim, Hüsnü Mübarek yönetiminde artan yolsuzluk ve gelir dağılımındaki

eşitsizliğe halkın artık tahammülünün kalmaması ile başlamıştır. Lübnan’da ise, bu ülkelerden farklı olarak, devrimin gerçekleşmesinde Suriye yönetiminin doğrudan etkisi olmuştur. Lübnan iç savaşı sonrasında Suriye, askeri güçlerini ve istihbaratını Lübnan’dan çekmemiş, ülkeyi kontrol altında tutmak istemiş ve buna karşı duran başbakan Refik Hariri’ye suikast düzenlemiştir. Bu olay, önceden beri ülkesinde Suriye askeri görmek istemeyen Lübnan halkının sabrını taşırmış ve halkı sokağa dökmüştür.

1.5.Lübnan Devrimi ve Hariri Sonrası Lübnan

14 Şubat 2005’te Lübnan’ın eski başbakanı Refik Al Hariri bir suikastla şehit olmuştur. 1998’de cumhurbaşkanı olarak göreve başlayan Emile Lahoud görev süresini 2003’te doldurduktan sonra Suriye’nin emriyle 6 yıl daha görevine devam etmiştir. Bu uzatma yapıldıktan sonra Refik Al Hariri ve Suriye arasında husumet yükselmiştir. Hariri son dönemlerde çok aleni bir şekilde Suriye istihbaratına karşı harekette bulunmuştur. Özellikle Emile Lahoud’un görevinin uzatılmasına karşı durmuştur (Knudsen, 2005:11). Refik Al Hariri Suriye istihbaratının isteklerini yerine getirmediği için öldürülmüştür. İlk tepki olarak 4 milyon nüfuslu bir ülke olan Lübnan’da 1 milyon vatandaş sokaklara çıkmış, yas tutmuş ve Suriye istihbaratının karşısında bir isyan ve devrim başlatmıştır (Sutton, 2014: 97-99).

Hariri’nin suikastına tepki gösteren protestocular hiç durmadan istediklerini söylemiş ve daha sonra, Hariri’nin ölümünden sonra Suriye istihbaratı tarafından başbakan yapılan Omer Karami’nin hükümeti düşürülmüştür; bu hükümetin yerine Najib Mikati’nin hükümeti gelmiştir. Ayrıca, devrimciler sadece hükümetin gitmesini değil, o dönemdeki cumhurbaşkanının da görevi bırakmasını istemiştir. Hükümetin düşürülmesi çok uzun sürmemiş, fakat cumhurbaşkanının görevi bırakması daha uzun sürmüştür. 2007’de cumhurbaşkanı Emile Lahoud görevi bırakmıştır. Onun yerine Michael Suleyman gelmiştir.

II. BÖLÜM

LÜBNAN EKONOMİSİNİN AYIRT EDİCİ BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

Bir ülke üzerinde araştırma yapılırken, incelenecek en önemli noktalardan biri o ülkenin ekonomisidir. Yerel para birimi, yabancı döviz, vergi oranları, rejimler, büyüme oranları ve kamu sektörünün önemi gibi bir göstergelere bakıldığında bir ülkenin özeti çıkarılabilir.

Lübnan'ın kullandığı para birimi Lübnan lirası olan LBP, yani Lebanese Pound'dur. 1999'dan beri, Dolar'ın LBP karşılığı hesaplarken sabit döviz kuru oranı kullanılır ve bir Amerikan doları 1500 LBP'ye eşittir (MOF,2013: S62). Finansal denetim şirketi olan Deloitte'un yayınladığı bir yazıda, Lübnan ekonomisiyle ilgili şöyle bir özet verilmektedir: “Lübnan'da para birimi üzerinde herhangi bir döviz kontrolü bulunmamaktadır.” (Deloitte, 2015).

Lübnan, 1970'lerde bir iç savaşa girmiştir ve o zamandan itibaren, 4 milyon nüfuslu Lübnan, sürekli sosyal veya etnik bir krize girme tehlikesi yaşamaktadır. Bunun önemli nedenlerinden biri, Lübnan'ın kozmopolit bir ülke olmasıdır. Diğer Arap ülkelerinde etnik ve dinsel çeşitlilik bulunsa da bu ülkeler Lübnan kadar kozmopolit değildir. Ayrıca, bu ülkelerdeki bu gruplar azınlık olarak bulunurken, Lübnan'da, etnik ve dinsel gruplar eşit bir demografik dağılım göstermektedir. Örnek olarak; Körfez ülkelerinde Hristiyan nüfus bulunmazken, Suriye, Mısır, Ürdün ve Irak'ta Hristiyanlar azınlıktadır. Lübnan'da ise Hristiyanlar nüfusun yarısını oluşturmaktadır. Bu nedenle, iç savaş sonrası Lübnan, farklı etnik ve dinsel grupların sürekli krize neden olabileceği bir ülke olmuştur.

Lübnan'ın yaşadığı iç savaş bitirme amacıyla Suriye askeri ve istihbaratı 1978'de Lübnan'a girmiştir. Dolayısıyla 30 yıl boyunca Suriye istihbaratı, Lübnan'ın politikacılarını ve hükümetlerini yönetmiş ve ülke adına kararlar almıştır. Bu durum Lübnan'ın ekonomik yapısını da doğrudan etkilemiştir; kalkınma projeleri, ihaleler, ithalat ve ihracat kontrolleri gibi, ülkenin ekonomisini büyük ölçüde belirleyen tüm faaliyetler Suriye yönetimine geçmiştir. Suriye askerinin ve istihbaratının 30 yıllık baskısına karşı Lübnanlıların öfkesi 2005'te yaşanan devrim ile dışa vurmuştur. Bu devrime “Cedar Revolution” ya da Sedir Devrimi³ adı konulmuştur.

2.1. Sabit Oranlı Vergi Sistemi ve Lübnan Ekonomisine Etkileri

Lübnan Orta Doğuda kendini ispatlamaya çalışan ve yabancı sermayeler için cazip olmak isteyen bir ülkedir. Bu nedenle ve iç savaştan sonraki vergi reformlarıyla, Lübnan'ın vergi oranları, anlaşılması zor olmayan, basit ve açık bir yapıya sahip olmuştur. Lübnan'daki vergi oranları genelde sabit bazlıdır; buna örnek olarak kurumlar vergisi gösterilebilir. Bütün kurumların yaptığı kazanç veya gelir üzerine bir vergi uygulanır, fakat bu vergi matrahı kurumdaki kuruma değişir. Normal şartlarda bir kurumun vergi matrahını tespit etmek için şu hesap uygulanır: Vergi Matrahı yani Safi Gelir = gelir - gider (Net Income NI= revenue - expenses) (Deloitte, 2015).

Kurumların ödediği vergilerin yukarıdaki gibi hesaplanması her zaman geçerli olmayabilir, çünkü bazı istisnalar söz konusu olabilir. Örnek olarak sigorta şirketleri, kamu ihalesinde çalışan şirketler, petrol rafinerileri ve uluslararası taşımacılık

³ Lübnan bayrağında sedir ağacı simgesi bulunmaktadır. Sedir ağacı sonsuzluğu, ölümsüzlüğü ve toprağa bağlılığı temsil eder. Bu nedenle, devrime “Sedir” adının verilmesi, Lübnan topraklarında, Suriye'nin değil Lübnan halkının kalıcı olacağını yansıtmaya açısından semboliktir.

şirketlerinin vergi matrahını belirlemek için bu şirketlerin elde ettiği gelir üzerinden, belirli bir yüzde oranı hesaplanır ve sadece bu oran vergiye tabi tutulur⁴.

Gelir vergisinin dışında, bir şirketin, yabancı veya yerel bir kuruluştan kar payı alması durumunda bu kar payına temettü vergisi uygulanır. Normal bir durumda temettü vergisinin oranı %10'dur, fakat belirli bir koşul altında bu oran %5 (ülkeler arasında anlaşma gibi bir durum varsa %50'ye kadar indirim yapılır dolayısıyla vergi oranı %5 olur) olarak uygulanabilir. Bir şirketin herhangi bir maddi ya da gayri maddi varlık satmasıyla elde ettiği sermaye kazancı %10 oranıyla vergilendirilir. Bir şirketin vergiye tabi kayıpları 3 yıla kadar aktarılabilir (Deloitte, 2015).

Lübnan'ın kurumlar vergisi (kar üzerinde) altında sabit oranlı veya artan oranlı vergi bulunmaktadır. Bu oranlar şirketlerin kategorisine göre değişmektedir. Örneğin, Komandit şirketler (limited partnership) için %15 sabit vergi oranı ve yerleşik olmayanlar için kar payı temettü (kullanım ücretleri) üzerinde %7,5 sabit vergi oranı uygulanır. Fakat bireysel şirketlerin ve ortaklı şirketlerin elde ettiği kar miktarı üzerinde, aşağıdaki artan oranlı vergi söz konusudur:

- 9.000.000 LBP'ye kadar kazanç üzerinde %4
- [9-24] milyon LBP arasında kazançlar üzerinde %7
- [24-54] milyon LBP arasında kazançlar üzerinde %12
- [54-104] milyon LBP arasında kazançlar üzerinde %16
- 104 milyon ve üstü üzerinde %21 oranı uygulanmaktadır (IDAL, S:2)

Maaş ve ücretlerden kesilen vergi oranları, alınan maaşa göre değişir ve bu oran %2 ile %20 arasındadır:

- 6.000.000 LBP' ye kadar bir gelir üzerinde %2 vergi oranı bulunmaktadır.

⁴ Örneğin 100.000 Dolar geliri olan bir şirketin vergi matrahı bu gelirin %40'ı olabilir.

- [6-15] milyon LBP arasında %4 vergi oranı, onunla beraber 120,000 LBP vergi indirimi
- [15-30] milyon LBP arasında %7 vergi oranı, onunla beraber 360,000 LBP vergi indirimi
- [30-60] milyon LBP arasında %11 vergi oranı, onunla beraber 1.050.000 LBP vergi indirimi
- [60-120] milyon LBP arasında %15 vergi oranı, onunla beraber 3.300.000 LBP vergi indirimi
- 120 milyon LBP ve üstünde %20 vergi oranı, onunla beraber 9.000.000 LBP vergi indirimi (Lübnan Ekonomi Bakanlığı, 2017).

Lübnan’da gelir vergisi hesaplanmadan önce her çalışana bir vergi muafiyeti⁵ verilir ve bu muafiyet şu çerçevededir; herhangi bir çalışanın yıllık gelirinden vergi muafiyeti 7.500.000’dir, her bir çocuğunun vergi muafiyeti 500,000’dir ve eşinin vergi muafiyeti 2.500.000 şeklindedir (Lübnan Ekonomi Bakanlığı, 2017). Çalışanın ödeyeceği verginin nasıl hesaplandığı bir örnekle daha açık şekilde gösterilebilir. Bu örnekte evli ve 2 çocuk sahibi, aylık maaşı 2.000.000 LBP olan bir çalışanın ödeyeceği vergi hesaplaması şu şekilde olacaktır:

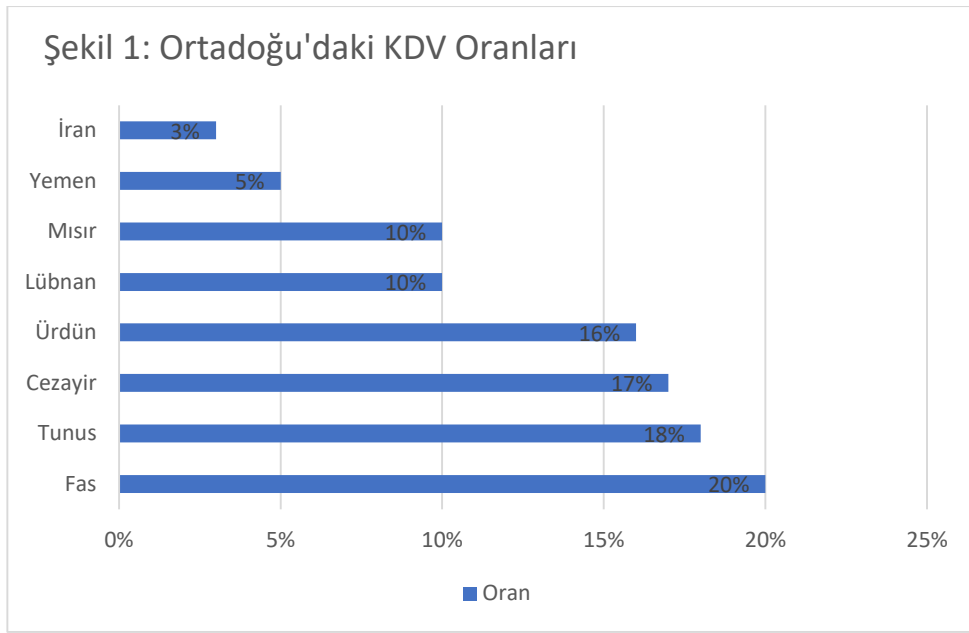
- A. Yıllık maaşı hesaplanır: $2.000.000 \text{ LBP} \times 12 \text{ ay} = 24.000.000 \text{ LBP}$ yıllık.
- B. Vergi muafiyeti hesaplanır: bu durumda çalışanın kendisi + 2 çocuğunun vergi muafiyeti + eşinin muafiyeti = $7.500.000 + (500.000 \times 2) + 2.500.000 = 11.000.000 \text{ LBP}$.
- C. Vergi matrahı = yıllık maaşı – vergi muafiyeti = $24.000.000 - 11.000.000 = 13.000.000 \text{ LBP}$.

⁵ Bu muafiyete göre vergi matrahı öğrenilebilir, çünkü normal yıllık gelirin tamamı vergi matrahı olmamaktadır ve sadece belli bir miktar vergilendirilir.

D. Son olarak, bu çalışanın yıllık vergisini hesaplamak için yukarıdaki tabloyu kullanarak gereken ödemeyi öğrenebiliriz: $(13.000.000 * \%4) - 120.000 = 400.000$ yıllık vergi (yaklaşık 33,000 aylık yani 22\$).

Şubat 2002’de Lübnan’da KDV ödemesi başlamıştır (Lübnan Ekonomi Bakanlığı, 2017). Bu tarihten önce satılan tüm ürünler ve hizmetler üzerinde bir vergi uygulanmamaktaydı fakat Lübnan’ın kamu borcu yükseldiği için⁶ ve bu borcu ödemesi için devletin elinde bir likidite bulunmadığı için o dönemdeki maliye bakanı, Fouad Al Sanyoura, KDV yasasını getirmiştir. Bu yasaya göre, bütün satın alınan mallar ve hizmetler üzerine sabit oranlı %10’luk bir vergi konulmuştur ve şu ana kadar bu KDV oranı değişmemiştir. Aşağıdaki şekil 1’de (IDAL: 5) gördüğümüz gibi çoğu MENA ülkesinde KDV oranı yüksektir ve Tunus ve Fas gibi ülkelerde bu oran %20 ve %18’dir. Bu ülkelere kıyasla Lübnan’ın KDV’sine bakıldığında bu oranın Lübnan’da çok düşük kaldığı görülmektedir. Ayrıca, diğer Arap ülkelerinde bu oranlar üründen ürüne değişip bazı ürünler için yükselirken, Lübnan’da bütün hizmetler ve satın alınan mallar üzerine aynı sabit oran uygulanmaktadır.

⁶ İç savaştan sonra bütün altyapıları ve kalkınma sürecini başlatmak için Lübnan bir borç almıştır.

Kaynak: IDAL, 2016: 4

Emlak üzerinde artan oranlı vergi uygulanır; 6 milyona kadarki emlak üzerinde %2 vergi oranı, 6-15 milyon arasında %4 vergi oranı, 15-30 milyon arasında %7 vergi oranı, 30-60 milyon arasında %11 vergi oranı, 60-120 milyon arasında %15 vergi oranı ve son olarak 120 milyon ve üstü emlak üzerinde %20 vergi oranı uygulanmaktadır (IDAL, S:3).

2.2. Dolarizasyon, Sabit Döviz Kuru ve Enflasyon

İç savaş sırasında Lübnan devletinin performansı her yönden düşmüştür. Özellikle politik-ekonomik açıdan düşüş yaşanmıştır. Ülke, birlik ve bütünlüğe sahip bir ordunun değil de küçük milis kuvvetlerin kontrolünde kalmıştır, stratejik öneme sahip kararlar da bu kuvvetler tarafından alınmıştır; parlamento ve belediye seçimleri yapılmayıp şehirlere ait olan bütçeler bilinmeyen güçlere gitmiş ve halk kıtlık noktasına gelmiştir. Ek olarak, Lübnan lirasının devalüasyon yaşaması, devlet idarelerindeki yolsuzluk ve rant kollamanın artması gibi problemlerle ülkenin ekonomisi çöküşe geçmiştir (Daher, 2004: 9). Lübnan iç savaşında beşeri sermaye ve doğal kaynaklar azaldığı için ve devlet

müdahaleci ve düzenleyici devlet rolü oynamadığı için Lübnan ekonomik liberalizme başvurmuştur (Makdisi, 2004:129).

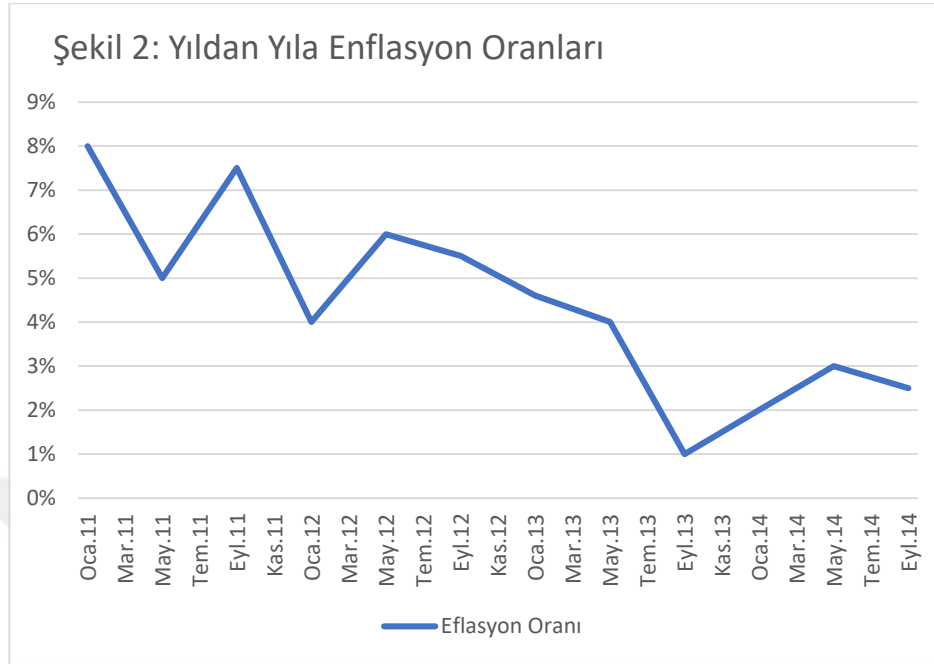
Daha önce de belirtildiği gibi, Lübnan'da döviz üzerinde bir kontrol veya sınırlama bulunmamaktadır. Ayrıca, döviz kuru (doları LBP'ye çevirirken) sabittir. Bu durumun nedeni yabancı sermayeye teşvik vermektedir. Özellikle iç savaş bittikten sonra bu uygulama başlamıştır. Dolayısıyla, ülke genelinde kullanılan ve kabul edilen nakit açısından Dolar ve Lübnan Lirası arasında hiçbir fark yoktur; büyük veya küçük alışverişte Dolar kullanımı hiçbir probleme neden olmamaktadır, hatta Dolar'la yapılan ödemeler için para üstü LBP olarak verilebilir.

Bir ülkedeki ekonomik durgunlaşma, politik çıkmaz ve toplumda yaşanan karışıklıklar o ülkedeki enflasyonun durumunu doğrudan etkiler. Enflasyon; yatırım kararları, tüketim eğilimi, işsizlik seviyesi ve birçok farklı ekonomik göstergenin çekirdeği konumundadır (Chami, 2014).

1980'den 1990'a kadar Lübnan çok büyük ve şiddetli enflasyon yaşamıştır. Bu enflasyon krizlerinin nedenlerden biri o dönemdeki iç savaşın zirvede olması ve savaştan dolayı 1984-1992 dönemlerinde Lübnan Lirasının değerinin düşmesidir. 1983'te enflasyon oranı % 6,6 iken, 1987-1988'de yükselmeye başlamış ve 1992'de %120'ye kadar ulaşmıştır. 1984'te döviz kuru oldukça yüksek kalmış ve o dönemde 4,53 LBP 1 ABD Dolarına eşit hale gelmiştir; 1992'de ise 1,83 LBP 1 Dolara eşit olmuştur (Dibeh, 2002: 2).

Dünyanın en pahalı ülkelerinden biri olan Lübnan, dolara ve ithalata fazla itimat ettiği için uluslararası fiyatlardan etkilenmektedir. 2013'te Lübnan'ın ithalatı, ülkenin GSYİH'nin %47'sine denk gelmiştir. Dolayısıyla, menşee ülkelerde herhangi bir fiyat artışı olursa ithal edilen mallarda da aynı oranda bir artış olacaktır; bu fiyat artışı da enflasyona neden olacaktır. Aşağıdaki Şekil 2'de görüldüğü gibi 2011'de %4 olan enflasyon oranı,

2012’de %5’e kadar yükselmiştir; 2013’te %4’e kadar düşmüş ve 2014’te %1’e kadar düşmüştür (Chami, 2014).

Kaynak: Chami, 2014.

Enflasyon oranlarındaki bu artışlar ve düşüşler, Lübnan’ın ekonomik açıdan bağlı olduğu ülkelerdeki fiyat artışları ve düşüşleri ile bağlantılıdır. Bu ekonomik bağılılık da Lübnan’da üretime önem verilmemesi, yolsuzluk, iç karışıklıklar vb. durumlarla ilgilidir.

Enflasyon gerçekleştiğinde veya gerçekleşmeden önce bir ülkenin, enflasyonu önlemek/yavaşlatmak ve fiyat istikrarını sağlamak amaçlarıyla ön plan yapması ve enflasyonu analiz etmesi gerekir; genelde bu görev Merkez Bankasına düşer (Jad, 2013). Enflasyonu ölçerken “CPI” Tüketici Fiyat İndeksine bakılmalıdır. CPI oranının yükselmesi enflasyon bulunduğu anlamına gelir. Dolayısıyla CPI, hane halkı tarafından tüketilen mal ve hizmet fiyatının değişmesini ölçen bir endeks olarak kabul edilir.

Belirli bir dönemin sonunda CPI endeksi, tüketilen mal ve hizmetlerin fiyat değişiminin ölçümüyle enflasyon oranını belirler. CPI tablosunda gıda, ulaşım, su, elektrik ve yakıt, sağlık, inşaat, mobilya, restoran ve otelcilik, giyim ve diğer tüketilen

mal ve hizmetlerin fiyat değişimi ölçölür. CPI bu kategorilerin enflasyonunu tek tek ölçer. Bu ölçüm şunu gösterir: bazı ölkelerde su ve gıda fiyatlarında enflasyon yaşanırken başka bir ölkede restoran ve otelcilik ya da farklı hizmetlerin fiyatlarında enflasyon yaşanmaktadır. Dolayısıyla, böyle bir koşul altında enflasyonun etkisi kategoriye göre değişebilmektedir.

Gıda, yakıt ve doğalgaz piyasası, hassas ve temel ihtiyaçlar olarak göröldüğü için, bu ihtiyaçların enflasyondan olumsuz etkilenmesi, ikincil ihtiyaçların (lüks mallar, restoran ve otelcilik gibi) enflasyondan etkilenmesine kıyasla halk üzerinde ciddi sorunlara neden olur. İlk olarak, geçinme açısından temel olan ve yeri doldurulamayan gıda ve yakıt sektörüne bakıldığında, Lübnan'ın bu ana ihtiyaçların %80-%90'ını ithal ettiği görölür; bu durum, gıda ve yakıt ürünlerinin fiyatlarının iniş ve çıkış yaşamasına sebep olur (Jad, 2013). Dolayısıyla, dünyada gıda ve enerji fiyatlarındaki oynaklık hemen Lübnan'daki genel fiyat seviyesine yansır.

Aşağıdaki Tabloda Lübnan'ın 2008, 2011 ve 2012'de kaydettiği CPI oranları görölmektedir. Tablodan anlaşılacağı üzere, 2008'den 2012'ye kadar gıdaya %2,6 enflasyon gelmiştir. Son dönemde su/elektrik ve yakıt üzerine de büyük enflasyon gelmiştir; bu ihtiyaçların enflasyon oranı 2008'de %-8,6'iken 2012'de %18,7'ye yükselmiştir. Dolayısıyla, yakıtta gelen enflasyon ulaşım ücretlerini de etkilemiştir. Ayrıca, 2010'da konut piyasasında çok büyük enflasyon olmuştur; 2008'de %4,8 olan enflasyon oranı 2012'de %9,5 olmuştur. Suriye Savaşı başladıktan sonra Lübnan'a 2 milyona yakın mülteci girdiği için konut piyasası çok genişlemiştir. Mülteci sayısı yükselince konut arzı ve talebi arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkmış, piyasadaki kira fiyatları ve ev fiyatları evin değerinden daha yüksek olmuştur (Chami, 2014). Örnek olarak, önceden 400\$ kiraya verilen evler şuanda 900\$'a verilmektedir.

Tablo 1: Seçili Yıllarda Enflasyon Oranı

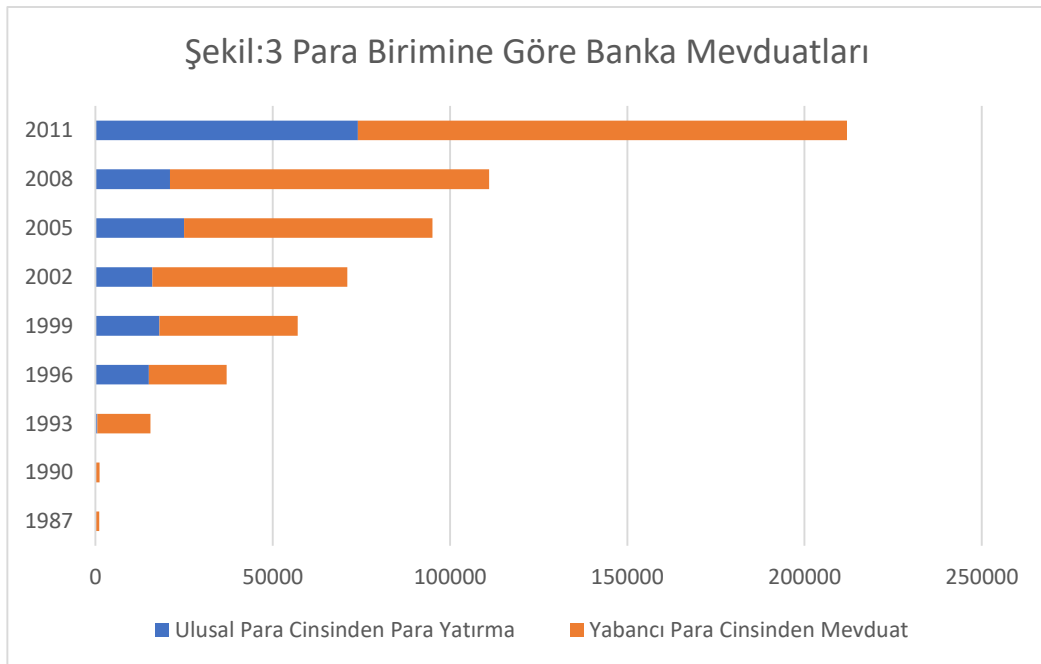
Kategori/Yıl	2008	2011	2012
Gıda/Alkolsüz içecek	18	19,9	20,6
Alkol & tütün	0,1	2,1	1,6
Giyim	4,9	6,2	5,4
Su/ elektrik/doğalg az ve yakıt	-8,6	16,7	18,7
Konut	4,8	9,5	9,5
Döşeme gereçleri	7	3,9	3,6
Sağlık	-0,4	6,8	7,0
Ulaşım	-0,2	12,3	14,8
İletişim	0,1	4,8	5,4
Kültür ve eğlence	0,4	3,7	2,0
Eğitim	4	7,7	6,5
Restoran ve otellilik	25,3	2,7	2,5
Farklı hizmetler	4,7	4,2	3,8

Kaynak: Chami, 2014.

Bir ülkenin Amerikan dolarını kendi para birimi olarak kullanmasına Dolarizasyon denilir. Başka bir deyişle Dolarizasyon, bir ülkenin yerli halkının herhangi

bir finansal alışveriş yaparken ulusal para kullanmak yerine dolar veya yabancı kur kullanması anlamına gelir (Ortiz, 1983). Lübnan'ın kendi para biriminin yanında ABD Doları da serbestçe kullanılmaktadır. 1980'den 1990'a kadar yaşanan ekonomik istikrarsızlığın ve yüksek enflasyonun sonucu olarak Dolarizasyon yaygınlaşmıştır. Lübnan savaştan çıktığında yeni bir para politikası oluşturarak ABD dolarıyla yerel para birimi fiyatlarını yakın seviyeye getirmiştir. Dolayısıyla, bir süre sonra enflasyon oranında bir istikrar sağlanmıştır (Ghalayini, 2011: 128).

1993'ten sonra Lübnan'ın ekonomisinde çok büyük bir istikrar görülmesine ve bankacılık sisteminin gelişmesine rağmen Dolarizasyon seviyesinde önemli bir düşüş yaşanmamıştır. Ayrıca, yabancı banknotların değeri yerel banknotların değerinden daha yüksek olmuştur. Aşağıdaki Şekil 3'te görüldüğü gibi iç savaş bittiğinden beri ulusal para birimiyle olan banka mevduatları döviz banka mevduatlarından daha az olmaktadır (Ghalayini, 2011: s.128,133). 1999'da Dolar ve LBP hesaplanırken sabit döviz kuru oranı kullanılmaya başlamıştır (yani 1,500 Lübnan Lirası 1 Amerikan dolarına eşittir) (MOF,2013: 62).

Kaynak: Ghalayini, 2011: 134

Dolarizasyon politikasını kabul etmeyen görüşlere göre Dolarizasyon, bir ülkenin senyoraj⁷ kaybı yaşaması, merkez bankasının son ödünç verme mercisi olamaması ve kur / para politikasının esnekliğini ve bağımsızlığını kaybetmesi gibi sorunlara neden olmaktadır. Diğer yandan, ekonomisi dolarize olan ülke, makroekonomik istikrar, mali disiplin ve enflasyon oranında bir düşüş göstermektedir (Ghalayini, 2011:S132).

Her iki bakış açısı da tartışmaya açıktır. Fakat Lübnan'ın durumunda, 1990'larda Dolarizasyon bir kurtuluş planı olarak görülmüştür. İç savaştan yeni çıkmış bir ülke olarak Lübnan, piyasasında sermaye bulunmadığı için yabancı sermayeyi teşvik etmek amacıyla yabancı para birimi kullanılmasına olarak sağlamaya çalışmıştır. Ayrıca Dolarizasyon yapılması, turizm sektöründe bir ilerleme kaydetme potansiyelini yükseltmiştir.

Enflasyon oranının yükselmesi, ülkenin hane halkının geçiminde zorlanmasına neden olmuştur. Bu yüzden, yetkili makamlar (Merkez Bankası ve Maliye Bakanlığı gibi) bu duruma müdahale etmek zorunda kalmıştır. Lübnan'ın savaş durumundan dolayı, sermaye yaratmak için Dolarizasyonun dışında başka bir çare bulunamamıştır (Ghalayini, 2011:S137). Lübnan ekonomisinin dolarize olmasından sonra enflasyon oranı 3 haneli bir sayı olmaktan çıkmış, tek haneli bir sayıya inmiştir (Dibeh, 2002: 2).

2. 3. Gelir Dağılımı, Eşitsizlik ve Yoksulluk

Lübnan'daki asgari ücret yıllar boyunca fazla bir değişim yaşamamıştır. Hatta daha detaylı bir şekilde açıklamak gerekirse, yakın tarih boyunca asgari ücret 3 kere değişmiştir. 2011 yılına kadar Lübnan'ın asgari ücreti 500.000 LBP yani 333\$ olarak kalmıştır. Ekim 2011 'de yeni asgari ücret 700.000 LBP yani 400\$ olarak belirlenmiştir, fakat hane halkının durumu kötü olduğu için bu zam yeterli olmamıştır ve bu nedenle birkaç ay sonra, yani 2012'den itibaren asgari ücret 868.000 LBP (580\$) olmuştur⁸.

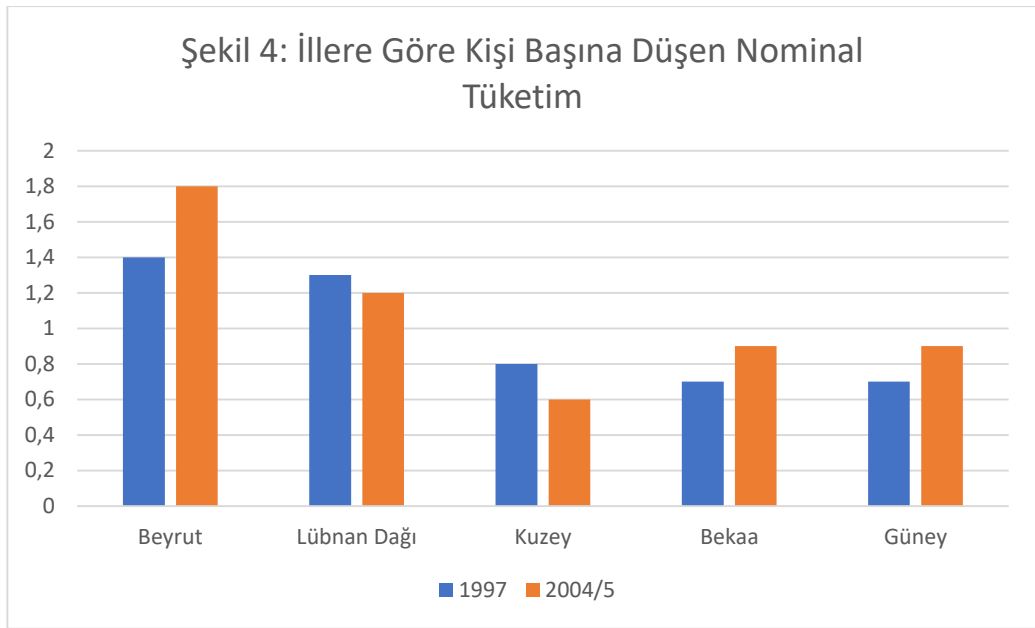
⁷ Ülkenin para basma ücreti.

⁸ <http://www.alarabiya.net/articles/2011/12/22/183995.html>

Lübnan’da gelir dağılımı eşitlik göstermemektedir. Lübnan’da uygulanan asgari ücret diğer ülkelerle karşılaştırıldığında çok düşük seviyede kalmaktadır; bu yüzden kişi başına düşen reel tüketim çok düşüktür. Ücretler ve reel tüketim göz önüne alındığında, Lübnan’ın eşitsizlik Gini ortalaması (0,37 Gini), diğer MENA ülkelerinin Gini ortalamasına yakındır; fakat Lübnan’ın Gini ortalaması gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında Lübnan’daki gelir eşitsizliğinin çok daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan, Latin Amerika ülkeleriyle karşılaştırıldığında (0,55 Gini), Lübnan’ın gelir eşitsizliği ortalamasının daha düşük olduğu görülebilir (Laithy, 2008: s3-4).

Lübnan’daki yoksulluk oranı %19’la %22 arasında değişmektedir. Bu oranın yaklaşık %9’u aşırı yoksulluk kategorisi içindedir. Dolayısıyla, yaklaşık 300.000 birey temel besin ihtiyaçları ve diğer ihtiyaçlardan mahrum kalmaktadır (Laithy, 2008: s1-4). Lübnan’ın az nüfuslu bir ülke olduğu düşünüldüğünde, bu rakam, Lübnan’daki sosyal ve ekonomik sorunların ciddi olduğunu gösterir.

Aşağıdaki şekil 4’te, iki dönemi (1997 ve 2004/5) karşılaştırarak Lübnan’ın 5 ana ilinde kişi başına düşen tüketim oranını göstermektedir. Bu şekle bakıldığında iller arasındaki tüketim ve gelir eşitsizliği görülebilir. Buna göre, en yüksek nominal tüketime sahip olan il Beyrut’tur; Beyrut’ta 1997’de kişi başına nominal tüketim %1,4 ile %1,6 arasındayken, 2004/5 yılında kişi başına düşen tüketim %1,6 ile % 1,8 arasına yükselmiştir. Nominal tüketimde Beyrut’tan sonra Lübnan Dağı, yani “Mount Lebanon” gelir; bu bölgenin nominal tüketimi Beyrut kadar olmasa da diğer illerle kıyaslandığında daha yüksek bir seviyede olduğu görülebilir.

Kaynak: Laithy, 2008: 6.

Şekilde görüldüğü gibi Lübnan Dağı'nda 1997'de kişi başına düşen nominal tüketim, 2005'te kişi başına düşen nominal tüketimden daha yüksektir. Aynı durum Kuzey Lübnan'da görülmektedir; 1997'de kişi başına düşen nominal tüketim oranı %0,8'ken 2005'te bu oran %0,6'ya kadar düşmüştür. Bekaa (Beqaa) ve Güney bölgelerindeki kişi başına düşen nominal tüketim 1997'de bir düşüş göstermesine rağmen 2004/5 yılında önemli bir yükselme kaydetmiştir (Laithy, 2008: s6). Her iki bölgede haşhaş gibi yasa dışı bitkilerin yetiştirilmesi söz konusudur; devlet bu duruma müdahale etmemektedir ve dolayısıyla bu iki bölge halkı yasal olmayan ek gelir elde etmektedir (Ghodse, 2009: 97).

1997'den sonra her yıl Lübnan'ın özel tüketimi %2,75 oranıyla büyümeye başlamıştır. Fakat bu büyüme iller arasında eşit bir şekilde bölünmemiş, büyümenin büyük kısmı Beyrut'ta olmuştur. Bu durumun nedeni, 1997'den sonra iç savaşın ekonomik sonuçlarının hafifletilmesi ve ülkenin kalkınması için bütün yatırımların ve iş fırsatlarının başkentte toplanmış olmasıdır (Laithy, 2008: s7). Aşağıdaki tablo 2'de, Lübnan'ın bölgeleri arasındaki yoksulluk oranı karşılaştırması net şekilde görülebilir (Laithy, 2008: s9).

Tablo 2: İllere göre yoksulluk Ölçümü

İl	Aşırı Yoksulluk Nüfusu	Genel Yoksulluk Nüfusu
Beyrut	0,67	5,85
Nabatieh	2,18	19,19
Lübnan Dağı	3,79	19,56
Bekaa	10,81	29,36
Güney	11,64	42,21
Kuzey	17,75	52,57
Toplam	7,97	28,55

Kaynak: Laithy, 2008: 9.

Bu tabloda en göze çarpan bölge Kuzey Lübnan'dır; bu bölgede aşırı yoksulluk oranı %18'e yakın ve genel yoksulluk oranı %53 şeklindedir. Beyrut'ta ise, aşırı yoksulluk %1 altındadır ve genel yoksulluk oranı yaklaşık %6'dır. Kuzeyden sonra en yoksul bölge, güney kesimidir; bu bölgede aşırı yoksulluk oranı %12 ve genel yoksulluk oranı da %43 şeklindedir.

Lübnan'ın çoğu bölgelerinde gelir dağılımı eşit şekilde değildir. Genel olarak kuzey ve güney bölgeleri en düşük gelirli bölgelerdir. Halkın geliri düşük olduğundan kişi başına düşen tüketim de düşüktür. Bunun sonucu olarak, bu bölgelerde hizmet sektörü fazla gelişmemiş ve refah seviyesi düşük kalmıştır. Her iki bölgede halkın büyük

kısmı devlet kurumlarında asgari ücretle çalışmaktadır⁹. Bununla beraber, bu bölgelerde çalışan memurlar düzenli olarak maaş alamamaktadır¹⁰.

Bazı araştırmalara göre, aşırı yoksul durumdaki Lübnan halkının kabul edilebilir belirli bir ekonomik seviyeye ulaşması için her yıl kişi başına 12\$'lık bir gelir artışı olması gerekmektedir; fakat genel yoksulluk sınırını aşmak için kişi başına yıllık gelir artışının yaklaşık 116\$ olması gerekmektedir (Laithy, 2008: 8). Fakat maaşlara yapılacak artışın yanı sıra, maaşların düzenli bir şekilde verilmesi gerekir; belirtmek gerekir ki, 2015'te Lübnan'daki devlet memurları 8 ay boyunca maaş alamamışlardır. Maaş ödemelerindeki kesintiler ve düzensizlikler yeni değildir ve sık şekilde gerçekleşmektedir. Bununla beraber yolsuzluğa karşı bazı önlemler alınması gerekmektedir. Aksi takdirde, Lübnan gibi bir ülkede yoksulların hayat şartlarının yükseltilmesi bir ütopya olarak kalacaktır.

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin ve yoksulluğun ortadan kaldırılması ya da en azından azaltılması için bazı çalışmalar yapılmalıdır. Yolsuzluk oranını düşürmek için ücretler arttırılıp düzenli olarak ödenmeli ve iller arasındaki gelir miktarı daha eşit bir hale getirilmelidir. Ek olarak, yoksul hane halkının durumunu düzeltmek için daha verimli istihdam fırsatlarının oluşturulması bir şarttır. Bunu yapmak için hem özel yatırımcılara yeni projeler yapılması için bir kolaylık sağlanması hem de kamu idarelerinin sayısının artması ve bu idarelerin merkeziyetsizleşmesi gerekmektedir.

Daha eşit gelir dağılımı için, kişi başına nominal tüketimini temel alarak asgari ücretin yeniden belirlenmesi gerekmektedir. Yani Lübnan'da kişi başına düşen nominal tüketimin hangi oranda yeterli olduğu hesaplandıktan sonra asgari maaş buna göre belirlenmelidir. Ayrıca, bazı illerde, özellikle Lübnan'ın kuzeyinde ve güneyinde gerekli

⁹ Genelde asker ve polis kesimidir.

¹⁰ 2015-2016 yılında polisler ve askerler 7 ay boyunca maaş almamıştır.

olan kalkınmanın yapılması ve büyümenin sağlanması gerekmektedir (Laithy,2008:s16). Bu bölgelere yatırım yapılmadığı müddetçe ve bu öneriler uygulanmadığı takdirde hane halkının gelir dağılımı ve yaşam standartları düşük kalacaktır.

Suriye savaşı başladıktan sonra Suriyeli mültecilerin sayısı, Türkiye, Ürdün ve Lübnan gibi birçok ülkede gittikçe artmaya başlamıştır ve belli dönemlerde hızlı göç akışları yaşanmıştır. Fakat Birleşmiş Milletler kayıtlarına göre Türkiye’deki (2,620,553 kayıtlı mülteci sayısı) ve Lübnan’daki (1,069,111 kayıtlı mülteci sayısı) göç hareketi diğer ülkelere göre daha yüksektir (UNHCR, 2015). Dolayısıyla, doğal olarak, bu göçmenler istihdam piyasasına girip, Lübnanlı iş gücüyle yarışıp Lübnan’ın işsizlik oranını yükseltmektedir¹¹. Bir refleks olarak, Lübnanlı iş gücü, daha refahlı bir yaşam standardı kurmak amacıyla körfez ve batı ülkelere göç etmektedir.

¹¹ Suriyeli iş gücü az ücretle çalıştığı için işverenler onları tercih edip yerel iş gücünden vazgeçmektedir.

III. BÖLÜM

LÜBNAN'DAKİ ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI ve ÖZELLEŞTİRMENİN LÜBNAN EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Lübnan ekonomisi, siyasi istikrarsızlıktan dolayı belirli dönemlerde düşüş ve beklenmeyen bazı yükselişler yaşamıştır. Ülkenin ekonomisi çoğunlukla olumsuz yönde ilerlediği ve düşüş yaşadığı için özelleştirme uygulamaları ülke içinde hızlı ve kolay bir şekilde yürütülmüştür. İç savaştan sonraki ekonomik reformlarla başlayan ve bugüne kadar devam eden süreçte, birçok sektör ve hizmet özelleştirilmiş ve geri kalanlar da özelleştirilmeye açık bırakılmıştır. Bu bölümde Lübnan ekonomisinin, bazı önemli dönemlerde yaşadığı düşüş ve çıkışlar belirtilerek ülke ekonomisinin özelleştirme tecrübeleri örneklerle açıklanacaktır.

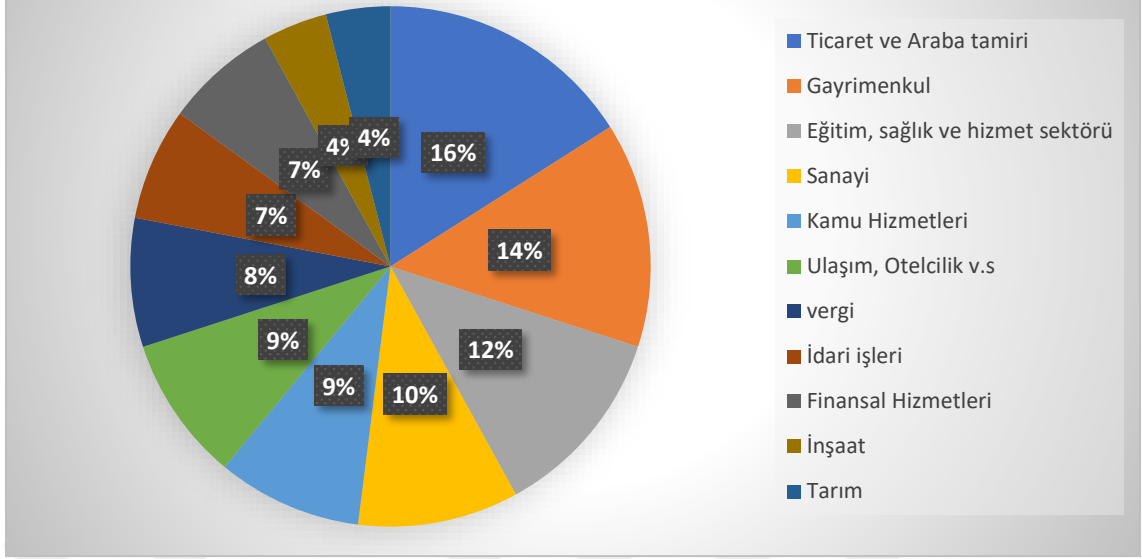
3.1. Belirli Dönemlerde Lübnan GSYİH'ı ve Büyüme Oranları

GSYİH, bir ülkenin yaşam standardını ve genel ekonomik durumunu yansıtan çok önemli bir ekonomi göstergesidir. Şekil 5'te¹², genel olarak Lübnan'da hangi sektörlerin egemen olduğu ve hangi sektörlerin daha aktif olduğu görülmektedir. Ek olarak hangi sektörün GSYİH'ye ne kadar katkısı olduğu gösterilmektedir.

¹² LNA: <http://investinlebanon.gov.lb/en/lebanon-at-a-glance/economic-profile/economic-performance>.

Erişim tarihi: 2015

Şekil 5: GSYİH'de Katkıda Bulunan Sektörler

Kaynak: IDal, 2015.

Yukarıdaki şekilden anlaşılacağı üzere, Lübnan'da imalat sektörü geniş ve etkili değildir; bu sektör, Lübnan GSYİH'sine sadece %10 katkı sağlamaktadır. Ek olarak, Lübnan'da tarım sektörü çok zayıftır ve GSYİH'ye sadece %4 katkıda bulunmaktadır. Fakat bu oran, 1972'de %9,9, 1997'de %6,5 ve 2007'de %6,2 olmuştur (MOF, 2013: 39-40), bu 3 dönem de savaş dönemleridir. Savaş döneminde ürün ithal etmeye fırsat verilmediği için tarım sektörü daha verimli olmuştur.

Lübnan ekonomisindeki en büyük sektör hizmet sektörüdür ve GSYİH'ye %86 katkıda bulunmaktadır. Hizmet sektörü içinde ise, bankacılık ülke ekonomisini ayakta tutmaktadır¹³. Fakat ekonominin sadece bankacılık üzerine yoğunlaşmış olması doğru ve sağlam bir seçim değildir. Çünkü herhangi bir politik sıkıntı olduğunda ekonomi

¹³ Lübnan'ın bankacılık sistemi kendi müşterilerine bir gizlilik ve güvenlik sağlamaktadır. Dolayısıyla bir kişi parasını gizlemek isterse Lübnan'a gönderir.

çeşitliliği bulunmazsa her şey kötü hale gelebilir. Bu yüzden, güçlü bir ülke olmak için ekonomide en az 3 güçlü sektör bulunmalıdır¹⁴.

Lübnan'ın bankacılık sektörü (finansal sektörü) üzerinde kısıtlama bulunmadığı için ve diğer MENA ülkelerine göre daha liberal olduğu için Lübnan, yabancı ve yerel sermayelere daha çekici gelmektedir. Dolayısıyla, Lübnan'ın bankacılık sistemi müşterilerin menfaatini ve gizliliğini koruduğu için dünyanın en başarılı sistemlerinden biri sayılmaktadır ve küresel finansal piyasada yer almaktadır (Torbey, 2014).

MENA ülkelerinde en az seviyede kısıtlanmış bankacılık sistemi Lübnan'a aittir. En kısıtlanmış sistem ise Fas'ın bankacılık sistemidir. Lübnan'daki hane halkı, şirketler ve bankalar yurtdışından borçlanıp başka ülkelerde mevduat yapabilmektedir. Bunlarla beraber, Lübnan vatandaşları başka ülkelerde finansal hizmetler satın alabilmektedir. Ayrıca, Lübnan'da yabancı mülkiyet kısıtlaması bulunmamaktadır. Fas'taki bankalara bakıldığında, bu bankaların üzerinde, Lübnan'daki bankalara kıyasla, çok daha fazla kısıtlama bulunduğu söylenebilir (Marouani & Munro, 2009: 9-10).

Hariri Lübnan'ın en büyük iş adamlardan biri olduğu için ve Lübnan ekonomisi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu için onun suikastından sonra Lübnan ekonomisi bir sarsıntı yaşamıştır (Lucke & Zotti, 2007: 1-2).

Bu tabloda görüldüğü gibi Hariri'nin suikastından önceki yıllarda GSYİH'nin büyüme oranı %3,9 ve %6,3 arasında olmuştur.

¹⁴ Hem imalat, ziraat hem de hizmet sektörü bulunmalıdır.

Tablo 3: Lübnan'ın GSYİH'i

Yıl	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
GSYİH (Milyar Dolar)	14.7	14.2	15.1	16.5	17.7	19.2	22.3	27.8	31.7	39.1	42.0	45.4	49.5	55.5
GSYİH Büyüme Oranı	0.0%	2.6%	3.9%	4.4%	6.3%	1.0%	-8.2%	9.9%	9.5%	7.0%	8.8%	1.5%	2.0%	-.-
Kişi BaşıGSYİH (\$)	6321	6766	7023	7444	7731	8002	8708	9062	9213	10351	11902	13013	15130	16346

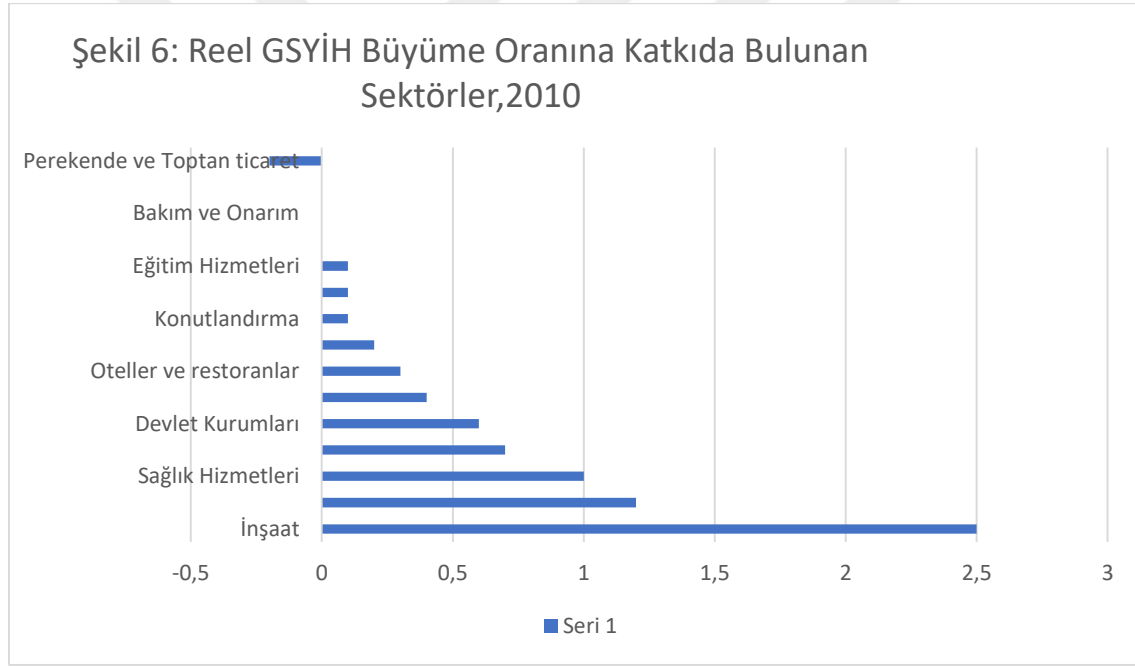
Kaynak: Uluslararası Para Fonu, 2013

2005'te Hariri'nin suikastından sonraki politik çıkmazlardan dolayı Lübnan piyasası yatırımcıların güvenini kaybetmiştir ve, yukarıdaki Tabloda da görüleceği üzere, GSYİH'nin büyüme oranı %1,1'e ve 2006'da % -8,2'ye kadar düşmüştür. 2007'de devrimcilerin istediği hükümet geldikten sonra GSYİH'nin büyüme oranı tekrar yükselmeye başlamıştır. Fakat bu yükselme %8,8'e ulaştıktan sonra, 2011'de Saad Hariri'nin hükümeti Hizbullah örgütüyle siyasi problemler yaşadığı için Lübnan ekonomisi istikrarsızlığa uğramış ve GSYİH büyüme oranı tekrar %1 ve %2'ye düşmüştür (IMF, 2014).

Hariri'nin suikastından sonra Lübnan ekonomisi kendini toparlamada çok pasif kalmıştır. Bu dönemde, Lübnan'ın Reel GSYİH'sine bakıldığında ülkenin çok yavaş bir şekilde geliştiği görülmüştür; ancak 2010'da önceki yıllara göre GSYİH çok farklı bir büyüme görülmüştür. Özellikle Hariri'nin suikastından sonra böyle ani ve yüksek bir

büyüme beklenmemiştir. GSYİH'deki bu büyümenin nedeni inşaat ve finansal sektör olmuştur (IMF, 2012: 3).

IMF'nin araştırmasına göre Lübnan'ın 2010'daki büyüme oranı %7 ile %8 arasında olmuştur. Aşağıdaki Şekil 6'da görüldüğü gibi, Lübnan'daki büyüme oranının büyük kısmı, 2,5 yüzde oran ile inşaat sektöründen oluşmuştur. İkinci ve üçüncü sırada, %1,2 ile finansal sektör ve %1 ile sağlık sektörü bulunmuştur. Diğer sektörlerin yüzdelik katkısı ise şu şekilde düşük kalmıştır: imalat sektörü %0,7, kamu sektörü %0,6 ulaşım ve iletişim %0,4, otelcilik %0,2, tarım %0,2, işletmeler ve kişisel hizmetler %0,1 (IMF, 2012: 3).

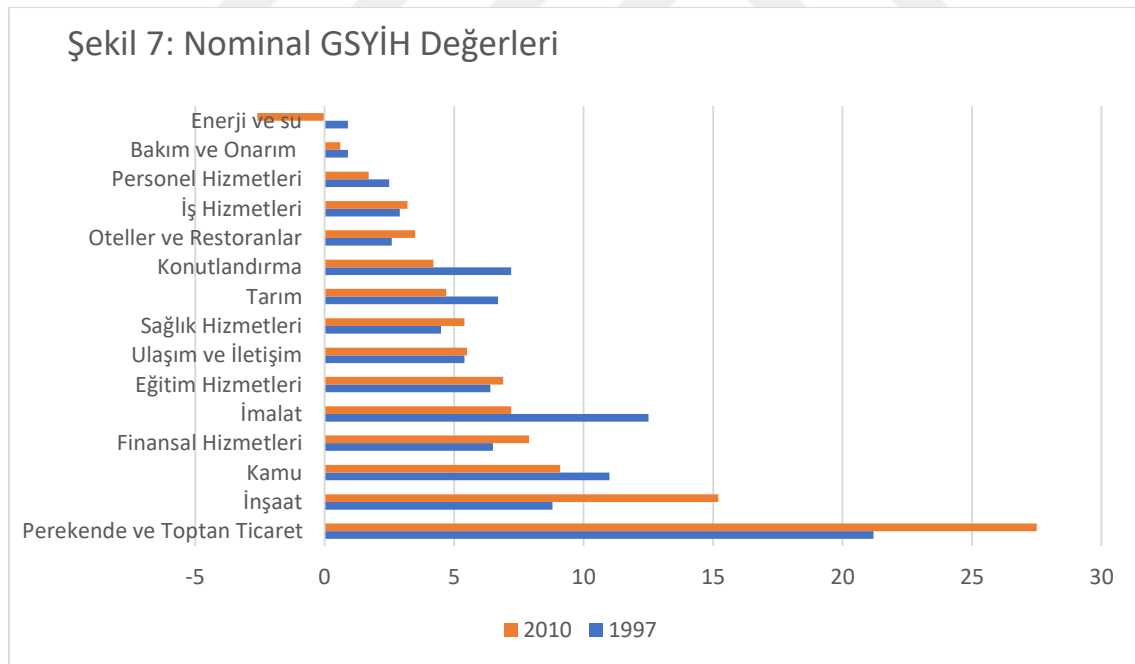

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, 2012: 3.

Lübnan'da hizmet sektörünün, son 13 yılda büyümeye en önemli katkıda bulunan sektör olduğu söylenebilir. Diğer yandan, tarım ve hayvancılık sektörünün herhangi bir ilerlemede bulunmadığı görülmektedir. Yerli çiftçilere göre tarımın ilerlememesi ve geride bırakılmasının nedeni devletin uyguladığı bir politikadan kaynaklanmıştır. Devlet, bilinçli olarak tarım faaliyetlerinin gelişmesini önemsememiş, tarım ürünlerini ithal etme yoluna gitmiştir. Lübnan'ın tarım sektörünün büyük kısmı iki bölgede yoğunlaşmıştır:

ilki Bekaa Vadisidir; bu bölge toprağının %42'si tarım alanıdır (AQUASTAT, 2008: 1). Ancak bu vadiye tarımsal çalışmalar üzerinde tartışmalı bir durum bulunmaktadır. Bu bölgede haşhaş ve afyon yetiştiriciliğinin ve terör örgütlerinin kamplarının yaygın olduğu bilinmektedir. İkinci en önemli tarım alanı Sahel Akkar'dır; Lübnan'ın en önemli tarım alanı olan bu bölge toprağının %26'sı tarım arazisi olarak kullanılmaktadır (AQUASTAT, 2008; 1). Bu alanda genelde narenciye, patates, yeşillik, tütün, üzüm ve tahıl ekilmektedir. Bekaa Vadisi'nden daha küçük olsa da bu bölge Lübnan'ın gıda kaynağı olarak bilinmektedir. Bu durumun nedeni bölgede terör örgütlerinin bulunmamasıdır.

Aşağıdaki şekil 7'de, IMF'nin verdiği nominal GSYİH değerler (IMF, 2012: 5) iki yılın değerlerini yansıtmaktadır; bunlar, iç savaştan sonraki dönem olan 1997 ve Hariri'nin suikastından sonraki dönem olan 2010'dur.

Kaynak: Uluslararası Para Fonu, 2012:3.

Şekil 7'ye göre hizmet sektörleri 2010'da GSYİH'nin üçte ikisini oluşturmaktadır (IMF, 2012: 4). 1997'de ise kamu harcamaları, imalat sektörü ve tarım sektörünün, 2010'a kıyasla daha fazla katkısı olmuştur. Bu durumun nedeni şöyle özetlenebilir:

1997’de Lübnan, iç savaşın etkilerini ortadan kaldırmak için düzenli ekonomik temeller hazırlamıştır, bu temellerden biri kamu harcamaları olmuştur; çünkü kamu harcamaları olmadan ne altyapı ne de diğer sektörler bir gelişme gösterememektedir. Örnek olarak, devlet okulları, rafineriler, marina, havalimanı, devlet hastaneleri gibi kurumların çalıştırılması için kamu harcamaları gereklidir. Kamu harcamalarıyla beraber imalat sektörü de çok önemli bir sektör olmuştur. Savaştan sonra bir ülkenin ayakta kalması için imalat sektörünün güçlendirilmesi zorunludur. Son olarak, tarım sektörü savaş sonrası dönemde önem kazanmıştır; çünkü o dönemde ülkenin ticari ilişkileri koptuğu için ülkenin gıda ihtiyaçlarını karşılamak adına devlet, tarım sektörüne daha fazla ilgi göstermiştir.

2010’da kamu harcamaları, imalat sektörü ve tarım sektörü GSYİH’ye eskisi kadar katkıda bulunmamıştır ve bunların yerine hizmet sektörü geçmiştir. 2010’daki ekonomik durgunluğun nedeninin sadece politik olduğu düşünüldüğü için hizmet sektörü ile ekonominin canlandırılması amaçlanmıştır, çünkü uzun süre sonra imalat ve diğer sektörlerin canlandırılması daha zor olacaktır. Fakat hizmet sektörlerini canlandırmak için yoğun reklam hamleleri ve kredi teşvikleri gibi daha basit yöntemler kullanılabilir.

İnşaat ve finansal sektörler 2010’da zirveye ulaşmıştır. Yukarıdaki Şekil 7’ye baktığımızda 2005’in ekonomik durgunluğunun yaklaşık 5 yıl sürüp 2010’da inşaat patlamasıyla azaldığını görebiliriz. İnşaat sektörünün bir anda nasıl canlandığı ve ekonomik durgunluktaki ülkenin nasıl inşaat yatırımları yaptığı sorularının cevabı iskan bankası yani “Banque de L’Habitat”dır. %20’si devlete, %80’ni özel sektöre ait olan Banque de L’Habitat konut kredisi dışında başka bir kredi türü vermemektedir.

İskan Bankası 2010’dan önce kurulan bir banka olsa da ilk zamanlarında, sonraki popülerliğine sahip olmamıştır. Hariri’nin suikastı Lübnan’ın ekonomisi sarstığı için 2009 ve 2010 arasında piyasada para hareketlerini canlandırması için İskan Bankasının

adı her yerde duyulmaya başlamıştır. Bu bankanın verdiği krediler üzerinde çok düşük faiz olanları uygulanılmış ve krediler genelde uzun vadeli olmuştur¹⁵. Banka, sadece 2010’da yaklaşık 50 bin kişiye kredi vermiştir ve 2012’ye kadar bu rakam 63 bin kişiye ulaşmıştır (Al Haf, 2012). Bu rakamlar, 4 milyon nüfuslu bir ülkeye göre bir yıl içerisinde gerçekleştiği için oldukça yüksektir.

IMF’ye göre Lübnan’da 2010’daki ekonomik büyümenin nedeni özel sektör olmuştur. Son 13 yılda özel tüketim ve özel sektöre yatırım, büyümede en büyük katkıda bulunmuştur. Özel tüketimler tütün, alkol, lüks mallar, ilaç/kimyasal ve özel eğitim hizmetlerini kapsamaktadır. Dolayısıyla, özel tüketim 1998-2010 arasında reel GSYİH’ye %43,5 katkıda bulunmuştur. Ayrıca özel yatırım aynı dönemlerde %28 katkıda bulunmuştur. Fakat kamu tüketimi, kamu yatırımları ve net ihracat gibi diğer ekonomik unsurlar daha az katkıda bulunmuştur, bu unsurların katkıları, sırasıyla %8,4, -%3,1 ve -%18,1 şeklinde olmuştur (IMF, 2012: 5-6). Ek olarak, Lübnan’ın tahvil kredisinin derecesi (Bond Credit Rating) B2’den B3’e¹⁶ düşmüştür. Bu, devlet bonolarının değerinin daha düşük olduğu anlamına gelmiştir. Hariri’nin ölüm trajedisi politik istikrarsızlığın ötesinde istikrarsız bir piyasa yaratmıştır. 14 Şubat 2005’te 1000 kg TNT, Hariri ile beraber Lübnan’ın ekonomisini ve istikrarını bitirmiştir. O tarihten sonra Lübnan’ın kredi değerliliği çok düşük olmuştur. Bu değerliliği yükseltmek için politik istikrarın sağlanması gerekmiştir. Ayrıca Lübnan GSYİH oranında çok büyük bir zarar görmüş ve serbest ticarete %37 olası kazanç kaybetmiştir (Lucke & Zotti, 2007: 3-6). Tüm bunların yanında, yatırım talebi çok hızlı bir şekilde düşmüş¹⁷ ve yeniden kalkınması çok yavaş sürmüştür; öyle ki, şimdiye kadar Lübnan istikrarlı bir ülke haline

¹⁵ 30 yıllık bir kredi bile bulunmaktadır. Çünkü bu kredi küçük yatırımcılar ve az gelirli insanlara yöneliktir. (Al Haf, 2012).

¹⁶ B2 ve B3 bono belirsizliği durumunu gösterir; B3 B2’den daha belirsiz olmaktadır.

¹⁷ %3 ‘ten fazla düşmüştür.

gelememiştir. Hane halkının tüketimi ve tasarrufu değişmiş ve kısa dönemdeki tüketim yükselmiştir. Fakat uzun dönemde tüketim hala suikasttan önceki tüketim oranından daha azdır.

Dış ticaret açısından kredi değerliliğinin düşüşü Lübnan'ın ihracatını azaltmış ve yaklaşık %6,1 oranıyla bir küçülme olmuştur (Lucke & Zotti, 2007: 7-9). Bu yüzden, yatırımcıların güvenini geri kazanmak için Hariri dönemindeki ekonomik istikrarın tekrar sağlanması gerekmektedir. Bunu sağlamak için de ülkede politik istikrar bulunmalıdır. Fakat Suriye'de devrim olduğu için Lübnan'da istikrarın yakalanması çok zordur.

3.2. Özelleştirmenin Lübnan Ekonomisinde Benimsenmesi ve Ekonomik Gerilemedeki Rolü

Normal şartlarda özelleştirmenin amacı devlet kurumlarının içindeki yolsuzluğu bitirmektir. Özelleştirme, faydaları ve avantajları olan bir yöntem olarak kabul edilmektedir çünkü devlet kurumlarındaki yolsuzluk ve kayırmacılık karşısında özel sektörün daha bağımsız olduğu varsayılmaktadır (Torres, 2002). Devleti kendi kurumlarını özelleştirmeye yönlendiren nedenler düşünüldüğünde, bunların çoğunlukla politika “siyaset”, menfaatçilik, işlevsizlik, savaş, idari etkisizlik, ekonomik bozukluk olduğu görülecektir. Kamu idarelerinde rüşvet verme ve alma durumları daha kolay gerçekleşmektedir; fakat özelleştirildikten sonra bu kurumlardaki rüşvet oranı azalıp daha yaratıcı bir rekabet oluşmaktadır (Clarke & Xu, 2002). Bu varsayımlar ne kadar gerçekçi görünse de özelleştirme, bir bakıma, devletin gücünü azaltmak ya da tamamen yok etmek anlamına gelir. Devlete ait bir kurumun özel bir şirkete ait olması, oldukça hassas ve yolsuzluğa elverişli bir süreçtir. Devlet kurumunu devralacak özel şirketin devlet yöneticileri ile bağının olması ya da bu şirketin doğrudan devlet yöneticilerinden birine ait olması, ihaleye fesat karıştırılması vb. durumlar özelleştirmeyi yolsuzluğu önleme

aracı olmaktan çıkarıp yolsuzluğu gerçekleştirmenin bir yolu haline getirir. Bu nedenle özelleştirme kendi içinde paradokslu bir politika olabilir.

Lübnan 1992 tarihinden itibaren özelleştirme kavramını benimsemeye başlamıştır. O dönemde iç savaştan yeni çıkan devlet, savaşın sonuçlarını¹⁸ en kısa sürede telafi etmek için özelleştirmeye başvurmuştur (Boehm & Polanco, 2003). Lübnan’da, birçok devlet kurumunda yolsuzluk seviyesinin yüksek olması, özelleştirmenin şeffaf ve kişilere değil de ülkeye fayda getirecek şekilde uygulanabilirliğini şüpheli hale getirir. Bu durum ayrıca, özelleştirmenin Lübnan için doğru bir karar olup olmadığı ve ekonomik istikrarı sağlayıp sağlayamayacağı gibi soruları ortaya çıkarır. Özelleştirmenin Lübnan’da çok kolay uygulanabilir olması ve özelleştirme ile ilgili sürecin hızlı işlemesi de şüphe uyandıran durumlardır.

Aşırı bürokrasi, yolsuzluk ve kayırmacılık bulunan Lübnan’ın devlet kurumlarında şeffaflık oluşturmak amacıyla Refik Hariri özel sektöre yönelik reformlar yapmış ve özelleştirmenin Lübnan ekonomisine girmesine olanak tanımıştır (Safa, 2002). Lübnan’ın, yolsuzluğa dayalı siyasi yapısı düşünüldüğünde Hariri’nin özelleştirme kararının ne kadar yerinde ve gerçek anlamda uygulanabilir olduğu tartışmaya açıktır. Hariri’nin özelleştirme yoluyla yolsuzluğu ortadan kaldırma düşüncesi ne kadar mantıklı ve gerçekçi olsa da, Hariri’den sonra özelleştirmeyi uygulayan politikacılar temiz ve şeffaf olmayınca özelleştirme gerçek amacından sapmıştır¹⁹.

Lübnan’ın ekonomisi hem yolsuzluk, rant kollama, denetimsizlik gibi durumlardan hem de iç ve dış borçlardan yara almaktadır. Dolayısıyla, özelleştirme, Lübnan ekonomisi için bir kurtulma yolu olarak görülmüştür. Fakat özelleştirme ile devletin ekonomik gücünün azaldığını düşünen ve özelleştirmeye karşı çıkan taraflar

¹⁸ Altyapı ve inşaat sektörünü canlandırmak için nakit kaynağına ihtiyaç duyulmuştur.

¹⁹ Baddawi ve Zahrani rafinelerinin durumundan daha sonra detaylı şekilde bahsedilecektir.

bulunmuştur. Buna rağmen Lübnan’da bazı sektörler tamamen özelleştirilmiştir. Örnek olarak, çöp toplama ve geri dönüşüm işlemleri (So-Clean), petrol rafinerileri (Zehrani ve Baddawi rafinerilerinin özelleştirilmesi), posta, Solider kurumu, marinalar, ulaşım ve medya tamamen özelleştirilmiştir. Fakat bazı sektörler cüzi bir özelleştirme yaşamıştır. Örnek olarak, eğitim, telekomünikasyon ve internet gibi hizmetler birkaç yıllık kontratla özelleştirilmiştir (Abou Mouslih, 2010). Aynı zamanda bazı sektörler için özelleştirme yasası hazırlanmış fakat siyasi tartışmalardan dolayı hala çekmecede bekletilmektedir (Telekom, elektrik, eğitim).

2000 yılında Lübnan’da 228 sayılı özelleştirme yasası çıkarılmış, 2003’te bu yasa için, özelleştirme prosedürlerini kolaylaştırmak amacıyla bir yüksek konsey oluşturulmuştur. Bazı hizmet ve kurumlar özel oldu fakat ekonominin çoğu hala kamu olarak kalmaktaydı. Özelleştirme yüksek konseyi bazı hizmetler için özelleştirme yasası hazırlanmıştır: 2002/431 Telekom yasası, 2002/462 elektrik sektörünün yasası ve 2002/481 hava yolları yasası olmaktadır (World Bank, 2008: 48).

Lübnan devletinin yaptığı ilk özelleştirme denemesi eski başbakan Refik Al Hariri döneminde ve onun isteğine dayanarak yapılmıştır. O dönemde Başbakan Hariri, halka daha fazla ve çeşitli hizmet vermek, farklı alternatifler sunmak, piyasayı daha rekabetçi bir hale getirmek, hizmetin ve malların kalitesini yükseltmek amacıyla özelleştirmeyi önermiştir (Soued, 2011). Özelleştirme ilk olarak ekonomi ile siyaset arasındaki bağları sınırlandırmayı amaçlamıştır. Fakat özelleştirilen devlet kurumlarının bazılarının siyasi partilerin yakınlarına verilmesi özelleştirmenin yolsuzluk için kullanılabileceğini de göstermiştir.

3.3. Lübnan Telekomünikasyon Kurumunun Özelleştirilmesi

Telekomun durumu, Lübnan’daki elektrik dağılımını yapan devlet kurumu Electricite du Liban’ın (EDL) durumuna benzemektedir. Telekomun özelleştirilme yasası

hazırdır; fakat yerel telefon hizmeti devlet mülkiyetindedir. GSM ve internet yönetimi yıllık kontratla özel sektöre devredilmiştir; bu şirketler devlete ödeme yapmaktadır. GSM (alfa ve mtc touch şirketleri) ve internet hattının bir kısmı özelleştirildikten sonra ne hizmetin kalitesi yükselmiş ne fiyatı düşmüştür. Bu duruma rağmen bazı partiler hala yerel hatları da özelleştirmeye çalışmaktadır (Al Khatib, 2013).

Bazı ekonomistlerin belirttiği gibi, özelleştirme her zaman kamu borçlarını kapatmaz, sadece hizmetin kalitesini yükseltir. Fakat Lübnan'da GSM hattı özelleştirildikten sonra hizmetin kalitesi hiç yükselmemiş ve tarifeler çok pahalı hale gelmiştir. Yerel hatlar ve internet hattının bir kısmı kamu elinde olmasına rağmen çok pahalı ve kalitesiz hizmet vermektedir. Halk açısından Telekom hizmetleri çok pahalı görülmektedir, fakat devlet açısından Telekom çok karlı bir kurumdur. Devlet yerel hatlar ve internetten fazla kar yapabildiği için şimdiye kadar bu hizmetler devlette kalmıştır (Abou Mouslih, 2010).

Lübnan'da iletişim sektöründe resmi telekomünikasyon kurumu (Ogero) ile rekabet edebilecek bir kurum olmadığı için, yani bu sektör devletin tekelinde olduğu için, devletin bu kurumdan elde ettiği gelir yüksektir. Lübnan devleti her yıl, yerel hatlar vergisinden bir milyar Dolar kazanmaktadır. Fakat Lübnan'daki Telekom ile kar elde edilmesine rağmen devlet, verdiği hizmeti geliştirmek yerine, bu geliri, elektrik sektöründeki açığı kapatmak için kullanmaktadır. Elektrik sektörü, daha sonra detaylı anlatılacağı gibi, gelir ve hizmet açısından başarısız olduğu için ve içinde fazla yolsuzluk ve rant kollama bulunduğu için zor durumdadır ²⁰.

²⁰ http://www.alafkar.net/print_details.php?type=enonomy&id=122

3.4. Posta, Çöp Toplama/Dönüştürme ve Eğitim Sektörleri Özelleştirmeleri

Lübnan'da Posta sektörü (Liban Post) özelleştirilmiş sektörlerden bir tanesidir. Posta özelleştirilmeden önce daha ucuz hizmetler verileceğine dair bir söz verilmiştir. Fakat özelleştirmenin hemen ardından bu kurumun verdiği hizmetin fiyatı yükselmiştir. Ek olarak, hizmet kalitesinde hiçbir gelişme yaşanmamıştır. Liban Post, siyasi partiler ve sermayeyi elinde tutan şirketlerin yaptığı baskıdan dolayı özelleştirilmiştir. Posta sektörü, gerçek değerine karşılık gelecek bir fiyata özelleştirilmemiş, devlet onu çok ucuz bir fiyata satmıştır. Kanadalı bir firma posta sektörünü satın almıştır. Posta özelleştirildikten sonra Lübnan'da, ülke içi kargo gönderilerinin fiyatı, ülke dışına gönderilen kargoların fiyatı ile neredeyse aynı olmuştur. Kargo/posta ücreti bu kadar pahalı olmasına rağmen çok kötü hizmet vermektedir (Abou Mouslih, 2010).

Lübnan'da çöp toplama ve dönüştürme kurumu da özelleştirilmiştir ve onun yerine "So-Clean" adında özel bir kurumu getirilmiştir. So-Clean geldikten sonra hiçbir belediye çöpten faydalanmamış; tam tersine belediyeler, çöplerin toplanması için bu kuruma yüksek ücretler ödemek zorunda kalmıştır. Lübnan'ın çöp sorunları şimdiye kadar devam etmektedir, çünkü So-Clean dönüşüm sürecini düzgün yapmamıştır ve onun performansı devletin performansından daha kötü kalmıştır. Daha önce, bu hizmet devletin elinde kötü yürütüldüğü için özelleştirmenin hizmet kalitesini yükselteceği düşünülmüştür. Fakat özelleştirme olduktan sonra hiçbir değişim olmamıştır; tam tersine devlet artık çöp toplanmasından gelen gelirden faydalanamamıştır.

Lübnan'da eğitim sektörünün yaklaşık %90'ı özelleştirilmiştir; fakat bu, daha önce bahsedilen diğer sektörlerin özelleştirmedeki başarısızlığının tam tersine, çok başarılı bir adım olmuştur. 2013 Dünya Ekonomi Forum'u verilerine göre Lübnan dünya çapında 144 ülke arasında, matematik ve bilim eğitimi alanında beşinci, genel eğitim kalitesinde ise onuncu olmuştur (Bilbao-Osorio, 2013). Lübnan'da eğitim gören nüfusun

neredeyse tamamı özel okullara gitmektedir. Özel okulların başarısı nedeniyle, devlet okullarını tercih edenlerin sayısı artık çok düşüktür. Ekonomistlere göre Lübnan hükümeti eğitimin özelleştirilmesini teşvik etmiş, daha doğrusu bazı siyasi partiler devletin verdiği eğitimin kalitesini düşürmeye çalışmıştır (Al Khatib, 2005). Bunun yanında, yükseköğretim açısından Lübnan’da sadece bir devlet üniversitesi bulunmaktadır ve bu üniversitenin eğitim kalitesi özel üniversitelerdeki eğitimden çok daha aşağıdadır. Bu yüzden, özel üniversiteler bir anlamda halkın önündeki tek tercih olmuştur. Kısacası, Lübnan’da devlet eğitiminin devri bitmiştir.

3.5. Lübnan Elektrik Kurumunun (Electricité Du Liban –EDL-)

Özelleştirilme Planları ve Tartışmaları

Lübnan’ın elektrik sektörü yıllardır çok derin bir bütçe açığı ve yönetim krizi yaşamaktadır. Bu yüzden, EDL “Lübnan elektrik kurumu” evlere ve kurumlara elektrik enerjisi tedarik etmekte zorlanmaktadır. Devlet bütçesi konusunda, Lübnan hükümeti her yıl kamu kurumlarının bütçesini ayırırken elektrik sektörünün harcamalarına diğer kurumlara göre daha düşük pay vermektedir. Kamu finansmanı en çok eğitim, alt yapı, sosyal güvenlik ve sağlık harcamalarına gitmektedir ve bu durum, ülkenin makroekonomik istikrarını risk altında bırakmaktadır. Benzer şekilde, elektrik sektörünün zayıf performansından dolayı Lübnan’ın kamu finansmanı kriz yaşamaktadır (World Bank, 2008: 1,14).

1990’da iki elektrik santrali kurulmasından beri Lübnan’da hiç bir yeni santral veya altyapı yapılmamıştır. Dolayısıyla elektrik altyapısı ve santralleri kötü olduğu için Lübnan’ın bazı bölgelerinde plansız enerji kesintisi yapılmaktadır (World Bank, 2008: 1). Bu aksaklık ülkenin en çok güneyi ve kuzeyinde görülmektedir çünkü bu bölgelerde elektrik altyapısı oldukça zayıf ve yoksulluk oranı yüksektir; bu durum kaçak elektrik

kullanımına yol açmaktadır. Devletin elektrik sağlamadaki yetersizliği halkın ve firmaların çoğunu yedek jeneratör kullanmak zorunda bırakmıştır.

25 ocak 2007’de uluslar arası bağış konferansı (international donor conference) “Paris III” esnasında Lübnan hükümeti kapsamlı bir reform programı sunmuştur. Reform programının amacı şunları kapsamıştır: yoksulluğun azaltılması, kamu harcamalarının kontrol altına alınması, enerji ve sosyal sektörün güçlendirilmesi. Ülkede siyasi bir kriz olmasına rağmen, bu reformu uygulamak amacıyla devlet büyük bir çaba sarf etmiştir (World Bank, 2008: 14). Paris III konferansı ile elektrik sektörünün özelleştirilmesi öngörülmüştür. Dolayısıyla yatırımcıların dikkatinin çekilebilmesi için bu reformların uygulanması bir şart olmaktadır.

Elektrik sektöründe devam eden tartışmalar hiç bitmeyecek gibi görünmektedir. Bugüne kadar Electricite Du Liban (EDL) devletin elindedir. Fakat devletin bu sektörü kötü yönetmesinden dolayı özelleştirme planlaması yapılmıştır. Lübnan eski maliye bakanı Rayya Hasan’ın dediği gibi Lübnan’ın bütçe açığının %50’si Electricite Du Liban kurumuna gitmektedir ve hükümet bu durumu durdurmalıdır (Halawi, 2014). Ek olarak, Electricite Du Liban’ı özelleştirmek için gereken yasalar hazırdır ve sadece onaylanması gerekmektedir. Lübnan’daki bazı şehirlerde (Lübnan kuzeyi ve güneyi) günde 18 saate varan elektrik kesintileri bu sektörün özelleştirilmesini gerekli kılmaktadır.

EDL kurumunun tamamen batmış olması ve böylesine maliyetli ve sorun çıkaran bir kurumu satın alacak bir firmanın bulunmaması nedeniyle bu kurum bugün hala özelleştirilememiştir. EDL’nin özelleştirme yasası hazır olmasına rağmen başka bir alternatif bulunmuş, kamu ve özel sektör arasında bir müşareket, başka bir deyişle “yönetişim”, yapılması düşünülmüştür. Son zamanlarda EDL’nin özelleştirilmesi hakkında konuşma olmamış ve bütün tartışmalar kamu-özel sektör ortaklığı üzerine

odaklanmıştır. Ortaklık kavramı altında özel sektör ve kamu sektörü bütün riskleri paylaşacaktır.

Bazı politikacılar elektrik kurumunun kurtuluşunun özelleştirme yoluyla gerçekleşmesi gerektiğini düşünmektedir. Fakat EDL’de bütçe açığı fazla olduğu için özel sektör için riskli bir yatırım olarak görülebilmektedir. Ayrıca, EDL özelleştirilse bile özel kurumların kar etmesi için kilovat-saat başına alınan ücretin yükseltilmesi gerekecektir (World Bank, 2008: 9). Diğer yandan elektrik özel sektör tarafından verildiği takdirde, özel firmanın, kuzey ve güney bölgelerindeki kaçakçılıktan zarar görmemek için sadece az riskli bölgelere hizmet verme ihtimali vardır.

EDL için 5 milyar dolarlık harcama yapılmış olmasına rağmen bu kurum üzerinde hiçbir gelişme olmamıştır, çünkü bu para yolsuzluktan dolayı başka yerlere gitmiştir. Dolayısıyla EDL tasarruf etmek için sürekli elektrik kesintileri yapmaktadır; bazı ilçeler ve şehirler elektrik enerjisinden sadece 4 saat faydalanabilmektedir. Elektrik kesintilerine çare olarak özel jeneratörlere yönelen Lübnan hane halkı hem jeneratör masraflarını karşılamakta hem de EDL’ye fatura ödemektedir. Diğer yandan, az gelirli vatandaşlar jeneratör alamadığından, özel firmalar büyük jeneratör kullanarak vatandaşlara elektrik hizmeti vermektedir. Küçük bir ailenin elektrik masrafları, jeneratör kendilerine aitse ortalama 30\$-40\$, jeneratör özel bir şirkete aitse 50\$-100\$ şeklindedir. Bununla beraber EDL’nin sağladığı elektriğin aylık faturası ortalama 80\$-200\$ arasındadır (World Bank, 2008: 21). Dolayısıyla bir ailenin ödediği aylık elektrik faturası ve jeneratör ücreti 130\$-300\$ arasında olmaktadır. Ayrıca jeneratörlerin tarifleri mevsime göre değişmekte ve yaz mevsiminde bu fiyatlar ikiye katlanmaktadır. Elektrik için iki fatura ödeyemeyen yoksul kesim sadece EDL’nin sağladığı elektrikten faydalanmakta ve kesintilere maruz kalmaktadır (Abou Mouslih, 2010).

Elektrikle ilgili sorunlarla nasıl başa çıkacağını bilmeyen EDL, Lübnan'ın en başarısız kurumu konumundadır. 2012 sonu ve 2013 başında Lübnan hükümeti, elektrik kesintilerine çözüm bulmak için Türkiye'den bir destek istemiştir. Bu doğrultuda, Karadeniz Powership aracılığı ile Fatmagül Sultan adlı, elektrik üretebilen bir gemi Lübnan sahiline gelmiştir²¹. Bu durum EDL'nin başarısızlığını bir kez daha açığa çıkarmıştır. Fatmagül elektrik gemisine rağmen hala Lübnan'da düzenli ve kesintisiz bir elektrik hizmeti yoktur (Wehbe, 2013).

Bugüne kadar Lübnan'da her gelen hükümet EDL'yi özelleştirmek istemiş, bunun için de bu kurumun yapısını bozarak onu zayıflatmaya çalışmıştır. EDL'de sadece 2000 çalışan bulunmaktadır ve bunların %60'ı yaşlı ve emekliliğe yaklaşmış çalışanlardır. Ayrıca, hükümet, izlediği politika ile EDL'yi zayıflatmaktadır; EDL çalışanlarının ücretleri azaltıldığı ve stajları iptal edildiği için kadro azalmakta, mühendislerin iş salahiyeti sınırlanmaktadır. Hükümetin bu tutumunun devam etmesi durumunda EDL problemlerin patlaması yakın olacaktır (Abou Mouslih, 2010).

Lübnan'ın elektriği düşük kaliteli ve sürekli kesintili olmasına rağmen fiyat listesinin çok yüksek olduğu görülmektedir. Lübnan'daki elektrik ücretleri diğer Arap ülkeleri ile karşılaştırıldığında, Lübnan'daki elektriğin kesintili ve düzensiz olmasına rağmen fiyatların daha yüksek olduğu görülmektedir. Ürdün dışındaki Arap ülkelerindeki elektrik fiyatları Lübnan'daki fiyatlardan daha düşüktür. 2006'nın EDL elektrik fiyat listesinin ortalaması yaklaşık 9.4 US\$/kWh. Bu fiyat, Ürdün'de 7 US\$/kWh, Tunus'ta 4.6 US\$/kWh ve Mısır'da 2.8 US\$/kWh olmaktadır (World Bank, 2008: 48).

²¹[http://beiruting.com/LeMag/Karadeniz Powership FATMAG%C3%9CL SULTAN sails off to Lebanon /761](http://beiruting.com/LeMag/Karadeniz_Powership_FATMAG%C3%9CL_SULTAN_sails_off_to_Lebanon_/761), Erisim tarihi: 2016

Hükümet EDL'nin özelleştirilmesi için kararlı görünmektedir ve bunun profesyonel bir şekilde gerçekleştirilmesi için bazı danışmanlarla görüşülmektedir. Özelleştirme sürecini başlatmak için Paris III konferansında Lübnan hükümetine bazı reformlar ve tavsiyeler verilmiş, dolayısıyla uzman danışmanlar, kurumun profilini düzeltmek amacıyla EDL'de reform yapmıştır. EDL'nin özelleştirilmesi için zorunlu olan bu reformlardan biri teknik kalite standartlarının yükseltilmesi ikinci de EDL'nin ticari yanlarının güçlendirilmesi olmaktadır. EDL sıkıntılı bir kuruma dönüştüğü için ve mali açığı yüksek olduğu için, EDL'ye yatırım yapacak bir yatırımcı bulmak zayıf bir ihtimal olarak kalmaktadır (World Bank, 2008: 60).

Elektrik sektörünün özelleştirilmesi, bu sektördeki bütün sorunların çözüleceği anlamına gelmeyecektir. Lübnan halkının arzusu hem elektrik kesintilerinin olmaması hem de daha ucuz tarifeler uygulanmasıdır. Elektrik sektörünü özelleştiren birçok ülkenin tecrübesine göre elektriğin özelleştirilmesi bütün problemleri çözememiştir. Elektrik sektörü özelleştirilse bile Lübnan'da elektrik kesintilerinin devam etmesi ve elektrik ücretlerinin yükselmesi ihtimal dahilinde olacaktır. Fiyat artışı ihtimali Kanada'daki bir örnek ile açıklanabilir. Kanada'nın Alberta şehrinde elektrik sektörü özelleştirilmiştir. Kanada'nın gelişmiş bir ülke olup elektrik kurumunda fazla borç ve idari sıkıntılar bulunmamasına rağmen, elektrik sektörünün özelleştirilmesiyle fiyatlarda 13 kat artış yaşamıştır. Bu durumdan sonra Kanada hükümeti müdahale etmekte zorunda kalmıştır; hükümet, halka indirimli bir tarife sağlamak amacıyla yaklaşık 2.3 milyar Dolar harcama yapmış ve vatandaşları fahiş fiyatlardan korumak için özel şirkete fiyat limiti koymuştur (Chakrani, 2009). Özelleştirme ile elektrik fiyatlarının yükselmesi ihtimali Lübnan için de geçerlidir; fakat Lübnan hükümetinin, Kanada'da olduğu gibi, fiyat artışına müdahale etmesi ve vatandaşlarını tekel fiyatlardan korumak amacıyla üretici firmaya bir fiyat limiti koyması çok düşük bir ihtimaldir.

3.6. Zahrani ve Baddawi Rafinerilerinin Özelleştirilmesi

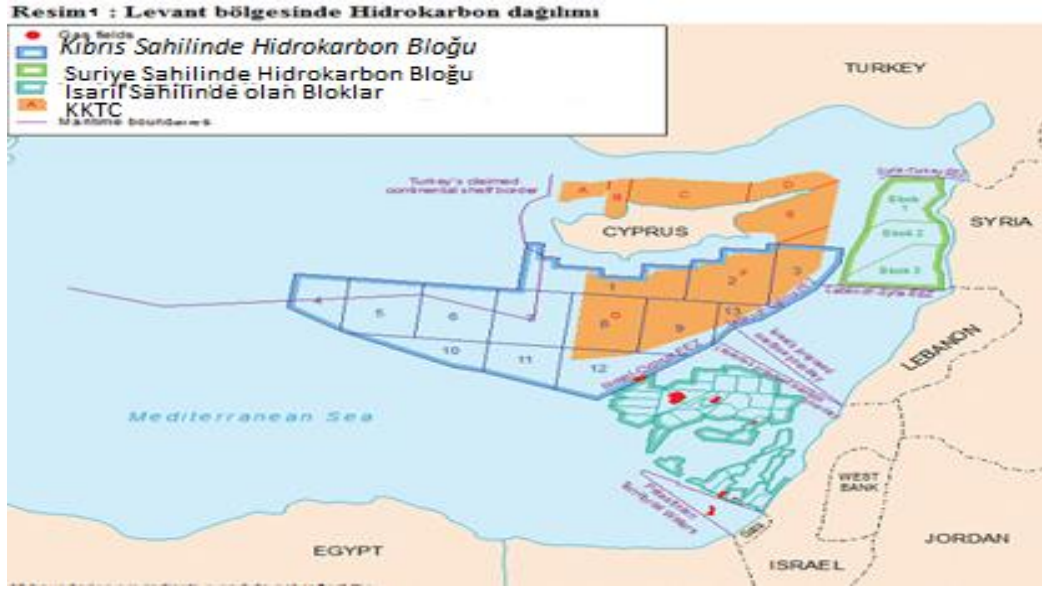
Zahrani ve Baddawi petrol boru hattı ve petrol rafinerilerinin özelleştirilmesi tartışma konusu olmuştur. Devletin petrol firmalarını özelleştirmesi Lübnanlılar için bir hayal kırıklığı olmuştur. Çünkü bu kurumlar özel şirkete geçtikten sonra kapatılmış, terk edilmiş ve bakımsız kaldığı için çok kötü hale gelmiştir. Bugün, her iki rafineri de kapanmış ve paslanmış bir demir yığını olarak kalmıştır (Rasmussen, 2005). Özelleştirmeden sonra bu rafinerilerin bakımı yapılmadan çalıştırıldığı için hemen teknik sorunlar ortaya çıkmıştır. Özelleştirme sonrası rafinerilerin bakımı 193 milyon dolar tutacakken, gerekli olan bakım yapılmamış, rafineriler kullanılmaz hale gelmiştir. Bu yüzden, Lübnan 2.5 milyar dolar değerinde olan rafinerileri kaybetmiştir.

Zahrani ve Baddawi rafinerilerinin devlet tarafından işletilmeyip özelleştirilmesi Lübnan hükümetini büyük bir gelirden mahrum bırakmıştır. Daha önceki dönemlerde bu rafineriler, ithal edilen petrol için kullanılmıştır; bu nedenle rafinerilerin özelleştirilmesi çok kolay olmuştur. Lübnan’da yakın zamanda doğal gaz ve petrol rezervlerinin bulunmuş olmasına rağmen Zahrani ve Baddawi rafinerilerinin artık döküntüye dönüşmüş olması ve Lübnan’da herhangi başka bir rafineri bulunmaması nedeniyle petrol çıkarma işlemi başlatılamamaktadır. Başka bir deyişle, 1993’ten sonra bu iki rafineri yok olmuş; rafinerilerin yokluğu nedeniyle ne devlet ne de özel sektör Lübnan’da var olan petrolü ve doğal gazı çıkaramamaktadır (Abou Mouslih, 2010).

3.7. Lübnan Üzerindeki Olası Dış Etkiler ve Doğalgaz Kaynağının Özelleştirilme İhtimali

Lübnan devriminin bitmesine rağmen ekonomik ve politik durumların tekrar bozulacağı görülmektedir. Dış güçlerin Lübnan’da bir istikrarsızlığa neden olma ihtimali

kuvvetlidir, çünkü “Levant Basin”²² ekonomik bölgesinde yakın zamanda doğal gaz kaynağı ortaya çıkmıştır. Resim 1, Levant bölgesindeki Doğalgaz dağılımını göstermektedir (Fattouh ve Katiri, 2015). Bu resimde görüldüğü gibi Suriye’de sadece 3 blok doğalgaz bulunmaktadır. Güney Kıbrıs Rum Kesimi’nde 13 doğalgaz bloğu görülmektedir; fakat Türkiye bu bloklardan 6’sının KKTC’ye ait olduğunu iddia etmektedir. İsrail, Filistin’de bulunan doğalgaz payına da el koymaktadır ve doğal olarak diğer komşu ülkelerin payını da tehdit etmektedir²³.

Kaynak: Fattouh ve Katiri, 2015.

2013’ten beri doğalgazla ilgili araştırmalar yapılmış ve aynı yılda Lübnan denizinde bu doğal kaynağın bulunduğu tespit edilmiştir. 2014 sonunda Lübnan kamu borcu 63 milyar 250 bin dolara ulaşmıştır. Lübnan’da Doğalgazın bulunması ile, gelecek yıllarda bu ülkenin ekonomik profilinin radikal şekilde değişebileceği tahmin edilmektedir (Wickberg, 2012: 2). Bu nedenle, doğalgazın değerlendirilmesi Lübnan ekonomisinin gelişmesi için bir şart olmalıdır. Lübnan hükümetinin bu doğal kaynağı iyi

²² Levant Basin: bu bölgenin sınırları Türkiye’den başlayıp, Suriye, Lübnan, Filistin, Mısır ve Libya’da bitmektedir.

²³ Özellikle Lübnan’a düşen payı.

ve etkin bir şekilde değerlendirmesi durumunda kamu borcunun yaklaşık 60 milyar Dolarlık kısmını kapatabileceği düşünülmektedir (Ayat, 2015).

Resim 2: Lübnan Deniz Sınırındaki Doğalgaz Blokları

Kaynak: Fattouh ve Katiri, 2015.

Levant bölgesinde yaklaşık 122 trilyon feet kübik geri kazanılabilir doğal gaz bulunmaktadır. Buna ek olarak, 1.7 milyar varile yakın petrol bulunmaktadır (U.S. Geological Survey, 2010). Bu rakamlara göre körfez ülkelerinin petrol kaynağı tükendikten sonra doğu Akdeniz'in geleceğinin gaz ve petrol kaynağına dayalı olacağı iddia edilebilir. Resim 2²⁴'de görüldüğü üzere Lübnan deniz sınırında 10 doğalgaz bloğu bulunmaktadır. Bu bloklarda yaklaşık 95.5 trilyon kübik fit doğal gaz ve 865 milyon varil petrol bulunmaktadır (Fattouh ve El-Katiri, 2015: 1-3).

Lübnan, uzun yıllardan beri komşu Arap ülkelerden petrol ithal etmektedir. Lübnan hükümetinin petrol ve doğalgaz çalışmalarını başlatması, artık ithal petrole ihtiyacı olmayacağı anlamına gelmektedir. Üstelik Lübnan doğalgaz ihraç eden ülkelerden biri olacaktır. Yapılan araştırmalara göre Lübnan'ın petrol ve Doğalgaz zenginliğinin, devletin bütçesine çok önemli mali irat getireceği düşünülmektedir. Aynı

²⁴ <http://www.lebanongasandoil.com/index.php/news-details/131>, Erişim Tarihi:2017.

zamanda Lübnan halkı elektrik enerjisinde sıkıntı yaşadığı için bu doğal kaynağın, halkın kurtuluşu olabileceği düşünülmektedir (Baroudi, 2012).

Lübnan’da doğalgazın bulunması, dış ülkelerin bu kaynağa müdahale edebileceği ihtimalini doğurmuştur. Lübnan sınırlarında özellikle İsrail tehlikesi bulunmaktadır. Aslında, Filistin ve Lübnan deniz sınırlarında doğalgaz meselesi başladıktan sonra İsrail bu kaynağa el koymak için vakit kaybetmeden stratejiler oluşturmaya başlamıştır (Ayat, 2015). Bu durumun bir örneği daha önce Libya ve Irak’ta görülmüştür; İsrail’in müttefiki olan Amerika, hem Irak’ın hem de Libya’nın petrol ve doğalgaz kaynağına el koymaktadır.

Bugüne kadar Lübnan hükümeti doğalgazı nasıl değerlendireceğiyle ilgili hiç bir açıklama yapmamıştır. Daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse, Lübnan hükümeti, doğalgaz kaynağı ortaya çıktığından beri, bu kaynağı değerlendirmek için gerekli olan prosedürleri ve idari birimleri oluşturmamıştır (Baroudi, 2012). Fakat bu süreçte, Lübnan’ın rafinelerinin kullanılamaz durumda olması gibi bazı zorluklar yaşanacaktır.

Lübnan hükümeti, 1993’te Zahrani ve Baddawi rafineleri özelleştirilen, sonrasında ise bakımı yapılmadan kullanıldığı için arızalanan ve gerekli tamirat yapılmadığından dolayı bir süre sonra kapatılan Zahrani ve Baddawi rafinerilerinin eksikliğini doğalgaz konusunda da hissetmektedir. Bu rafineriler, özelleştirilmeyip devlet tarafından işletilmiş olsaydı doğalgaz tesisi olarak kullanabilirdi ve petrol çıkarma işlemine hemen başlanabilirdi. Fakat yerel ve dış bankalara borçlu olan ve 3 milyar dolar değerindeki rafinerileri kaybeden Lübnan’ın aynı büyüklükte yeni bir rafine yapması imkânsız olarak görülmektedir.

Doğalgazın çıkarılması ve işlenmesi ile ilgili diğer zorluklar politik istikrarsızlık ve ticari yönleme ile bağlantılıdır. Yabancı yatırımcıların güvenini kazanmak için politik istikrar ve iyi ticaret planları bulunmalıdır. Ticari planlar hükümet tarafından oluşturulsa

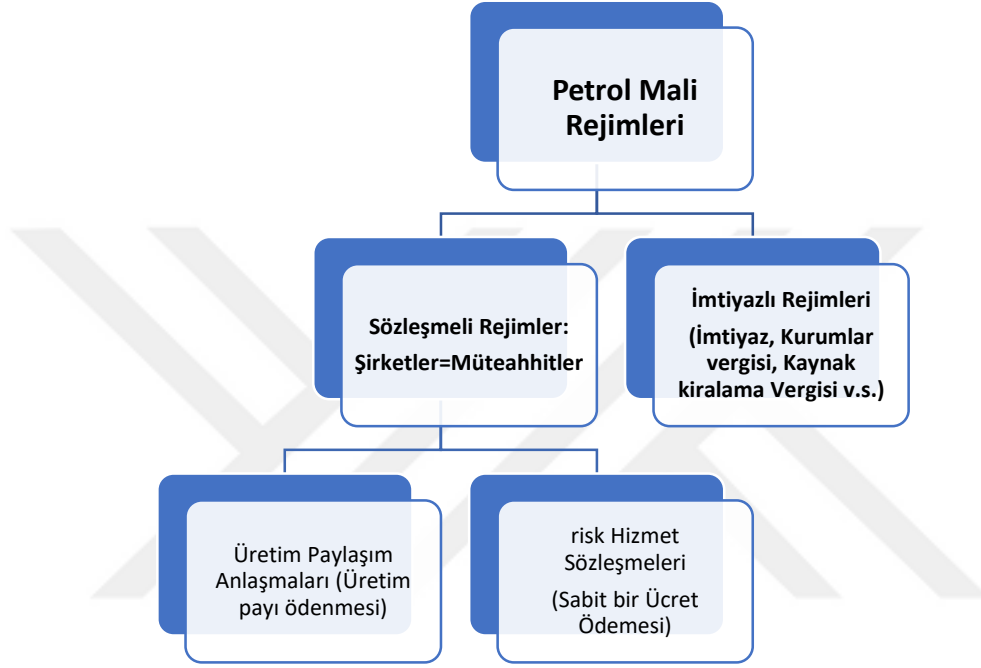
bile Lübnan’da politik durum hep değişken olduğu için yatırımcılar çekincelidir. Bu yüzden, doğalgazın değerlendirilmesi yakın bir zamanda olmayacaktır. Doğal gaz üretimi büyük bir ihtimalle 2020’den sonra başlayacaktır (Fattouh ve El-Katiri, 2015: 1-6). Fakat bu gecikme bir dezavantaj olarak görülmemelidir; çünkü bu değerli kaynağı verimli şekilde kullanmak için iyi yasalar ve mali rejimler gerekmektedir. Dolayısıyla, bunu sağlamak için de uzun bir süreç gerekmektedir. Başka bir deyişle, doğalgaz kullanımının gecikmesi bir avantaj olacaktır (Nakhle, 2005: 2). Sonuçta, başarılı bir proje ortaya koymak için iki unsur gerekir, bunlar projenin mali/yasal temelleri ve projede yapılan pazarlamalardır. Bir projeye başlandığında pazarlama tekniği zayıf olursa bu projenin iradı düşük kalacaktır.

Lübnan hükümetinin Zahrani ve Baddawi rafinelerinin özelleştirilmesinden bir ders çıkarıp doğalgaz özelleştirmesinden uzak durması gerekmektedir. Özelleştirmenin önüne geçilmesi Lübnan’da zor olabilir çünkü önemli bir doğal kaynağı yönetmek için devletteki yolsuzluk sorunu ortadan kaldırılmalı ve bu konudan sorumlu olan kişiler şeffaf olmalıdır. Bu yüzden devletin bu projeye sahip çıkması gerekmektedir (Wickberg, 2012: 2). İlave olarak, petrol geleceğini garantilemek için Lübnan hükümetinin körfez ülkelerinin başarılı tecrübesinden ve başarısızlıklarından ders çıkarması gerekmektedir. Özellikle Dubai tecrübesi örnek alınabilir; çünkü Dubai çok kısa sürede gelişmiş ülkelerle yarışmaya başlamıştır. Lübnan hükümeti iyi bir planlama yaparsa Dubai’nin elde ettiği pazara ve zenginliğe ulaşabilecektir.

Herhangi bir proje başlatılmadan önce mali rejimler hazırlanır ve bu rejimde vergi teknikleri önem kazanmaktadır. Bu yüzden, Doğalgaz ortaya çıktıktan sonra Lübnan hükümeti, yeni bir mali rejim oluşturmak amacıyla kendi vergi sistemini yeniden incelemeye başlamıştır. Yatırımcılar bir projeye girmeden önce ilk başta o projedeki mali rejimlere ve özellikle vergi sistemine önem verir. Projenin başarılı olmasında mali rejim bir gerekçe olarak görüldüğü için mali rejimin çok detaylı ve belirgin şekilde ortaya

konulmuş olması gerekir; çünkü mali rejim projedeki her çalışanın görev ve sorumluluğunu belirleyecektir. Dolayısıyla her hangi bir süreç başlatılmadan önce mali rejim hazır olmalıdır (Nakhle, 2015: 1-4). Şekil 8’de Nakhle, doğalgazın mali rejiminin nasıl olması gerektiğini göstermektedir.

Şekil 8: Petrol Mali Rejimi

Kaynak: Nakhle, 2015: 4

Bu şekilde görüldüğü gibi doğalgazın mali rejimi altında iki ana özellik bulunmaktadır. Birincisi, gelir vergisi, kira vergisi ve diğer çeşitli vergileri kapsayan imtiyazlı rejimlerdir. İkincisi, üretim paylaşım anlaşmasını ve risk hizmet sözleşmesini kapsayan sözleşmeli rejimlerdir. Bazı ülkeler imtiyazlı rejimi tercih ederken diğer ülkeler sözleşmeli rejimi kullanmaktadır. İmtiyazlı rejimler en çok OECD ülkelerinde hâkim olan sistemdir²⁵. Bu sistem altında çeşitli royalti ve vergi sisteminin “Royalty & Tax

²⁵Bu sistem, petrol endüstrisini düzenlemek amacıyla, 1800’lerin ortasında ortaya çıkmıştır.

System (R&T)” kombinasyonu bulunmaktadır. Sözleşmeli rejim imtiyazlı rejiminden daha yeni bir sistemdir²⁶ (Nakhle, 2015: 4- 6).

Nijerya ve Irak gibi gelişmekte olan ülkeler sözleşmeli vergi sistemini kullanmaktadır. Bu sistem altında petrol şirketleri devlet tarafından anlaşmalı taraf olarak tayin edilmektedir; anlaşmalı olan şirket hem risklerden hem de harcamalardan sorumlu tutulacaktır. Lübnan için imtiyazlı rejimin uygulanması imkansız ve daha karmaşık olabilir, çünkü bu rejimde daha çeşitli imtiyaz hakkı ve vergi sistemi uygulanır. Dolayısıyla, Lübnan gibi bir ülke için sözleşmeli rejim daha mantıklıdır (Nakhle, 2015: 4-6). Ek olarak, vergi sisteminin dışında fiyatlandırma problemi ortadan kaldırılmalıdır. İyi bir fiyatlandırma sistemi bulunmazsa doğalgaz çok değerli bir kaynak olsa bile fiyatı düşük kalacaktır.

Lübnan hükümetinin, Petrolün değerlendirilmesi ile ilgili bir adım atmadan önce bütün yasaları ve kanunları reform etmesi gerekmektedir. Bununla beraber bu kaynakla ilgilenen bir birim veya idare kurulması gerekmektedir. Bu yasaların ve birimlerin çok şeffaf bir şekilde uygulanması ve idare edilmesi gerekmektedir. Petrolün çıkarılmasını, işlenmesini ve kullanımını idare edecek birimler sürekli denetim altında kalmazsa yolsuzluğun başlaması bir an meselesi olacaktır.

Petrol kaynağı doğru bir şekilde yönetilmezse ya iç savaş başlayacaktır ya da özelleştirme yapılacaktır. Bu duruma örnek olarak Afrika ülkeleri gösterilebilir. Afrika ülkelerinden özellikle Kongo, Sudan ve Angola’da petrol kaynakları değerlendirilemediği için bu ülkeler çok düşük bir ekonomik büyüme yaşamaktadır. Nijerya gibi diğer ülkelerde petrol zenginliğinden dolayı yolsuzluk artmıştır; bu doğal kaynak ülkenin ihracatının üçte birini oluşturmalarına rağmen Nijerya’nın mali iratları bir

²⁶ Bu sistem 1950’nin ortasında başlamıştır.

artış görmemektedir (Sassine,2012). Çünkü petrolü yöneten ve kontrolü altında bulunduran idarelerin çekirdeğinde bir bozukluk bulunmaktadır.

Sassine'nin makalesinde, Afrika ülkelerin petrol tecrübesine dayanarak, Lübnan'da bu kaynak doğru bir şekilde değerlendirilmezse bir lanet olacağını düşünmektedir. Lübnan hükümetinin bu kaynaktan faydalanmak için diğer ülkelerin başarısı ve başarısızlığından ders çıkararak harekete geçmesi gerekmektedir. Lübnan hükümetinin mevcut olan Petrolü çıkarmak için gerekli adımları atması, uluslararası şirketlerin ve yatırımcıların dikkatini çekecektir. Hükümet, bu yatırımcılar ve şirketlerle kuracağı işbirliği ile petrol kaynağından etkin şekilde faydalanacak ve önemli bir gelir elde edecektir. Bu gelir, kamu borcunu kapatmak, 24 saat elektrik hizmeti sağlamak, alt yapı kurmak, asgari ücreti ve askeri harcamaları arttırmak gibi faaliyetleri gerçekleştirmek için yeterli olacaktır.

Bir istatistiksel araştırmaya göre Lübnan'daki kurumların %100'ü özel jeneratör kullanmaktadır. Bu jeneratörler dizel yakıtı tüketerek elektrik enerjisi üretmektedir. EDL kuruluşu da yurtdışından dizel ithal ettikten sonra elektrik üretmektedir. Dolayısıyla her iki durumda petrol kullanılarak elektrik ihtiyacı karşılanmaktadır (World Bank, 2008: 20). Hükümet, Lübnan'daki mevcut doğalgaz servetini değerlendirirse ve onu kullanarak elektrik enerjisi üretme kararı verirse özelleştirmeye girişmeden elektrik sıkıntısı çözülmüş olacaktır.

Doğalgazın, Lübnan ekonomisini düzeltebilecek bir kaynak olmasına rağmen bu kaynağı çıkartmak için Lübnan hükümeti şimdiye kadar hiçbir çaba göstermemiş ve hiçbir plan ortaya koymamıştır. Doğalgaz konusu Lübnan'da sıkıntılı bir dosya olarak görülmektedir. Bu yüzden, devlet bir adım atmazsa ve bir plan oluşturmazsa İsrail bunu bir fırsat olarak görecektir ve Lübnan'ın doğalgaz payını alacaktır.

IV. BÖLÜM

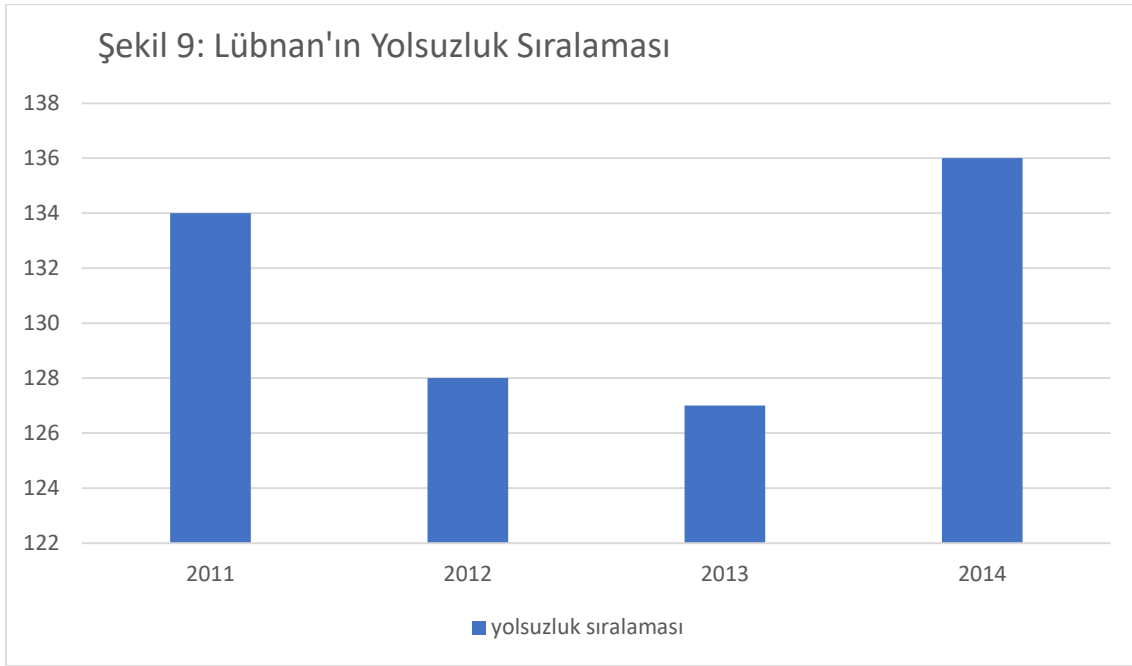
SIYASİ YOZLAŞMANIN LÜBNAN EKONOMİSİNE ETKİLERİ ve YOLSUZLUK ÖRNEKLERİ

Bir ülkenin gelişmişlik seviyesini anlamak için o ülkedeki yolsuzluk oranına ve göstergelerine bakılmalıdır. Yolsuzluk genellikle kamu dairelerinde, siyasi partilerde, parlamentoda, emniyette ve kamu ihalelerinde karşılaşılan bir sorundur. Lübnan'ın, yolsuzluk seviyesinde birçok ülkeyi geçtiği görülmektedir. Lübnan 2011'de yolsuzluğun en çok görüldüğü 50 ülke arasında yer almıştır. 21 MENA ülkesi arasında ise Lübnan yolsuzluk sıralamasında 14. olmuştur (Global Security). Transparency International 2015 verilerine göre Lübnan, yolsuzluk algı indeksinde 100 üzerinden 28 puan almış ve yolsuzluğun az görüldüğü ülkeler sıralamasında sonlarda kalarak 168 ülke içinde 123. olmuştur²⁷.

Aşağıdaki şekil 9'da²⁸ görüldüğü gibi (Trading Economics, 2016) 2012-2014 yılları arasında yolsuzluğun en az yaşandığı ülkeler sıralanmasında Lübnan'ın sıralanması en sonlarda bulunup 127 ile 136 arasında oynamıştır. Bu durum, Lübnan'ın yaklaşık olarak, yolsuzluğun en çok yaşandığı kırkıncı ülke olduğunu göstermektedir.

²⁷ <https://www.transparency.org/country/lebanon#LBN>, Erişim tarihi 2016

²⁸ <http://www.tradingeconomics.com/lebanon/corruption-rank>, Erişim tarihi 2016

Kaynak: LTA, 2015.

Lübnan’da yolsuzluk suçu çok yüksek seviyede bulunmaktadır. Bu nedenle hiçbir proje gerektiği gibi uygulanamamaktadır. Geçmişte bazı projelerin hazırlanması için yurtdışından birçok hibe gelmesine rağmen projelerin hiçbirini gerçekleştirilmemiştir. Bu projelerden biri kanalizasyon ve atık su projeleridir. Lübnan hükümeti, 1993’ten 2014’e kadar, hibe ve kredilerden oluşan 570 milyon doları kanalizasyon projelerine harcamıştır. Fakat, ayrılan bu büyük çaplı bütçeye rağmen bu projeler gerçekleşmemiştir; bazı bölgelerde yarım kalmıştır. Bu durum, bazı şehirlerde oldukça zayıf ve yetersiz kanalizasyon sistemlerinin bulunmasına ve atıkların vadilere ve denize atılmasına sebep olmuştur. Bazı verilere göre 2014’e kadar hükümetin eline yaklaşık 469 milyon dolarlık hibe ve dış finansman geçmiştir; bu miktardan sadece 21.66 milyon dolar projeler için kullanılmıştır (Kantar,2016). Lübnan’da sanitasyon projelerinden sorumlu olan kurum “Kalkınma ve Yeniden Yapılanma Konseyi”dir; projelerdeki yetersizlik ve aksamalar da siyasetçilerle olduğu kadar bu kurum ve onun yöneticileri ile bağlantılıdır.

Lübnan’da bazı politikacılar, çeşitli kurumlardan alınan ve ülkenin kalkınması için kullanılması gereken hibelerden kendilerine bir pay almak amacıyla projelerin

maliyetini şişirmektedir. Bunun yanında, yöneticiler, bu tür projelerin planlamasında ve uygulamasında tarihi ve manevi değere sahip olan yapıların korunmasına da yeterli özeni göstermemektedir. Buna örnek olarak, 2015 yılında Tripoli şehrindeki Tall Meydanı projesi gösterilebilir. Tripoli belediyesi ve şehrin milletvekilleri Tarihi Tall Meydanını yok edip yerine yaklaşık 500 araba alabilen katlı otopark yapmayı planlamıştır. Fakat Tripoli halkı bu projeye karşı durmuş, tepkisini yine bu meydanda yaptığı protesto ile dile göstermiştir. Bu protestonun temel nedenleri hem bu meydanın tarihsel değeri hem de Tripoli belediyesinin gösterdiği proje maliyeti olmuştur. Tripoli Belediyesi bu projenin yaklaşık 16-17 milyon dolar tutacağını belirtmiştir. Sosyal aktivistler bu projenin gerçek maliyetinin 4-5 milyon arasında olduğunu ortaya çıkarınca, belediyenin maliyeti şişirdiği anlaşılmıştır (Asmar, 2016). Dolayısıyla, Belediyenin planladığı projenin amacı üzerinde soru işareti bulunmaktadır.

Tall meydanın skandalıyla aynı dönemde başka bir yolsuzluk örneği bulunmaktadır. Lübnan’da 2015 yılından itibaren Bakan Gebran Bassil ile ilgili yolsuzluk iddiaları bulunmaktadır. Bu iddiaların nedeni LBC kanalındaki “Heki Jalis” adlı programda yayınlanan belgeler olmuştur. Bu belgeler, Gebran Basil’in 9 yıl boyunca (Bakanlık görevindeyken) elde ettiği mal varlığı göstermiştir. Orta sınıf bir ailede doğan Gebran Bassil, 1999’da politikacı ve eski ordu başkanı General Michel Aoun’nun kızıyla evlenmiştir. Mühendis olarak çalışan General Aoun’nun 2005’te Lübnan’a dönmesi ile, Bassil milletvekili adaylığını ilan etmiş fakat seçilememiştir. Bassil 2009’daki seçimlerde yine aday milletvekili adayı olmuş, fakat yine seçilmemiştir.

Bassil siyasete girme girişimlerinde başarısız olsa da, General Aoun, her hükümet kurulduğunda kendi damadının ismini devlet yöneticilerine önermiştir. Bassil, 2008’de General Aoun’un ısrarıyla İletişim Bakanı, 2009’da Enerji ve Su Bakanı, 2011’de yine Enerji ve Su Bakanı olmuştur ve 2014’ten 2016’ya kadar Dışişleri Bakanı olarak çalışmıştır. Dolayısıyla 9 yıl boyunca bakan pozisyonunda kalmıştır (Beirut Report, 2015).

Medya'ya çıkan yolsuzluk suçlamalarına göre Bassil'in, Bakan olarak çalıştığı yıllarda tapu müdürlüğünde kaydettiği Gayrimenkullerin toplam değeri 22 milyon Dolar'dır. 2005'te 34 yaşında olan ve kimseden miras almayan genç politikacı 1.1 milyon dolar değerinde 15 Gayrimenkul, 2008'de toplam 14.5 milyon dolar değerinde 8 Gayrimenkul ve 2010'da toplam 4.7 milyon dolar değerinde 2 gayrimenkul satın almıştır. Bassil'in, bakanlık görevini kötüye kullanıp yolsuzluk yaparak zenginleştiği ve değerli gayrimenkulleri kendine ayırdığı konusunda şüphe yoktur (Beirut Report, 2015).

Lübnan'da yolsuzluğun geçmişine inmek için ülkenin siyasi durumlarına ve yakın tarihine bakmak gerekir.1943'te Lübnan bağımsızlığını ilan ettikten sonra ülkenin yönetim birimleri dini mezheplere göre paylaştırılmıştır. Bu paylaşımlar halkın menfaatini yeterince korumadığı için iç savaşı tetiklemiştir. 15 yıllık iç savaş sonucunda Taif anlaşması yapılmış ve iktidar paylaşımları daha yasal haline getirilmiştir (Wickberg, 2012: 2). Yine de, bu anlaşmalarla cumhurbaşkanlığı, başbakanlık ve meclis başkanlığı gibi yönetim makamlarının dine ve mezhebe göre belirlenmesi, cumhuriyet olarak kurulmuş bir ülkede demokrasi anlayışına terstir. Cumhuriyet ile yönetilen ülkelerde yöneticilerin bulundukları makama dini inançları ve mezhepleri sayesinde değil, ancak liyakat gösterdikleri için gelmeleri beklenir.

Lübnan'ın bağımsızlığından beri ülke yönetimi mezhep gruplarından oluşmuş ve her grup kendine bağlı olanlara hizmet vermiştir. Mezheplere dayalı olan bu ayrım nedeniyle, yönetimdeki herkes kendi grubunu güçlendirmek için yolsuzluk yapmaktadır. "İktidar paylaşımın anlaşmalarında bölünmüş devlet oluşturup katı politik sistemi ortaya getireceğini ve bu sistemden dolayı siyasi elitler arasında bir koruma şebekesi oluşturarak sadece onlara bağlı olan grupların menfaati korumaya çalışacağını düşünmektedir" (Wickberg, 2012). Dolayısıyla bu davranış altında yolsuzluğun durdurulması zor olmaktadır.

Bir ülkede yolsuzluk oranının yüksek olması ve bu ülkenin yolsuzluk seviyesinin düşük olduğu ülkeler sıralamasında sonlarda bulunması, bu ülkede ekonomik yapının bozuk olduğu ve denetlemenin olmadığı anlamına gelir. Yolsuzluğun yaşandığı ülkelerde ekonomik istikrarı sağlamak imkânsızdır çünkü yolsuzluk oranı arttıkça yatırımcılar ve yabancı sermayeyi çekmek mümkün olmayacaktır. Yolsuzluk, Lübnan ekonomisinin gelişmesini engellemektedir çünkü Lübnan’da siyasi istikrar bulunmaması hizmet sektörünü etkilemektedir ve bu yüzden Lübnan’ın ekonomisi son zamanlarda çok inişli dönemler yaşamaktadır (Wickberg, 2012).

Ülkelerin makroekonomiyi ve siyaseti kontrol altında tutup, bunlarla ilgili kişileri ve kurumları denetlemesi yolsuzluk oranını etkilemektedir. Genelde, demokrasi ve serbest ithalat seviyesi yüksek olan ve doğal kaynaklarını ihraç etmeyen ülkelerde yolsuzluk oranı daha düşüktür ve bu ülkeler daha fazla büyüme yaşamaktadır (Clarke & Xu, 2002: 20). Dolayısıyla, Lübnan ekonomisini iyileştirmek için bu yöntemin uygulanması gerekmektedir. Ülkenin ekonomisi “laissez faire” özelliğine sahip olduğu için serbest ithalat için uygundur, fakat demokrasinin gelişip yolsuzluğu engelleyecek seviyeye ulaşması ancak anti-demokratik yönü ağır basan Taif anlaşmasının iptal edilmesi ile gerçekleşecektir.

4.1. Siyasi Yozlaşmanın ve Yolsuzluğun Açık Bir Örneği: Çöp Toplama İhaleleri

Lübnan’da yakın dönemdeki en belirgin yolsuzluk örneği çöp toplama ihalelerinde görülmektedir. Çöp toplama işlemi için yurtdışından daha iyi teklifler gelmesine rağmen hiçbir ilerleme olmamıştır; bunun nedeni Lübnanlı politikacıların çöp ihalelerinde siyasi rantı kollamaya çalışmalarıdır. Lübnan’da atık toplayan firmaların sahipleri ünlü politikacılar veya yakınlarıdır; dolayısıyla çöp toplama ihalelerini de kendilerine saklamaktadırlar. Lübnan’ın çöp toplama sorunları ilk ortaya çıktığı

zamandan beri İsveç hükümeti Lübnan'ın çöplerini satın almaya hazır olduğunu belirtmiş ve bu konu ile ilgili sorunları çözmeyi teklif etmiştir. Fakat Lübnan hükümeti bu teklifi reddetmiştir, aynı zamanda bu probleme bir çözüm bulmamıştır (Bou Diab,2015). Hükümetin bu teklifi kabul etmeyerek devleti büyük bir gelirden mahrum bıraktığı gibi halkı da çöp sorunu ile baş başa bırakmıştır. Bu çöplerin İsveç'e ya da başka bir ülkeye satılmaması durumunda devlet çöplerden kurtulmak için özel firmalarla anlaşıp onlara ücret vermek zorunda kalacaktır. Burada bir soru işareti bulunmaktadır çünkü devlete gelir sağlayan bir çözüm varken neden maliyetli olan seçilmektedir? Bunun cevabı çok açıktır; devletin para ödeyerek sorununu çözmesini isteyeceği şirketlerin sahipleri siyasetçilerdir; yani devlet yöneticileri kendi şirketlerine çöp ihalesi verecektir.

Lübnan devleti atıktan kurtulmak için özel çöp toplama şirketlerini kullanmaktadır. Bu şirketler siyasi gruplara bağlı olduğundan dolayı ihaleler her yıl aynı şirketlere verilmektedir. Bu şirketler fahiş fiyatlar karşılığında çöp toplamaktadır; diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Lübnan'daki çöp toplama firmalarına ödenen ücretin 3 kat daha yüksek olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu ücret bu sektörde dünyanın en yüksek maliyetlerden biri olmaktadır. Devlet bütçesinde açıklık bulunmasına rağmen yılda yaklaşık 15 milyon dolar atık toplama şirketlerine ödenmektedir. Başka bir deyişle, politikacılar, çöp toplama ihalelerini kendi şirketlerine vererek yolsuzluk yapmakta ve devlet bütçesini büyük bir zarara uğratmaktadır. (Yatim, 2015).

Lübnan hazinesi özel çöp toplama şirketlerine bir ton atık karşılığında 155 dolar ödeme yapmaktadır²⁹. Bu, oldukça ciddi bir rakamdır çünkü diğer ülkelere göre aynı ücret karşılığında 3 ton atık toplama işlemi yapılmaktadır. Örnek vermek gerekirse çöp toplama (ton) karşılığında ödenen ücret Kanada'da 58-75 \$/ ton, İtalya'da 16-78 \$/ ton, İrlanda'da

²⁹ Bu rakam şirketten şirkete değişiyor, her şirket bir şehirden sorumlu olmaktadır. Ve verilen ücretler şu şekilde: Soukline 155\$/ton, Lavajet 168\$/ton, Ward 151\$/ton, Botek 171\$/ton, Al Janoub Lil İmar 153\$/ton ve AlJihad Tic. 199\$/ton, (Yatim, 2015).

31\$/ ton ve son olarak Suriye’de 2,5\$/ ton şeklindedir (Yatim, 2015). Bu ülkelerdeki ödemeler düşünüldüğünde Lübnan’da çöp toplamının her ton için ortalama 40-60 dolar arasında olması gerekmektedir. Fakat çöp toplama şirketlerinin sahipleri politikacılardan oluştuğundan bu rakam 155 doları bulmuştur.

4.2. Yozlaşmanın ve Yolsuzluğun Üstü Kapalı Hali: Kayırmacılık

Yolsuzluk ile ilgi bir açıklama yapıldığında kayırmacılıktan bahsetmek gerekir çünkü kayırmacılık ve yolsuzluk birbiri ile bağlantılı kavramlardır. Kayırmacılık resmi olarak bir suç olmasa da ahlaki standartları azaltan bir eylemdir. Kayırmacılık kavramının tanımı şöyle yapılabilir: Müşteri ve iş sahibinin kendi çıkarlarına ulaşmak amacıyla kendi aralarında, aleni olmayan şekilde anlaşmalarıdır (Graham, 1997).

Kayırmacılık siyasi bir alışveriştir; bu alışverişin bir tarafında “kayıрма yapan kişi” olarak siyasetçi bulunurken diğer tarafta ondan fayda sağlayacak kişiler “müşteri” olarak bulunur; “müşteri” tarafında bulunanlar bir işe girmek için siyasetçiye oy vermek zorundadır, dolayısıyla işe girmek imkânı ancak oy vererek elde edilebilmektedir (Robinson & Verdiler, 2013; 262). Bir ülke ne kadar kozmopolit olursa kayırmacılık o kadar yüksek olur. Lübnan kozmopolit bir yapıya sahip olduğu için ülkenin politik sisteminde kayırmacılık bulunmaktadır (Bertelsmann, 2012; 14). Dolayısıyla, yolsuzluğa karşı savaşmak için kayırmacılıktan kurtulmak gerekmektedir.

Lübnan’da kayırmacılığın ve yolsuzluğun bulunmasının temel nedeni ülkede “ortaklaşmacı demokrasi” ve mezhepçiliğin yaygın olmasıdır. Politik sistemde gruplar arasında kayırmacılık olması fırsat eşitliğinin ortadan kalkmasına, idari ve siyasi sorumluluğun yetersiz kalmasına ve zayıf bir siyasi kurumun oluşmasına neden olur (Krayem, 2010). Lübnan’da çok sayıda mezhep bulunmaktadır; bu nedenle, bu mezhep mensuplarını temsil edecek siyasetçiler arasında bir güç dengesi kurulması için siyasi

görevler, konumlar ve ünvanlar paylaştırılmış ve bu şekilde bir anlaşma kurulmuştur (Krayem, 2010). Bu anlaşma siyasi bir örfе dönüşmüştür.

Lübnan'ın kayırmacılık sistemi, 1943'te bağımsızlıktan sonraki ilk cumhurbaşkanı Bishara al Khuri döneminde başlamıştır. Al Khuri'nin başkanlık süresinin sona ermesiyle beraber kamu idarelerinde yolsuzluk oranı zirveye ulaşmıştır ve bu durum, devletin gelişmesine engel olmaya başlamıştır. (Daher, 2004: 5). Bu dönemden itibaren kayırmacılık ve yolsuzluk Lübnan politikasının ve bürokrasisinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Kayırmacılık oranı yükseldiğinden dolayı Lübnan'da siyasetçiler ve kamu yöneticileri halka temel sosyo-ekonomik hizmetleri vermek yerine, konumlarının kendilerine sağladığı güç sayesinde kendi çıkarlarını gözetmiştir.

Lübnan 402 yıl Osmanlı yönetiminin altında kalmıştır. Osmanlı döneminde bastırılmış olan Dürzî ve Maruniler, sonraki dönemlerde isyan çıkarmaya başlamıştır. O dönemde Müslüman nüfus daha yüksek refah seviyesinde yaşamıştır. Fransızlar Marunileri desteklemiş, İngilizler ise Dürzileri desteklemiştir. Sonunda, Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesiyle birlikte Lübnan Fransız sömürgesi altına girmiştir³⁰. Bu dönemde ise Müslüman olanlar bastırılmıştır. 1943'te Lübnan Fransız sömürgesinden kurtulup bağımsızlığını elde ettikten sonra, ülkedeki dini gruplar kendi mensuplarını kollamak için siyasi konumların mezheplere göre ayrıldığı ve paylaşıldığı bir örf oluşturmuşlardır; 1991'de iç savaşı biterken yapılan Taif anlaşması, bu örfü güçlendirmiş ve yasal bir zemine oturtmuştur (Maila, 1992).

Kayırmacılığa dayalı sosyal ve siyasi yapı altında hane halkı, ülke ideallerine ve genel faydaya bağlı kalmak yerine onların çıkarını gözetten siyasetçi veya yönetici ile anlaşma içindedir (Salam, 1987). Lübnan'da 18 etnik ve dini grup bulunmaktadır ve bu gruplar arasında, sosyal ve ekonomik açıdan güçlü olmak adına bir rekabet ortamı ortaya

³⁰ <http://www.cografya.gen.tr/siyasi/devletler/lubnan.htm>

çıkılmaktadır. Lübnan’da dinler (Müslüman, Hristiyan) ve mezhepler (Sünni, Şii, Dürzi, Maruni vs.) arasındaki siyasi anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak için yapılan Taif Anlaşması, beraberinde kayırmacılık oranını da yükselmiştir. Kayırmacılık üzerine kurulu yapı içinde yolsuzluğun gelişmesi ve en alt birimlere kadar yayılması büyük bir olasılıktır. Kayırmacılığın bulunduğu kurumlarda istihdam fırsatları etkin ve adaletli bir şekilde verilmemektedir. Niteliğin değil de patron-müşteri ilişkisinin göz önüne alındığı kamu yöntemlerinde kayırmacılık, aşırı işe alımlara neden olur. Dolayısıyla istihdam piyasasında bir dengesizlik oluşur. Bunun yanında, siyasi bağlantıları olmayan genç ve yüksek nitelikli iş gücü daha iyi fırsatlar yakalamak amacıyla yurt dışına göç etmek zorunda kalmaktadır.

4.3. Kayırmacılık Ekseninde Rüşvet ve Oy Rantı

Kayırmanın karşılığında siyasi/idari güç sahibine ödenecek bedel genellikle rüşvet olarak tanımlanmaktadır. Kayırmacılık ve rüşvet yolsuzluğun en temel iki bileşenidir. “Lübnan’da incelenen şirketlerin %97’sinin devlet kurumlarında bir işlem yaparken rüşvet verdiğini ve bazen de devlet kurumu çalışanlarının kendilerine rüşvet verilmesini bekletilmektedir” (Wickberg, 2012).

Rüşvet, insanın ürettiği bir bedel mekanizmasıdır; kişiler ve şirketler bu mekanizmayı kullanarak istediklerini elde etmeye çalışırlar, çünkü onlara göre istedikleri şey onların hakkıdır (Lui, 1985). Ekonomistlerin çoğu, rüşveti, ekonomik kararları sapırtıcı ve yolsuzluğa yol açıcı olarak tanımlamaktadır (Clarke & Xu, 2002:1).

Rüşvet ödeyen veya alan kuruluşların gücü, kapasitesi, rekabet yeteneği ve altyapısı genelde düşüktür (Clarke & Xu, 2002:2-3). Bu özellikteki şirketler ve kuruluşlar hedeflerine ulaşmak amacıyla rüşvet vermeye veya almaya başvurmaktadır. Diğer yandan, güçlü ve yüksek kapasiteli şirketler de bazı durumlarda rüşvete başvurabilmektedir; bu şirketler, küçük çaplı kuruluşları ihalelerden çekmek için onlara

rüşvet teklif edebilir ve piyasadan silmek istedikleri küçük şirketleri zor durumda bırakmaları için vergi müfettişlerine rüşvet verebilirler. Dolayısıyla, rüşvet, kuruluşların zayıflığını veya güçlülüğünü yansıtabilmektedir.

Lübnan'da 2010'da yapılan bir araştırmaya göre, incelenen şirketlerin %74'ü vergi müfettişine 500.000³¹ LBP'den fazla rüşvet vermiştir. İnceleme, bu şirketlerin %56'sının 1.000.000 LBP'den daha az rüşvet ödediğini göstermekte ve şirketlerin %18,2'sinin 4.000.000-5.000.000 arasında bir rüşvet ödemek zorunda kaldığını göstermektedir; şirketlerin %31'i elektrik şirketine rüşvet ödediğini kabul etmektedir. Fakat bu şirketlerin %12'si vergi müfettişine rüşvet olarak nakit vermek yerine bir iyilikte bulunduğunu iddia etmektedir (LTA, 2010).

Ekonomik sistemin durgun olması, yoksulluk ve işsizlik oranının yüksek olması halkı ağır bir siyasi baskı altında bırakmaktadır. Bu durum en çok seçim dönemlerinde görülmektedir. Lübnan büyük meclis seçimi her dört yılda bir yapılmakta ve bu dönemde adaylar halka para veya iş vererek oylarını satın almaktadır; bu nedenle Lübnan, gerçek anlamda demokratik bir ülke olamamaktadır (Freedom House, 2012).

Özelleştirilmiş devlet kuruluşlarının rekabet, yatırım artışı ve kapasite genişlemesiyle bağlantılı olduğu varsayılmaktadır. Devlet kuruluşlarında rüşvet alıp verme ihtimali özel kuruluşlardan daha yüksektir; çünkü özel kuruluşlarda denetleme mekanizması daha gelişmiştir. Dolayısıyla, özel kuruluşlarda yolsuzluk olasılığı daha düşük kalmaktadır. Fakat bunun yanında, devlet kuruluşlarında rüşvet alıp verme olasılığını azaltan şöyle bir hipotez oluşturulabilir: devlet kuruluşları piyasada tekel rolüne sahip olursa ve herhangi bir özel kurum kendisine rakip olmazsa bu devlet kuruluşunun verimi ve geliri yüksek olacaktır. Bu durumda bu kurum tek hizmet sağlayıcı

³¹ 1\$= 1,500 LBP (sabit döviz kuru).

olacak ve denetimi de daha sıkı olacaktır. Dolayısıyla böyle bir kurumda rüşvet alım/verim olasılığı azalacaktır (Clarke & Xu, 2002: 4-5).

Lübnan devleti 30 yıldan beri aynı kişiler veya onların yakınları tarafından yönetilmektedir ve bu süre içinde bu kişiler, devlet kurumlarını özelleştirip kamu ihalelerini kendilerine bağlı olan şirketlere vermektedir. Bu yüzden herhangi bir büyük proje başlamadan bu siyasi kutupların onayını almak zorundadır.

Wickberg'e göre kayırmacılık ve yolsuzluk Lübnan ekonomisinin ve işletmelerinin gelişmesinin önündeki en büyük engeldir. Kayırmacılık (Patronaj), kötü bir makro-mikro sosyal ve ekonomik nedensellik olarak görülmelidir (Komito, 1985). Bazı iktisatçılara göre seçim döneminde kayırmacılık oranı yükselmektedir (Brusco, 2004). Lübnan'ın siyasi ve ekonomik sistemleri birbiri ile iç içe girmiş vaziyettedir. Halk mali destek ve iş fırsatı elde etmek amacıyla seçim döneminde siyasetçilere oy vermektedir ve bu şekilde, siyasetçi ile halk arasında bir çıkar alışverişi yapılmaktadır.

Lübnan'da her seçimde, oy alım satımı sıradan bir hale gelmiştir ve bu duruma karşı fazla itiraz edilmemektedir. Lübnan'da büyük meclisin en son seçimleri 2009'da yapılmıştır; o tarihten bu yana siyasi problemlerden ve yeni bir seçim yasası yapılmadığından dolayı, 2013'te yapılması gereken yeni seçimler henüz yapılmamıştır. Büyük mecliste halen, 2009'da seçilen milletvekilleri görev yapmaktadır.

Lübnan'da halk, milletvekili seçimleri ve yerel seçimler (belediye başkanı, belediye başkan yardımcıları, belediye meclis üyeleri, muhtar) olmak üzere iki seçimde oy kullanır. Milletvekili seçimlerinde oy pusulasında, parti ismi altında o partinin milletvekili adaylarının ismi bulunur ve seçmen, bu listedeki bir ismin üstünü çizip farklı partiden ya da bağımsız bir adayın adını yazabilir. Yani seçimlerde halk, bulunduğu ilden aday gösterilen milletvekillerini farklı partilerden seçebilir. Aynı prosedür yerel seçimler

için de uygulanır. Bu durum halkın istediği milletvekili adayını seçmesini sağlar; fakat diğer yandan milletvekili adaylarının oy satın almasının önünü açar.

2009 seçimlerindeki oy rantı ve oy satın alma işlemleri şu şekilde olmuştur: Saad Hariri'ye ve onun 14 Mart hareketine bağlı olan partiler, Suudi Arabistan'ın finansal desteği ile yurtdışında yaşayan Lübnan vatandaşlarının oyunu almak için onlara ücretsiz Lübnan gidiş-dönüş uçak biletleri vermiştir³². 8 Mart hareketine bağlı olan diğer partiler, İran ve Suriye'nin desteği ile nakit para karşılığında oyları satın almıştır. Bu rüşvetlerin miktarı şehirden şehire değişmiştir; örnek olarak Byblos'ta bir oy karşılığında 600\$ verilirken Beyrut'ta 300\$ Tripoli'de ve Akkar'da 700\$ verilmiştir (Bayoumi,2009).

“Oy rantının engellenmesi için halkın, farklı partilerden adayları seçebilme hakkının iptal edilmesi gerekmektedir. Partilerin milletvekili aday listeleri sabit olursa ve seçmenler bu liste üzerinde değişiklik yapamaz duruma getirilirse oy rantı önemli ölçüde azalacaktır. Bu düzenlemenin yapılmasıyla seçimlerde milletvekili adayları oy satın alma yoluna başvuramayacaktır ve böylece rüşvetler tamamen ortadan kalkmasa bile daha düşük olacaktır” (Nabki,2012). Nabki'nin, önerdiği düzenlemenin oy rantını tamamen ortadan kaldıramayacağını düşünmesinin sebebi, sadece milletvekillerinin değil, parti başkanlarının da seçimi önde bitirmek adına oy satın almasıdır. Parti başkanları, halkın oyunu elde etmek için, “hizmet”, “yardım”, “bağış” gibi başlıklar altında halka ödeme yapmaktadır. Bu durumda, en iyi hizmeti verecek parti değil, seçim döneminde maddi açıdan en güçlü konumda olan parti seçimi kazanacaktır.

³² Yurtdışında yaşayan vatandaşlar elçiliklerde oyunu veremiyor dolayısıyla sadece Lübnan'da bulunurken oy kullanma hakkından faydalanabilmektedir.

SONUÇ

Bu tezin temel amacı savaş sonrasında oluşan ve ülke yönetimini şekillendiren Taif anlaşmasının yarattığı avantajları ve dezavantajları ortaya koymaktır. Her ne kadar bu anlaşma ülkenin kurtarıcısı olarak görülse de anlaşmanın olumsuz sonuçlarının daha fazla olduğu örneklerle açıklanmaktadır. Ayrıca, tezde eski başbakan Rafik Al Hariri'nin ülkeye getirdiği ekonomik reformlar ve bunların etkileri gösterilmektedir. Sabit oranlı vergi sisteminin başlatılması ve altyapıların yeniden düzeltilmesi gibi reformlar ülkenin ekonomisini olumlu şekilde etkilerken, diğer yandan Hariri özelleştirme kavramını getirerek ülkenin karşılaşacağı birçok sosyoekonomik sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bu çalışmada, Lübnan'ın bazı ekonomik sorunlarına olası çözüm önerileri getirilmektedir. Lübnan ekonomisinin ve sosyal standartlarını düzeltebilmesi için devletin gelir dağılımındaki eşitsizliği ve yoksulluk oranını azaltacak ekonomik reformları gerçekleştirmesi gerekmektedir. Beyrut'ta yüksek gelirli iş fırsatları sunularken ülkenin güneyi ve kuzeyinde çok ciddi yoksulluk, işsizlik ve gelir dağılım adaletsizliği bulunmaktadır. Bu durumun sebebi ise, büyük ölçüde, ülkenin merkezi yönetime dayalı olması. Bütün devlet kurumları başkentte bulunurken diğer şehirlerde özel sektör dışında iş fırsatları bulunmamaktadır. Dolayısıyla merkezcilik sistemine bir son verilmesiyle birlikte sosyal ve ekonomik problemler düşük oranda da olsa azalmaya başlayacaktır.

Lübnan'da yaşanan ekonomik problemler, büyük ölçüde politik istikrarsızlığa bağlıdır. Bu durum, yüksek enflasyon oranına, yerel kura karşı güvensizlik yaşanmasına ve dolayısıyla dolarizasyonun yükselmesine sebep olmuştur. Bu sorunların daha kötüye gitmesini önlemek ve ekonomiyi bir noktaya kadar kontrol altında tutmak amacıyla döviz

kuru sabitlenmiştir. Fakat bu yöntem enflasyon sorununu kökten çözmek yerine enflasyonu sadece denetim altında bırakmaktadır (Ghalayini, 2011:S137).

Diğer tüm Arap ülkeleri siyasi ve ekonomik politikaları açısından birbirine benzerken, Lübnan kendine has bir liberal ekonomiye ve demokratik bir yapıya sahiptir. Irak, Suriye ve Mısır'da sosyalist “Baas” rejiminin olduğu dönemde Lübnan, liberal bir ekonomik sisteme ve demokratik devlet kavramlarına sahip olmuştur. Körfez ülkeleri ile Lübnan'ın soyoekonomik dokusu da birbirinden farklıdır; bu ülkelerin devlet olarak yeni oluşmaya başladığı dönemlerde Lübnan dünyada orta doğunun en modern ülkesi olarak görülmüştür. Fakat iç savaşın başlamasıyla tüm düzen bozulmuştur.

30 yıl süren ve 1990'da sona eren Lübnan iç savaşı Suudi Arabistan'da yapılan Taif Anlaşması ile sona ermiştir. Suudi Arabistan'ın Taif şehrinde toplanan savaş tarafları ve Suriye ile Suudi Arabistan'ın temsilcileri anlaşarak ve bazı şartlar oluşturarak savaşın bittiğini ilan etmişlerdir. Anlaşmada, ülkenin kalkınması sağlamak ve Lübnan ordusunu kurmak için Suriye yönetimini temsil eden Suriye askeri 2 yıl boyunca Lübnan'da kalması ve bu amaca ulaştıktan sonra Lübnan'dan çekilmesi kararı alınmıştır.

Ek olarak, bu anlaşmaya göre 128 milletvekilinden oluşan büyük millet meclisinin 64 milletvekilinin Hristiyan, diğer 64 milletvekilinin de Müslüman olmasına karar verilmiştir. Dolayısıyla iki dinin mecliste eşit bir şekilde temsil edileceği düşünülmüştür. Bununla beraber anlaşma, ülkenin cumhurbaşkanının Hristiyan ve Maruni mezhebinden olacağı, başbakanın Müslüman ve Sünni mezhebi mensubu olacağı ve meclis başkanının da Müslüman ve Şii olacağı kararlaştırılmıştır.

10452 km² yüz ölçümüne sahip olan Lübnan'ın sosyo-ekonomik sıkıntılarının en temel nedeni yaklaşık 30 yıl boyunca süren iç savaş olmuştur. Ülkede savaşın başlamasıyla beraber büyüyen ekonomik problemler 30 yıl sonra, savaşın bitişiyle azalmak yerine daha da derinleşmeye ve karmaşık hale gelmeye başlamıştır. Taif

anlaşması her ne kadar savaşın bitmesine yardım eden bir anlaşma olsa da iç savaşın sona ermesiyle birlikte ve savaş sonrası menfaatçılık oranının yayılmasıyla bütün reformlar, imar projeleri ve iş fırsatları ütopya haline gelmiş, din ve mezhebe dayalı bir sistem oluşturularak kayırmacılık seviyesi yükselmiştir.

Taif Anlaşması ile din ve mezhepler arasında makam dağılımı belirlenirken grupların liderleri arasında bir anlaşma kurulmaya çalışılmıştır; bu şekilde grupların hakları korumaya çalışılmıştır. Lübnan'ın savaş sonrası dönemdeki özel durumundan dolayı böyle bir anlaşmaya gerek duyulmuştur; fakat bu anlaşmanın olumsuz etkilerinin bugüne kadar sürmesi, anlaşmanın ülkeye faydasını tartışılır kılmıştır. Bir ülkede, özellikle iç savaş gibi travmatik bir süreçten sonra, uluslararası anlamda sosyal, kültürel, eğitimsel ve teknolojik atılımların etkili olması, geçerliliğini yitirmiş geleneklerin ve kuralların ortadan kalkmasına ve nitelikli kişilerin gerekli konumlara getirilmesine bağlıdır. Taif Anlaşması'nın Lübnan devlet yönetimini dine ve mezhebe göre yeniden şekillendirmesi, çatışmaları durdurmayı esas almış fakat tamamen yüzeysel ve kolaycı bir yöntem olmuştur. Bu anlaşma ile, yönetimdeki kişiler, yeterliklerinden ve niteliklerinden ziyade, belli bir din ve mezhebe mensup oldukları için bulundukları konuma getirilmiştir.

Lübnan'da Taif Anlaşmasının imzalanmasında ve iç savaşın bitmesinde rol almış en önemli isimlerden olan Refik Hariri, savaşın bitmesiyle ülkesine dönüp siyasi ve ekonomik gelişime katkıda bulunmaya çalışmıştır. Her ne kadar bazı kararları olumsuz sonuçlar doğurmuş olsa da, Hariri, ülkenin kalkınmasında önemli bir figür olmuştur. Bu yüzden 2005'teki Hariri suikastından sonra Lübnan halkı Suriye istihbaratına ve onun tarafından tayin edilen hükümete karşı Sedir Devrimi'ni yapmıştır. Fakat Lübnan'ın devrimi bütün amaçlarına ulaşamamıştır. Devrim sadece bir formalite olarak kalmıştır, çünkü her ne kadar Suriye askeri Lübnan'dan çıksa da Hizbullah gibi, Suriye'ye destek veren gruplar Lübnan siyaseti ve ekonomisindeki etkisini sürdürmüştür. Lübnan devriminden sonra bir istikrasızlık süreci başlamıştır ve bu süreç günümüzde de devam

etmektedir. Bu istikrarsızlıktan dolayı yatırımcıların oranı azalmıştır ve devlet bonolarının kıymeti düşmüştür.

Bazı Arap ülkelerini savaş alanına dönüştüren devrimlerin nedenleri, ülkeler arasında farklılaşmaktadır. Libya ve Suriye’de diktatör rejimlerin baskısı ve eşitsizlik oranının yüksek olması; Tunus’ta eğitimli kesimde işsizlik oranının yükselmesi; Mısır’da yönetimde artan yolsuzluk bu ülkelerde devrimi ateşleyen durumlar olmuştur. Lübnan’da Taif Anlaşmasının kalıntısı olarak görülen ve anlaşmaya göre savaştan 2 yıl sonra ülkeden çekilmesi gereken Suriye rejimi istihbarat üslerinin ülkede yaklaşık 15 yıl kalması, yönetimde ve sosyal hayatta baskı kurması halkın tepkisini çekmiştir. Bu tepki, 2005’te, Suriyeli askerlerin ülkeyi terk etmesi amacıyla başlatılan Lübnan baharı devrimi ile doruğa ulaşmıştır. Bu devrimin ana nedenlerinden biri eski başbakan Refik Hariri’nin suikastta şehit düşmesi olmuştur. O dönemde Hariri’nin ana muhalefeti olarak görülen Suriye generalleri bu suikasttan sonra halk tarafından sorumlu olarak görülmüştür. Dolayısıyla, Suriye askerinin Lübnan’daki varlığı 2005’te tekrar gündeme gelmiş ve sorgulanmıştır bu süreç, bir ay içinde, devrimle sonuçlanan halk protestosuna dönüşmüştür.

GSYİH bir ülkenin portfolyosunu yansıtır ve o ülkede hangi sektörlerin daha aktif olduğunu gösterir. Lübnan GSYİH değerlerine bakıldığında ülke ekonomisinin turizm, bankacılık ve hizmet sektörlerine dayalı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ekonominin en hassas noktasında bulunan bu sektörleri etkileyen herhangi bir politik problem küçük da olsa ekonomide büyük bir gerilme yaratabilmektedir. Lübnan’ın sosyal/siyasi anlamda en kritik yıllarına bakıldığında, o dönemlerde ekonominin durgunlaştığı görülür. 2005’te Hariri’nin suikastından sonra oluşan politik çekişmelerden dolayı Lübnan’ın piyasası yatırımcıların güvenini kaybetmiştir, dolayısıyla bankacılık ve turizme dayalı Lübnan ekonomisi düşüş yaşamıştır.

2007’de Suriye istihbaratı kısmen de olsa Lübnan’dan çıktıktan sonra ve dönemin istenmeyen hükümeti istifa edip halkın büyük çoğunluğunun desteklediği hükümet oluşunca Lübnan ekonomisi hızlı bir yükselişe geçmiş, büyüme oranı %9,9 olmuştur. Bu oran, 2010’a kadar aynı seviyede kalsa da 2010’da beklenmeyen bir şekilde, inşaat sektörü ile ülkenin büyüme oranı ciddi bir yükseliş yaşamış ve ekonomisi canlanmıştır. İnşaat projelerinin piyasada artmasıyla cazip ve uygun krediler çoğalmış, yurtdışında yaşayan Lübnanlılar kendi ülkelerinde yatırım yapıp konut almaya başlamıştır. 2010’da politik stabilite devam ederken ülkedeki GSYİH’nın büyüme %8,8 oranıyla ülke ekonomisi rahatlatmıştır. Fakat 2011’de Hizbullah’ın tehditlerinden ve baskısından dolayı o dönemde başbakan olan Saad Al Hariri istifa etmek zorunda kalmıştır; bunun sonucu olarak, ülke belirsizliğe kapılmış, büyüme oranı sert bir düşüş yaşayarak %8,8’den % 1,5’a kadar gerilemiştir. Bu ekonomik krizden sonra Lübnan büyüme oranında yüksek oranlı bir gelişme yaşanmamıştır.

Özelleştirmenin Lübnan’a gelmesi ve yerleşmesi ile daha rekabetçi bir piyasa oluşturulması ve düşük fiyatların teşvik edilmesi beklentilerine girilmiştir. Bu yüzden, özelleştirme ilk aşamada parlak ve pozitif bir kavram olarak görülmüştür. Fakat özelleştirmenin getirileri sadece sözde kalmış, büyük ölçüde gerçekleşmemiştir. Özelleştirmenin uygulamalarının başlaması devletin varlığının ve gücünün zedelenmesine neden olmuştur. Daha önce devlet kurumları tarafından verilen hizmetler özel şirketlere devredildikten sonra devlet kavramının önemi kalmamaya başlamıştır. Her ülkede önemli olarak görülen Telekomünikasyon ve posta sektörü Lübnan’da ilk özelleştirilen sektörler arasında olmuştur. Eğitim sektöründen bahsetmek gerekirse Lübnan’da yaklaşık 80 özel üniversite bulunurken sadece bir devlet üniversitesi bulunmaktadır.

Genelde, Lübnan gibi gelişmemiş ülkelerin yaşadığı özelleştirme hem ekonomik açıdan, hem sosyal hayat açısından hem de siyaset açısından başarılı olmamıştır. Çünkü

bu ülkelerin siyasetinde yolsuzluk bulunur; finansal piyasaları olgun değildir; tekel piyasalar bulunur ve sorumsuz ve denetimsiz bir hükümet bulunmaktadır (Abou Mouslih, 2010).

Lübnan özel sektörünün çok güçlü olması ve ülke ekonomisine çok büyük bir katkıda bulunması, ülkenin kamu idarelerinin tamamen özelleştirilmiş olduğu anlamına gelmemektedir. Bazı durumlarda devletin aksattığı noktalar özel sektör tarafından telafi edilir; çünkü başka bir alternatif bulunmamaktadır. Bu durumun bir örneği internet şebekesidir; Lübnan'ın ilk internet şebekesi özel firmalar tarafından oluşturulmuş ve sonraki dönemlerde devlet bu hizmet piyasasına girmiştir. Buna rağmen devlet tarafından sunulan internet hizmeti çok zayıf kalmıştır; bazı bölgelere bugüne kadar internet hizmeti sunulamamıştır.

İç savaştan yıpranmış olarak çıkan Lübnan ekonomisi için özelleştirme bir kurtarıcı plan olarak görmüştür. Lübnan eski cumhurbaşkanı Michael Süleyman'a göre özelleştirme, ekonomik durumu iyileştirebilecek ve ekonomik büyümeyi başlatabilecek bir olgudur. Süleyman'a göre kamu ve özel sektör arasında bir müşareket olmalı ve yabancı ve yerel yatırımcıların dikkatini çekmek için bir yapı olmalıdır (Halawi, 2014).

1975-1990 yıllarında (iç savaş döneminde) kamu hizmet kuruluşları en temel bazı işlemler dışında hizmet verememiştir. O dönemde devlet gelirleri ülkenin menfaatine değil milislerin menfaatine harcanmıştır. Savaştan önce kamu kuruluşlarının gelirleri çok az oranda ihlal edilirken iç savaşın başlamasıyla yolsuzluk oranı zirveye ulaşmıştır. Bu dönemde halk EDL'den sağladığı elektriğin %38'ini kaçak yollardan elde etmiştir. Bunun yanı sıra, savaş sırasında ve savaştan sonra EDL tarafından sunulan enerji arzı, talebe göre yetersiz kalmıştır. Dolayısıyla bu ihtiyacın karşılanması için özel jeneratörler veya özel şirketler tarafından sunulan elektrik aboneliği piyasaya girmiştir (World Bank, 2008:

16). Bu şirketler veya özel jeneratörler, devletin elektriği kesildikten sonra faaliyete geçmiştir.

Lübnan'da bulunan doğalgaz ve bu kaynağın işletilip işletilmemesi, ülkenin ekonomik durumunu karmaşık hale getirirken diğer ülkelerle ilişkileri de etkilemektedir. Batı ülkeleri son yıllarda şiddetlenen Orta Doğu'daki çatışmaları fırsat bilip bu bölgelerdeki doğal kaynaklara el koyma niyetindedir. Amerika'nın İsrail üzerinden Lübnan'daki petrole el koyma ihtimali bulunmaktadır. Bütün bunlar şu an için bir varsayım olsa da güçlü olasılıklardır; günümüzde herhangi bir ülkenin doğal kaynağa sahip olması o ülkeyi sahte bir devrimin hedefi olmaya yaklaştırır; bunun örneği daha önce Irak'ta görülmüştür.

Lübnan dahil olmak üzere birçok ülke için, Levent bölgesinde bulunan doğalgaz geleceğin en büyük ve önemli enerji kaynağı olarak varsayılmaktadır. Dolayısıyla, körfez bölgesindeki petrol tükendiğinde Levent denizinde bulunan doğalgaz gereken ilgiyi kazanacaktır. Bu enerji kaynağına ilk ilgi duyan İsrail olmuştur. İsrail, Filistin denizinde bulunan doğalgazı değerlendirmek amacıyla gerekli işlemlere başlamıştır. Her fırsatta Lübnan'a saldıran İsrail, doğalgaz haritasını genişletmek için Lübnan'a karşı bir takım hak ihlallerinde bulunmaktan kaçınmayacaktır. Lübnan'ın iç politikasına bakıldığında, devletin bu enerji kaynağını görmezden geldiği ve onunla ilgili gerekli reformları ve planlamaları yapmadığı görülmektedir. Bu önemli kaynağın ne kadar getirili olabileceğini bilmeden bazı politikacılar medyada bu kaynağın özelleştirilmesi gerektiğini söylemektedir.

Bu tezde yüksek yolsuzluk oranının Lübnan'ı nasıl yıprattığını açıklamak için son dönemdeki turizm oranı, ekonomik hareketler ve yabancı yatırım oranı gösterilmektedir. Ülkeye gelen hibelerin, imar projelerine harcanmadığı, nüfusun artışına uygun olan altyapı projelerinde kullanılmadığı gösterilmektedir; bunun yerine, bu hibelerin büyük

kısımının sahte ihalelere gittiği açıklanmaktadır. Ayrıca devlet kurumlarına bakıldığında kayıtlı olan memur sayısının gerçekte çalışmakta olan memur sayısından daha yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu kayıtlı olan fakat çalışmayan memurlar genelde bir siyasetçinin yakını veya ona bağlı olan kişiler olmaktadır. Bazı durumlarda bakanlar devlet kurumu kurmakta ve bu kurumların binalarını kiraya vermektedir. Bunu örneği olarak Lübnan'ın demir yolları kurumu gösterilebilir. Tramvay ve tren hattına sahibi olmayan ülkede böyle bir kurum olması, içinde çalışan memurlara maaş ödenmesi ve onun binasına kira ödenmesi, devletin bütçesinden hayal ürünü bir kuruma para harcadığının göstergesidir³³. Bu durum, ülkenin en açık yolsuzluk örneği olarak değerlendirilebilir.

Bu aleni yolsuzluk olayları, politikacılar ve halk arasındaki kayırmacılık ilişkisine işaret etmektedir. Politikacılar kendilerine ait grupların oylarını ve desteğini alabilmek için bulundukları konumu ve devletin imkanlarını kullanarak kendilerine biat eden kişilere iş fırsatları, yardım ve finansal desteği sağlamaktadır. Dolayısıyla halka az da olsa bir destek vermeleri durumunda, insanların gözünde bir kahraman olarak görülerek devlet mevkilerinde kalma şanslarını arttırmaktadırlar.

Bu tezde yolsuzluğun ve kayırmacılığın birbirine hangi açılardan bağlı olduğunu anlamak için çöp toplama ihaleleri örnek olarak verilmiştir. Son dönemde Lübnan sokaklarında protesto edilen çöp toplama ihaleleri ve bu ihalelerin, halkın gözünde bir skandal olması dünya basınına çıkmıştır. Bir yıl boyunca Lübnan'ın evsel ve diğer atıkları toplatılmamış, bunun sonucunda ülkede bir kriz başlamıştır. Bu durum, basit bir çöp toplama sorununun ötesindedir; önceden belediyeler çöp toplama işinden sorumluyken

³³ Sayın Hassan Fadel-allah (milletvekili) halka sunduğu kanıtlara dayanarak <https://www.youtube.com/watch?v=3Xd7wSa1k3Q>

ve bu sorumluluğu yerine getirirken Rafık Al Hariri'nin döneminde bu görev özel şirketlere verilmiştir. Bu şirketlerin çoğunun siyasetçilerin yakınlarına veya kendilerine ait olması çöp toplama sorununun, özelleştirme ve daha derinde yolsuzluk ile bağlantılı olduğunu gösterir.

Çöp toplama sorunu ortaya çıkmadan önce İçişleri Bakanlığı ve belediyeler ihale açıp en uygun fiyat veren şirketlere çöp toplama işini devretmiştir. Yıllarca aynı şirketler bu ihaleleri kazanmıştır. Fakat bu şirketlerin aldığı ücretler yükselmeye başladıkça devlet bu ücreti kaldıramayacak haline gelmiş, şirketler de greve girerek çöp toplamamaya başlamıştır. Devlet, çöp toplama işini devralacak yeni şirketler arayıp ihaleyi farklı bir şirkete devretmek yerine pasif kalmış ve bir yıl boyunca ülkenin sokakları çöplerle dolmuştur. Bu sorunun siyasetçiler arasındaki ihale kazanma rekabetinden ortaya çıktığı anlaşıldığında halk arasında “pis kokuyorsunuz” adlı bir protesto başlatılmıştır. Bu protestonun adı, sokaklardan gelen çöp kokularına değil, siyasetçilerin yaptığı yolsuzluğun aleni olduğuna işaret etmek için seçilmiştir.

Çöp konusu ile ilgili protestonun başlamasıyla birlikte ilk yardım eli Türkiye ve İsveç'ten gelmiştir. Her iki ülke Lübnan'daki çöpleri kendi ülkelerinde elektrik üretiminde kullanmak için Lübnan hükümetine bu çöpleri satın almayı teklif etmiştir. Fakat Lübnan'dan kabul gelmemiştir; bu cevap, yolsuzluğun ne kadar geniş boyutlara ulaştığını göstermiştir. Verilen teklif ile hazineye maddi kazanç girecek olmasına rağmen devlet, yerli firmalara para harcamaya karar vermiştir. Çöp toplama ihaleleri bazı kesimler için küçük ve anlamsız bir konu olarak kalsa da politikacıların yaptığı yolsuzluğun en açık örneklerinden biridir.

Lübnan'ın sosyo-politik ve ekonomik problemlerinin çözülmesi için öncelikle, yıllardır ülkenin başında bulunan, dine-mezhebe göre yönetime gelmiş kişilerin yerini niteliğe, yeterliğe ve vasıflı olmaya göre yönetime gelecek kişilere bırakmalıdır. Ayrıca,

Taif Anlaşmasının iptal edilmesi, yabancı ülkelerin müdahalelerine izin verilmemesi, finansal ve hizmet sektörünün yanı sıra tarım, sanayi ve ticaret sektörlerine destek verilip güçlendirilmesi gerekmektedir. Bunun yanında, devlet kurumlarının sadece başkentte merkezleşmesi yerine diğer şehirlerde de hizmet vermesi gerekmektedir. Ancak bu şartlar sağlandığında Lübnan'daki problemler büyük ölçüde çözülmüş olacaktır.

Lübnan'da ileriki dönemlerde, devrim aracılığıyla ya da başka bir yolla Taif Anlaşması'nın bazı hükümleri değiştirilmeli veya kaldırılmalıdır. Taif Anlaşması altında Lübnan'ın ana liderleri hem politikacı hem yüksek seviyede, zengin iş adamları hem de teknokrat rolü oynamaktadır (Daher, 2004: 10). Böyle bir durum altında politikacılar kayırmacılık sistemini daha kolay bir şekilde uygulayabilmektedir.

Son olarak, Arap devrimlerinin, Arap ülkelerinin gelişmesi ve kalkınması için gerekli olduğu söylenebilir; fakat batı ülkeleri, Arap ülkelerindeki cehaleti kullanarak halkı bir ayaklanmaya teşvik etmiş, bunu devrimler üzerinden gerçekleştirmiş veya doğrudan kendileri müdahale etmiştir. Arap ülkelerine gerçekleşecek devrimlerin arkasında Amerika, İran, Rusya ve İsrail etkisi bulunmamalıdır. Bir devrimin arkasında halkın kendi kanaati ve iradesi bulunmazsa kalkınma olmayacaktır.

Lübnan'a, yeni ve içinde bulunduğumuz çağın dinamiklerine uygun bir ekonomik ve politik reform gerekmektedir. Bu bağlamda, 6 Mayıs 2018 milletvekili seçiminde yeni bir seçim kanunu uygulanmıştır; buna göre, halk milletvekillerine bireysel olarak oy vermek yerine, partilere oy vermeye zorlanmıştır. Seçimin bitmesiyle birlikte, değişen bu kanunun amacına ulaştığı söylenmez çünkü seçim süresince seçmenler arasında büyük bir kafa karışıklığı yaşanmış, sistem yeni olduğundan dolayı oy verenler eski seçim kanununa alışık olduğu için bu seçime katılma oranları önceki seçime göre daha az olmuştur. Ayrıca oy sayımında da birçok yanlışlık yapıldığı iddia edilmektedir.

Yeni Lübnan'ın kurulması için seçim kanununda bir reform yapılmasının ne kadar doğru olup olmadığı tartışılır; fakat asıl reform seçim kanununa değil Taif anlaşmasına yapılmalıdır. Bu anlaşma kayırmacılık oranını yükseltmiş ve ülkenin en önemli mevkilerine doğru ve nitelik kişileri getirmek yerine, kişilerin, mezhebi ve dinine göre belli mevkilere gelmesini sağlamıştır.

Ayrıca Lübnan'ın gelişmesini engelleyen faktörler arasında Taif Anlaşması dışında, Hizbullah Terör Örgütü de önemli bir noktada bulunmaktadır. Bu terör örgütü ülke yönetimi üzerinde doğrudan söz hakkına sahiptir ve Suriye savaşına Esed'in yanında katılıp körfez ülkelerinde siyasi provokatör rolü oynadığı için Lübnan'ı diğer ülkeler karşısında zor durumda bırakmaktadır. Hizbullah, birçok ülkede terör örgütü olarak listelenmektedir; buna rağmen, Lübnan'da, bu örgüte bağlı kişiler gerek parlamentoda gerekse hükümette bulunduğu için Lübnan bu örgütü destekler şekilde bir görüntü vermektedir; bu durum, Lübnan'ın uluslararası platformda olumsuz bir intiba bırakmasına neden olmaktadır. Hizbullah'ın, İran hükümetinin Ortadoğu'daki maşası olması, hem Arap ülkelerini etkilemiş hem de Lübnan'da ve yurtdışında yaşayan Lübnanlıları zor durumda bırakmıştır. Lübnan halkı, birçok ülkeye vize başvurularında yaşanan sıkıntılar ve Katar gibi körfez ülkelerinin, ülkelerindeki Lübnanlıların sayısına kısıtlama koyması gibi sorunlarla karşılaşmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışmada, Taif anlaşmasının altında yaşanan ekonomik ve politik problemlerden söz edilmiştir. Bu anlaşmanın ilk uygulandığında ülkeyi iyi bir yere getirmesinden sonra ana amacından saptığı görülmektedir (Salloukh ve ark. 2015: 25). Bu anlaşmanın altında kayırmacılık ve yolsuzluk sorunlarının artışına arttığını dikkat çekilmektedir. Ayrıca, Lübnan'da özelleştirme uygulamalarının ülkedeki yolsuzluğu bitirmek yerine daha geniş ve şiddetli hale getirdiği savunulmaktadır. Ülkenin kalkınması için devlet kurumlarının bütün illere yayılması ve sadece Beyrut'ta merkezileşmemesi gerektiği düşünülmektedir. Ayrıca, Hizbullah terör örgütünün ülke üzerindeki etkisinin

azaltılarak yok edilmesinin ve bu örgütün ve tüm bağlantılarının ülkeden çıkmasını sağlayacak politikalar izlenmesinin, Lübnan'ın ekonomik, sosyal ve kültürel bağlamlarda kalkınması için elzem olduğu vurgulanmaktadır.

KAYNAKÇA

A. Salam, Nawaf., (1993), “Deconfessionalizing The Call For Deconfessionalization.”, The Beirut Review, Sayı: 6.

About Mouslih, Galip., (2010), **Privatization in Lebanon: Withdrawal of the Government** <http://www.al-akhbar.com/node/53288> Erişim tarihi: 25.09.2017.

Al Haf, Hassan., (2012), <http://www.al-manshour.org/node/1486> Erişim tarihi: 17.10.2016 (Arapça).

Al Khatib, Zaher., (2005), **About Privatization in Lebanon** http://www.kobayat.org/data/documents/arab_awlamat/awlamat33_jan2006/khaskhasa.htm Erişim tarihi: 23.01.2016.

Al Mashreq.. (1997), The Lebanese civil war and the taif agreement, AUB, Al Mashreq, <http://almashreq.hiof.no/ddc/projects/pspa/conflict-resolution.html>. Erişim tarihi: 12.01.2018.

Asmar, Doumou., (2016), **Tall Project’s Suspicious Smell**, Al Diyar News Paper (Arapça).

Ayat, Karen., (2015), **Lebanon’s Natural Gaz Industry: New Year, New Hopes.**

Banque de L’Habitat., <http://www.banque-habitat.com.lb/> Erişim tarihi: 20.01.2018.

Baroudi, R. (2012), **The Offshore gaz craze: Is Lebanon missing the tide?**, The daily star.

Baumannn, Hannes, 2016, **Citizen Hariri Lebanon’s Neoliberal Reconstruction**, Oxford University Press.

Bayoumi, Yara., (2009), **During the Election of Lebanon, the voices goes to the highest price.**

<http://ara.reuters.com/article/topNews/idARACAE5500U720090601?pageNumber=2&virtualBrandChannel=0> Erişim tarihi: 16.12.2016.

BBC Arabic, (2005), **About Rafic Hariri,**

http://news.bbc.co.uk/hi/arabic/middle_east_news/newsid_4264000/4264469.stm.

Erişim tarihi: 10.01.2017.

Beirut Report, (2015), **How did Minister Bassil acquire \$22 M of real estate?,**

<http://www.beirutreport.com/2015/11/how-did-minister-bassil-acquire-22m-of-real-estate.html>. Erişim tarihi: 18.02.2018.

Bertelmanns Foundation, (2012), **Lebanon Country Report**, Bertelsmann Stiftung's Transformation Index.

Bilbao-Osorio, Benat; Dutta, Soumitra; Lanvin, Bruno,. (2013). **The Global Information Technology Report 2013: Growth and Jobs in a Hyperconnected World**, World Economic Forum. Geneva. ss. 324–325.

Blanford, Nicholas, (2006), **Killing Mr Lebanon The assassination of Rafik Hariri and its impact on the Middle East.** I.B. Tauris,London New York.

Bou Diab, Ghassan., (2015), **Will Sweden Rescue Lebanon From its Garbage?,** AlNahar News.

Brusco, Valeria; Nazareno, Marcelo; Stokes, Susan., (2004), **Vote buying in Argentina,** http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic925740.files/Week%2012/Brusco_Vote.pdf

Erişim Tarihi: 24.05.2016.

CFR (Council on Foreign Relations), (2018), **Political Instability in Lebanon**,
<https://www.cfr.org/interactives/global-conflict-tracker#!/conflict/political-instability-in-lebanon>. Erişim tarihi: 20.04.2018.

Chami, Mirna., (2014), **What Drove Inflation Since 2011**, Bloom Invest Bank,
<https://www.blominvestbank.com/Library/Files/BLOM%20Invest/Spotlights%20on%20Lebanon/Spot2014/2014-11-What-Drove-Inflation-since-2011-.pdf>. Erişim tarihi: 28.04.2016.

Chakrani, Hasan., (2009), **Privatization's Examples in Electricity Sector**,
<http://www.al-akhbar.com/node/77530> Erişim tarihi: 12.09.2017.

Charafeddine Raed H., (2012), **The Economic and Financial Impacts of the Arab Awakening**, Banque Du Liban, ss. 1-9.

Cherri, Zeinab; Arcos González, Pedro; Castro Delgado, Rafael., (2016), “The Lebanese–Syrian Crisis: Impact of Influx of Syrian Refugees to An Already Weak State”, **Journal of Risk Management and Healthcare Policy**, Cilt: 9, ss. 165-172.

Clarke, George; Xu, Lixin., (2002), **Ownership, competition and corruption: Bribe takers versus bribe payers**. NY, World Bank.

Corruption rankings (Trading Economics), **Lebanon Corruption Rank 2003-2018**
<http://www.tradingeconomics.com/lebanon/corruption-rank>. Erişim Tarihi: 01.04.2018

Daher, Massoud., (2008), **Public administration and governance: Lebanon as a case study**, Beirut, Lebanese University Press.

Deloitte, International tax, (2015), **Lebanon Highlights 2015**.

Dibeh, Ghassan., (2002), “The Political Economy of Inflation and Currency Depreciation in Lebanon, 1984-92”, **Middle Eastern Studies**, Cilt. 38, No. 1, Yıl: 2002, ss. 33-52.

Fattouh, Bassam; El-Katiri, Laura., (2015), “Lebanon: The Next Eastern Mediterranean Gaz Producer?”, **Mediterranean Paper Series**, ss.1-6.

Food and Agriculture Organization of the United Nations, **Irrigation in the Middle East Region in Figures**”, **AQUASTAT Survey-2008**, FAO Water Reports: 34.
http://www.fao.org/nr/water/aquastat/countries_regions/lbn/LBN-CP_eng.pdf. Erişim tarihi: 25.08.2017.

Freedom House, (2012), **Lebanon, Freedom in the World**,
<http://www.freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/lebanon>. Erişim tarihi: 12.11.2017.

Ghalayini, Latifé., (2011), “The Impact of Dollarization on the Efficiency of Monetary in Lebanon: Interaction between Dollarization and Inflation.”, **Middle Eastern Finance and Economics** – 14. Sayı.

Ghodse, Hamid., (2009), **Report of the International Narcotics Control Board**, Diane Publishing.

Global Security, (2011), **Lebanon (Civil War 1975-1991)**,
<https://www.globalsecurity.org/military/world/war/lebanon.htm>. Erişim tarihi: 16.12.2017.

Global Security, (2015), **Lebanon-Corruption**,
<https://www.globalsecurity.org/military/world/lebanon/corruption.htm>. Erişim tarihi: 16.12.2017.

Graham, Richard, (1997), “Clientelismo na cultura política brasileira”, **Global Times once Again: Representative Democracy and Countervailing Trends in Ilberoamerica**, Luis Roniger, s. 76.

Halawi, Dana., (2014), “Privatization Central Plank in Sleiman’s Economic Reform Vision.”, **The Daily Star**,

<http://www.dailystar.com.lb/ArticlePrint.aspx?id=249744&mode=print>. Erişim tarihi: 20.04.2018.

IDAL, (2016), **Taxation Schemes In Lebanon**, Investment Development Authority of Lebanon.

IMF, (2012), **Lebanon: Real GDP Growth Analysis, 1997**, Local Office in Beirut-Lebanon.

Jad, S. Sana., (2013), **Measuring Core Inflation for Lebanon**. Banque du Liban, Statistics and Economic Research Department.

Kantar, Bassam., (2016), **Council for Development and Reconstruction and waste Projects**, Green Area.

Komito, Lee., (1985), **Politics & clientelism in urban Ireland: Information, Reputation and Brokerage**, <http://www.ucd.ie/lkomito/thesis2.htm>. Erişim tarihi: 15.03.2018.

Knudsen, Are., (2005), **Precarious peacebuilding: Post-war Lebanon, 1990-2005**, CMI WP.

Kraidy, Marwan M., (2016), “Trashing the Sectarian System? Lebanon’s “You Stink” Movement and the Making of Affective Publics”, **Communication and the Public**, Cilt: 1, Sayı: 1, ss. 19-26.

Krayem, Hassan., (2010), **Lebanon: Confessionalism and the crisis of democracy**.

Laithy, Heba; Abu Ismail, Khalid; Hamdan, Kamal., (2008), “Poverty, Growth and Income Distribution in Lebanon” **Country Study**, ICP, Sayı: 13.

Lucke, Bernd; Zotti, Jacopo., (2005), “The Economic Costs Of A Well-Placed Bomb, Lebanon And The Assassination Of Mr. Hariri.”, **Applied Economics Letters**, s.1-9.

Lui, Francis, (1985), “An Equilibrium Queuing Model of Bribery.”, **Journal of Political Economy**, ss. 93-94.

Lübnan Ekonomi Bakanlığı, **Kişi Başı Vergilendirme Oranları**, (2017),
<http://www.finance.gov.lb/ar-LB/taxation/Individuals/Pages/default.aspx>. Erişim tarihi:
29.03.2018 (Arapça)

LTA, Lebanese Transparency Association, (2010), **United Nations Convention Against Corruption Compliance Review**,
<http://www.transparency-lebanon.org/publications/Uncac-Final.pdf>. Erişim tarihi:
21.12.2016.

Maila Joseph, (1992), **Prospects for Lebanon The Document of National Understanding: A Commentary**, Centre For Lebanese Studies, Oxford.

Makdisi, Samar., (2004), **The Lessons of Lebanon: The Economic War and Development**, I. B. Tauris & Co. Londra.

Marouani, Mohamad; Munro, Laura., (2009), **Assessing Barriers to Trade in Services in the MENA Region**, Economic Research Forum Working Paper Series No: 496,
<http://erf.org.eg/wp-content/uploads/2014/08/496.pdf> Erişim Tarihi: 20.12.2016.

MOF-Lebanon, (2013), **Lebanon Country Profile 2013**, Base Prospectus,
[http://www.finance.gov.lb/en-us/Finance/Rep-Pub/DRI-](http://www.finance.gov.lb/en-us/Finance/Rep-Pub/DRI-MOF/Sovereign%20and%20Investment%20Reports/Lebanon%20Country%20Profile%202013.pdf)
[MOF/Sovereign%20and%20Investment%20Reports/Lebanon%20Country%20Profile%202013.pdf](http://www.finance.gov.lb/en-us/Finance/Rep-Pub/DRI-MOF/Sovereign%20and%20Investment%20Reports/Lebanon%20Country%20Profile%202013.pdf). Erişim tarihi: 29.02.2018.

Moqatel, **Lebanese Civil War (1975)**,

www.moqatel.cpm/openshare/Behoth/Siasia21/HarbLebnan/sec10.doc_cvt.htm. Erişim

tarihi: 19.05.2017 (Arapça)

Nabki, Qifa., (2012), **Clientism, Vote Buying, and Ballot Reform in Lebanon**,

<https://qifanabki.com/2012/06/12/lebanon-vote-buying-ballot-reform/>. Erişim Tarihi:

20.10.2016.

Nakhle, Carole, (2015), **Lebanon Petroleum Fiscal Regime: Guiding Principles**,

Institut Des Finances Basil Fuleihan, ss.1-6.

Nisan, Mordechai, (2000), "The Syrian Occupation of Lebanon", **Peace with Syria: No**

Margin for Error, Yoash Tsiddon-Chatto, Shawn Pine, Mordechai Nisan, Dany Shoham, ACP Publications, ss. 51-69.

Ortiz, G., (1983), "Currency Substitution in Mexico: The Dollarization Problem",

Journal of Money Credit and Banking, Sayı: 15, Cilt: 2.

Preston, Mathew., (2005), **Ending Civil War: Rhodesia and Lebanon in Perspective**,

I. B Tauris Publishers, Londra.

Rasmussen, Will., 2005, **Lebanon to Begin Privatization of EDL**, The Daily Star,

<http://www.dailystar.com.lb/Business/Lebanon/2005/Nov-26/6228-lebanon-to-begin-privatization-of-edl.ashx#axzz32d72ihnP>. Erişim Tarihi: 21.11.2016.

Robinson, A. James; Verdier, Thierry., (2013), "The Political Economy Of Clientelism",

The Scandinavian Journal of Economics, Sayı: 115, Cilt: 2, ss. 260-291.

Ruben, Barry., (2009), **Lebanon Liberation, Conflict and Crises**.

Safa, Oussama., (2002), **Civil Society and Governance: Moving Forward**, Lebanon

Case Study No. 6. The Lebanese Center for Policy Studies.

Salloukh, Bassel F., (2017), **The Syrian War: Spillover Effects on Lebanon**, Middle East Policy, Cilt: XXIV, Sayı: 1.

Salloukh Bassel F., Barakat Rabie, Al-Habbal Jinan S., Khattab Lara W., Mikaelian Shoghig, Nerguizian Aram., (2015), **The Politics of Sectarianism in Postwar Lebanon**, Pluto Press.

Saseen, M. Sandra., (1990), “The Taif Accord and Lebanon's Struggle to Regain its Sovereignty”, **American University International Law Review**, 6, No: 1, ss. 57-75.

Sassine, George., (2012), **Lebanon Can Avoid The Resource Curse**, The Daily Star, <http://www.dailystar.com.lb/Opinion/Commentary/2012/Mar-06/165646-lebanon-can-avoid-the-resource-curse.ashx>. Erişim tarihi: 14.05.2017.

SCMP (South China Morning Post), (2016), **Hezbollah Ally Michel Aoun Is Elected As Lebanon's New President, Filling 29-Month-Old Vacancy**, <http://www.scmp.com/news/world/middle-east/article/2041921/hezbollah-ally-michel-aoun-elected-lebanons-new-president>. Erişim tarihi: 18.05.2017.

Soued, Mazen., (2011), **Lebanon Economic Project: Lessons of The Past and Challenges of The Future**, Arab Scientific Publishers.

Sutton, Rubert., (2014), “Lebanon's Arab Spring: The Cedar Revolution Nine Years On”, **A New Paradigm: Perspectives on the Changing Mediterranean**, Bölüm: 8, s. 97-99.

Torbey, Joseph., (2014), **Lebanese Banking Thrives in Tough Economic Conditions**, World Finance, <http://www.worldfinance.com/banking/lebanese-banking-thrives-in-tough-economic-conditions>. Erişim tarihi: 12.03.2018.

Torres G., (2000), “The Tortuous Road to Privatization in Venezuela.”, **The Impact Of Privatization in The Americas**, M.H Birch & J. Haar, ss.150.

UNHCR, (2015), **Syria Regional Refugee Response**,

<http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>. Erişim tarihi: 20.01.2018.

U.S. Geological Survey, (2010), **Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean**, U.S. Department of the

Interior, <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>. Erişim tarihi:

21.06.2017.

Vaughan, Kenneth, “Who Benefits from Consociationalism? Religious Disparities in Lebanon’s Political System”, **Religions**, Cilt: 9, Sayı: 51.

Wehbe, Mohamad., (2013), **Lights Out on Turkish Power Ship**, Al-Akhbar,

<http://english.al-akhbar.com/node/16152>. Erişim tarihi: 22.07.2017.

Wickberg, Sofia., (2012), **Overview Of Corruption and Anti-Corruption in Lebanon**,

Transparency International, <https://www.u4.no/publications/overview-of-corruption-and-anti-corruption-in-lebanon/>. Erişim tarihi: 17.08.2017.

Wolfe Reynolds, Lisa., (2013), **History Of Colonization in The Middle East and North Africa (MENA): Precursor To Cold War Conflict**, Cold War Studies,

<https://coldwarstudies.com/2013/01/11/history-of-colonization-in-the-middle-east-and-north-africa-mena-precursor-to-cold-war-conflict/>. Erişim tarihi: 15.10.2017.

World Bank, (2008), **Republic of Lebanon: Electricity Sector Public Expenditure Review**, Report No. 41421-LB,

https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/7990/414210REPLACE_M1closed0April01502008.pdf?sequence=1. Erişim tarihi: 10.12.2016.

World Bank, (2015), **Middle East and North Africa Region, The Impact of The Syrian Conflict on Lebanese Trade**,

<http://www.worldbank.org/en/country/lebanon/publication/the-impact-of-the-syrian-conflict-on-lebanese-trade>. Erişim tarihi: 12.11.2017.

Yatim, Jad., (2015), **Lübnan'ın Atık Toplama Maliyeti Dünya'nın En Yüksek Maliyetidir**, AL Anadolu Newspaper, 2015.

ÖZET

Bu tezin amacı, Lübnan İç Savaşı (1975-1990) ve Taif Anlaşması bağlamında Lübnan'ın son dönem sosyo-ekonomik durumuna ışık tutmaktır. 15 yıl ve 6 ay süren savaşın Lübnan üzerinde derin bir etki bıraktığı ve hastalık, yoksulluk, beyin göçü, kentsel altyapı yetersizliği, tarım sektörünün ihmal edilmesi, işsizlik, devlet kurumlarının yetersizliği gibi birçok sosyo-ekonomik soruna neden olduğu savunulmaktadır. 1989 yılında, Lübnan iç savaşının tarafları olarak, siyasi grupların ve milis kuvvetlerinin liderleri, karşılıklı bir anlaşmaya varıp savaşı sonlandırmak için Taif/ Suudi Arabistan'da bir araya gelmiştir. Taraflar, "Taif Anlaşması" adı altında, savaşı bitiren ve ülkenin kaderini bugüne kadar değiştiren bazı siyasi reformlar üzerinde mutabakata varmışlardır. Bu anlaşmanın esas amacı, dini toplulukları temsil eden siyasi gruplar arasında "karşılıklı birliktelik" olarak adlandırılan kuralı yenilemek ve korumak olmuştur.

Tez çalışması, Lübnan'ın önceki başbakanlarından olan Rafik Al Hariri'nin Lübnan ekonomisini oluşturmada, Lübnan Vergi Sistemi'nin meydana getirmede ve özelleştirmenin kabul edilmesini kolaylaştırmadaki rolünü ortaya koymaktadır. Çalışma, özelleştirilen bazı kurumlar ve gelecekte özelleştirilebilecek kuruluşlar üzerine örnekler vermektedir. Çalışmada, GSYİH'nin ve büyüme oranlarının siyasi çatışmalardan ne derecede etkilendiği ve bu tür olaylardan sonra iyileşmenin ne kadar süre aldığı görülebilir.

Tezin son bölümü, Lübnan Deniz Sahası içinde yer alan, en değerli alternatif enerji kaynağı olarak düşünülebilecek doğalgaz alanlarının önemine yoğunlaşmaktadır. Bu bölüm ayrıca, Taif Anlaşmasının, yolsuzluk, mezhepçilik ve kayırmacılık gibi sorunların artmasındaki etkisini göstermektedir. Çalışma, rüşvetin Lübnan'da ve özellikle devlet kurumlarında nasıl yayıldığını açıklamaktadır.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to shed light on recent socio-economic situation of Lebanon in regards with the outcomes of Lebanese Civil War (1975-1990) and Taif Agreement. It is argued that the war, which lasted for 15 years and 6 months, had a huge impact on Lebanon and caused a series of major such socio-economic problems as sickness, poverty, brain drain, lack of urban infrastructure, negligence of agricultural sector, unemployment, lack of the governmental institutions. In 1989, as parts of the civil war in Lebanon, leaders of the political groups and militias gathered in Taif / Saudi Arabia in order to come to a mutual agreement and settle the war. They agreed on some political reforms under the title of “Taif Agreement” which put an end to the war and changed the destiny of the country until today. The main objective of this agreement was to reform and protect the principle of what was called “mutual coexistence” between political groups which represented religious communities.

The thesis reveals the role of the former Prime Minister of Lebanon, Rafik Al Hariri, in constructing the Lebanese economy, composing the Lebanese Taxing System and facilitating the acceptance of privatization concept. The thesis gives examples on some privatized institutions and other foundations that might get privatized in the future. It can be seen in the thesis how GDP and growth rates get affected rapidly by political conflicts and how long it takes to get recovered from such incidents.

The last section of the thesis focuses on the importance of the hydrocarbon fields located inside the Lebanese Territorial Sea, which might be considered as one of the most valuable alternative energy sources. The thesis also shows the impact of Taif Agreement on promoting corruption, sectarianism and clientelism. The thesis highlights the ways in which Bribe became common in Lebanon and specifically in governmental institutions.